

| KATOLÍCKA UNIVERZITA V RUŽOMBERKU

| TEOLOGICKÁ FAKULTA

INŠTITÚT CIRKEVNÝCH DEJÍN

NOTITLÆ HISTORIÆ
ECCLESIASTICÆ

Ružomberok 2024

Notitiæ historiæ ecclesiasticæ

vedecký recenzovaný časopis | *Scientific peer-reviewed journal*

ročník | *Volume 13*, číslo | *Issue 1*, rok | *Year 2024*

vychádza 2x ročne | *Frequency: twice a year*

Časopis *Notitiæ historiæ ecclesiasticæ* je zaradený v databáze:

CEJSH (The Central European Journal of Social Sciences and Humanities) – 2020.

CEEOL (Central and Eastern European Online Library) – 2021.

Vedúci redaktor | *Editor-In-Chief*: prof. PhDr. ThDr. Štefan LENČIŠ, PhD.

Redakčná rada | *Editorial Board*:

ThDr. Daniel BOLEŠ, PhD. – TF, Katolícka univerzita v Ružomberku

doc. ThDr. Peter BORZA, PhD. – FF, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

doc. PhDr. Jaroslav CORANIČ, PhD. – GTF, Prešovská univerzita v Prešove

Dr. Viliam Štefan DÓCI OP – Istituto storico domenicano Roma, Taliansko

Mgr. Peter FEDORČÁK, PhD. – FF, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

prof. ThDr. Cyril HIŠEM, PhD. – TF, Katolícka univerzita v Ružomberku

doc. PhDr. Jitka JONOVÁ, Th.D. – Univerzita Palackého v Olomouci, CM TF Olomouc, Česko

prof. ThDr. Viliam JUDÁK, PhD. – Univerzita Komenského v Bratislave, RKCMBF Bratislava

prof. Dr. István KÁFER, PhD. – Gál Ferenc Főiskola Szeged, Maďarsko

doc. Viktor KICHERA, PhD. – Uzhhorod National University, Faculty of History, Ukrajina

Mons. HELic. Jozef KRIŠTOF – Segreteria di Stato, Citta del Vaticano

ThDr. Angelus Štefan KURUC O.Praem., PhD. – TF, Katolícka univerzita v Ružomberku

doc. ThDr. Radoslav LOJAN, PhD. – TF, Katolícka univerzita v Ružomberku

prof. Dr hab. Józef MARECKI – Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, Poľsko

dr hab. Jarosław R. MARCZEWSKI – Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II., Lublin, Poľsko

Dr. habil. Béla PUKÁNSZKY, DSc. – Univerzity Eszterházy Károly, Eger, Maďarsko

prof. ThDr. Ján ŠAFIN, PhD. – Pravoslávna bohoslovecká fakulta, Prešovská univerzita v Prešove

prof. PaedDr. ThLic. Martin WEIS, Th.D. – TF Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Česko

Jazykový redaktor:

– **slovenského textu** | *Slovak text Editor*: Mgr. Eva BODNÁROVÁ

– **anglického textu** | *English text Editor*: Frances KREMARK

Technický redaktor | *Technical editor*: Marián HUMENSKÝ

Návrh obálky | *Cover design*: Ján MIŠKO

Adresa vydavateľa | *Address of editorial publisher*:

© 2024 VERBUM – vydavateľstvo KU

Hrabovská cesta 1A, 034 01 Ružomberok, web: www.ku.sk

Adresa redakcie | *Address of editorial office*:

© Inštitút cirkevných dejín, Teologická fakulta

Katolícka univerzita v Ružomberku

Hlavná 89, 041 21 Košice

web: www.icd.ktfke.sk; email: icd@ktfke.sk

ISSN 1338-9572 (Print), **ISSN 2730-0153** (Online)

OBSAH | CONTENTS

ÚVOD <i>EDITORIAL</i>	5
ŠTÚDIE / <i>STUDIES</i>	7
Vplyv svätováclavských legend na hagiografické texty o svätých Borisovi a Glebovi <i>The influence of St. Wenceslas legends on hagiographical texts about Saints Boris and Gleb</i> Štefan Kuruc	8
Kňazi z učiteľskej rodiny Cibulovcov <i>Priests from the Cibul family of teachers</i> Peter Sedlák	26
Slobodní v neslobode. Kľúčové odkazy kresťanských disidentov z obdobia komunizmu na Slovensku..... <i>Free in unfreedom. Key messages of Christian dissidents from the communist era in Slovakia</i> Terézia Rončáková	36
Tridsať rokov Ekumenického spoločenstva cirkví a náboženských spoločností na území mesta Košice..... <i>Thirty years of the Ecumenical Community of Churches and Religious Societies in the territory of the city of Košice</i> Ladislav Varga	65
Profil kandidáta propedeutika v Kňazskom seminári v Košiciach (2017 – 2023) <i>Profile of the propaedeutic candidate at the Priestly Seminary in Košice (2017 – 2023)</i> Marek Kunder	82
ČLÁNKY / <i>ARTICLES</i>	96
Panna Mária Dobrá pastierka..... Zuzana Dzurňáková	97
Od kultu slnka ku kultu Krista, slnka vychádzajúceho z výsosti..... Jakub Ronald Gedeon	101

RECENZIE / <i>REVIEWS</i>	108
KRONIKA / <i>CHRONIKLE</i>	111
RECENZENTI PRÍSPEVKOV / <i>REVIEWERS</i>	118

ÚVOD | EDITORIAL

Vážení čitatelia!

Sme veľmi radi, že cirkevné dejiny sa postupne stavajú rovnocennou špecializáciou v rámci historickej vedy a navyše od roku 1950 našli svoje miesto aj v Medzinárodnom výbore historických vied v podobe Medzinárodnej komisie komparatívnych dejín cirkví (J. Kłoczowski).

Nové číslo nášho časopisu *Notitiae historiae ecclesiasticae* chce svojou troškou opäť prispieť ďalšími príspevkami k lepšiemu poznaniu cirkevných dejín. V jeho obsahu nájdeme päť štúdií, dva články, jednu recenziu a jednu správu.

Prvý príspevok je od Angelusa Štefana Kuruca O.Praem., ktorý skúma borisoglebský a svätováclavský kult tvoriaci základ dávnych kultúrnych a literárnych väzieb medzi českými krajinami a Kyjevskou Rusou. Autor skúma, do akej miery boli texty českej proveniencie využité pri tvorbe hagiografických textov o kyjevských trpiteľoch nielen ako ideový vzor pre ospravedlnenie kultu, ale aj ako zdroj špecifických toposov prijatých pri tvorbe hagiografických textov.

V poradí druhý príspevok (Peter Sedlák) sa zaoberá životopisnými profilmi štyroch kňazov z učiteľskej rodiny Cibulovcov. Títo kňazi pôsobili v 18. a 19. storočí v Košickej a v Spišskej diecéze. Ich kňazské pôsobenie malo významný vplyv aj na duchovný a kultúrny život v ich okolí.

Obsahovo hutný a rozsiahly príspevok ponúka Terézia Rončáková, ktorý je zameraný na výskum kresťanského disidentu počas komunistickej totality na Slovensku v rokoch 1948 až 1989. Autorka v práci skúma viac ako 400 predchádzajúcich knižných a časopiseckých publikácií k tejto téme. Doterajšie poznatky následne výrazne obohatila a prehľadne zhrnuté a roztriedené zaradila do deviatich kategórií.

Ladislav Varga obsah nášho časopisu obohacuje svojím príspevkom o ekumene v Košiciach. Pretože Ekumenické spoločenstvo cirkví a náboženských spoločností v Košiciach oslavuje už 30 rokov svojej existencie, autor chce predstaviť históriu tohto spoločenstva od prvých impulzov cez jej začiatky až po súčasné obdobie. Predstavuje jednotlivé obdobia komunity a postupný vývoj troch dimenzií ekumenického hnutia – duchovnej, teologickej a sociálnej.

Špecifikom Kňazského seminára v Košiciach je existencia propedeutického ročníka. Ide o prvý projekt svojho druhu na Slovensku a dáva možnosť preveriť si kandidátov, ktorí ju navštevovali a formovali v priebehu siedmich rokov. Autor Marek Kunder skúma študentov z pohľadu ôsmich parametrov – vek, miesto pôvodu, rodina, súrodenci, návšteva cirkevnej školy, čas vstupu do seminára, služba oltára a vplyv kňaza. Primárnym cieľom výskumu je potvrdiť alebo vyvrátiť navrhnuté hypotézy a abstrahovať realitu, v ktorej žijeme, z profilov kandidátov.

V druhom bloku časopisu s názvom *Prameň* je čitateľom ponúknutý v latinskom jazyku text pápežského menovacieho dekrétu pre bratislavského prepošta Mikuláša za jágerského biskupa z roku 1330. Túto listinu prepísal a preložil Daniel Boleš a nechýba k nej ani poznámková časť.

V druhom bloku časopisu s názvom *Prameň* je čitateľom ponúknutý v latinskom jazyku text pápežského menovacieho dekrétu pre bratislavského prepošta Mikuláša za jágerského biskupa z roku 1330. Túto listinu prepísal a preložil Daniel Boles a nechýba k nej ani poznámková časť.

V nasledujúcom bloku *Články*, ktorý súvisí s prednou a zadnou obálkou tohto časopisu, nám historička umenia Zuzana Dzurňáková predstavuje zaujímavý obraz s názvom *Panna Mária – Dobrá pastierka*, ktorý vytvoril neznámy stredoeurópsky maliar v 2. polovici 18. storočia.

Tento blok svojim príspevkom obohatil aj mladý autor Jakub Ronald Gedeon O.Praem. Svoj výskum sústredil na aklamáciu *Kyrie eléison*, ktorá je súčasťou úkonu kajúcnosti v rámci rímskeho obradu slávenia Eucharistie. Autor chce poukázať na historický vývoj tejto aklamácie.

V nasledujúcom bloku *Recenzje* nájde čitateľ recenziu od Radoslava Lojana. Autor sústreďuje pozornosť čitateľov na novú a pritom zaujímavú publikáciu *Ekumena Košice 1994 – 2024*. Kolektív autorov v nej opisuje historický vývoj a činnosť Ekumenického spoločenstva v Košiciach za tridsať rokov svojej existencie.

V poslednom bloku *Správy* prinášame správu z konferencie s názvom *Samizdatové dielo Jána Chryzostoma Korca*. Konferencia spojená s výstavou sa konala pri príležitosti 100. výročia narodenia kardinála Jána Chryzostoma Korca. Podujatie organizovala Knižnica samizdatu ako súčasť Múzea obetí komunizmu v spolupráci s Teologickou fakultou Katolíckej univerzity v Košiciach v dňoch 20.1. – 29.2. 2024.

Prajeme Vám príjemné a obohacujúce čítanie.

Redakcia časopisu

ŠTÚDIE / STUDIES

Vplyv svätováclavských legiend na hagiografické texty o svätých Borisovi a Glebovi

Štefan Kuruc

<https://doi.org/10.54937/nhe.2024.13.1.8-25>

The influence of St. Wenceslas legends on hagiographical texts about Saints Boris and Gleb

Abstract: *The Borisogleb and St. Wenceslas cults form the basis of ancient cultural and literary ties between the Czech lands and Kievan Rus. The work solves the question of how far texts of Czech provenance were used in the creation of hagiographic texts about the Kiev sufferers, not only as an ideological model for the justification of the cult, but also as a source of specific topos (common place), adopted in the creation of hagiographic texts. As a result of the comparison of Czech legends about St. Václav with the Narrative about Boris and Gleb is acquaintance that the author (or authors) of the Narrative knew the texts about St. Václav and used them as a template not only for the narrative plan of the story, but also by taking over specific images and sometimes whole passages, but reworked them to the realities of the place and time of the Kiev saints.*

Keywords: *Kyiv Rus. Hagiographic texts. Sufferers. Legends. Saints.*

1. Úvod do problematiky

Borisoglebský a svätováclavský kult tvoria základ starodávnych kultúrnych a literárnych väzieb medzi českými krajinami a Kyjevskou Rusou. Téma vzťahov medzi svätováclavskými a borisoglebskými textami veľmi rozsiahla a zložitá. Úlohy preskúmať ich sa ujali spočiatku najvýznamnejší vedci oboch krajín, napríklad Emilia Bahova, Josef Vašica, Alexander Vostokov, Václav Huňáček, Dmitrij Lichačev, Nikolaj Nikolskij, Marina Paramonova, Nikolaj Rozov, Roman Jakobson a mnohí ďalší. Vďaka nim sa tento problém stal jedným z kľúčových vektorov stredovekých štúdií slovanských národov. Tak záujem

o túto tematiku prekročil česko-ruský priestor, zvlášť s prepojením na problematiku ranostredovekého kultu panovníkov v Európe (Eduard Vyznavač, Olaf, Knut, Ján Vladimír, Štefan Uhorský a pod.) a rozšírili sa aj rady bádateľov: Smilja Marjanović-Dušanić, Gail Lenhoff, Jean-Pierre Arrignon a i.

Pre výrazné obohatenie vedeckého diskurzu je potrebné priamo pracovať s primárnymi prameňmi so zameraním najmä na paleografiu konkrétnych rukopisov. Taká možnosť je samozrejme viac ako zriedkavá, preto je nutné vychádzať z vydaných kritických edícií týchto textov.

Keďže vplyv kultu sv. Václava na vznik kultu Borisa a Gleba je všeobecne známy a zdokumentovaný, netreba sa ním znovu zaoberať. Otázkou ale ostáva, nakoľko pri vzniku hagiografických textov o kyjevských strastoterpcoch boli použité texty českej proveniencie nielen ako ideový vzor pre odôvodnenie kultu, ale aj ako prameň konkrétnych topos (spoločné miesto), prevzatých pri vytváraní hagiografických textov o Borisovi a Glebovi, teda či okrem obsahových podobností príbehov existujú aj konkrétne textové paralely, ktoré by potvrdzovali domnienku, že ich autori nielen poznali príbeh sv. Václava, ale mali dostup aj ku konkrétnym textom českej proveniencie. Berúc do úvahy predchádzajúci výskum a na základe edícií textov a doterajšej publikačnej bázy na túto otázku sa pokúsime nájsť odpoveď.

2. Panovník a svätec – spojenie autority

Na konci jedenásteho storočia sa v Európe upevnili kulty svätých vládcov ako legitímna forma náboženskej podpory kráľovskej autority. Osobitne zaujímavé pri štúdiu kultov svätých vládcov je pozorovať fenomén prepojenia kultov svätých s autoritou vládcov a spoločnosťou a vzájomné ovplyvňovanie týchto kultov. Vytvorilo sa tu úzke spojenie medzi svätosťou, autoritou a „kráľovskou krvou“.¹ Počas jedenásteho storočia sa naprieč Európou vynárajú kulty kráľovských mučeníkov, ktoré v slovanskom svete súvisia s nadšeným ohlasom, spojeným s rozšírením mučeníckych a mníšskych ideálov v Byzancii. Porovnávacia analýza kultov panovníckych mučeníkov z jedenásteho storočia odhaľuje významné podobnosti v spôsobe formovania kultov sv. Václava, sv. Borisa a Gleba a sv. Jána Vladimíra.²

Spoločný znak pre všetky uvedené kulty vládcov je rozpoznateľný v hagiografii, kde sa spravidla sformuje *passio* nového mučeníka podľa vzoru Kristovho umučenia. V tomto zmysle o niečo neskoršie typy panovníckych mučeníkov, ako sú strastoterpci Boris a Gleb, v podstate zapadajú do rovnakého hagiografického vzoru napriek ich rôznym dátumom vzniku.³

¹ MARJANOVIĆ-DUŠANIĆ, Smilja. *Patterns of Martyrial Sanctity in the Royal Ideology of Medieval Serbia Continuity and Change*. In *Balkanica* 37, Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti SANU – Balkanološki institut, 2006, s. 71. <https://doi.org/10.2298/BALC0637069M>

² MARJANOVIĆ-DUŠANIĆ, Smilja. *Patterns of Martyrial Sanctity in the Royal Ideology of Medieval Serbia Continuity and Change*, s. 73.

³ LENHOFF, Gail. *The Martyred Princes Boris and Gleb: A Socio-Cultural Study of the Cult and the Texts*. In *UCLA Slavic studies* 19, Columbus, Ohio: Slavica, 1989, s. 141.

Vo všeobecnosti, keď mali hagiografi príležitosť, používali staršie texty,⁴ napríklad staršie písané životopisy o inom svätcovi s podobným osudom. Tak bol príbeh o svätom Václavovi akýmsi vzorom nielen pre hagiografické texty aj o sv. Vladimírovi, ale najmä pre hagiografie svätého Borisa a Gleba.

Hlavným účelom legiend o svätých – mučeníkoch, ktorých zabili ich vlastní príbuzní, mal slúžiť ako príklad pre ostatných členov dynastie. Tento príklad mal ukázať, že v budúcnosti je potrebné vyhnúť sa násilným riešeniam sporov v rámci vlastnej dynastie. V oboch prípadoch, ako v prípade svätého Václava, tak aj v prípade svätých Borisa a Gleba, sú protagonisti považovaní za mučeníkov. No v kresťanskej tradícii sa pod pojmom – mučeník rozumie najmä konkrétny svätec, ktorý bol zabitý – umučení pre svoju kresťanskú vieru a presvedčenie. Napríklad pri ohlasovaní evanjelia alebo počas protikresťanských prenasledovaní a pod. Ale nič z toho sa nestalo ani v českom, ani v kyjevskom prípade.⁵

Sv. Václav, zabitý starším bratom, môže svojím skonom pripomínať kyjevskú tragédiu. Na Rusi boli život a smrť českého kniežat'a známe. Sv. Václav však predstavuje celostný obraz svätca aj bez mučeníckej smrti. Legendy o ňom sú skutočnými hagiografiami, t.j. rozprávami o živote, nielen o smrti. Samotná Václavova smrť rozhodne nemôže byť nazvaná dobrovoľnou. Keď sa naňho brat vrhá s mečom, on ho ako rytier zbaví zbrane a zrazí ho na zem a až príbehnuvší sprisahanci ho dobíjajú na prahu chrámu. Inak je to s Borisom a Glebom. Neprotivenie sa predstavuje novú národnú podobu sebaobetovania, skutočný náboženský objav novopokrsteného národa Kyjevskej Rusi.⁶

3. Strastoterpci – osobitný typ svätosti na Rusi

Pravoslávna cirkev ruskej tradície spomedzi kresťanov spravodlivého života zvlášť vyzdvihuje tých trpiteľov, ktorých život a zvlášť smrť najjasnejšie a názorne svedčí o ich hlbokoj oddanosti Kristovi. Takí trpitelia sa v cirkvi nazývajú mučeníkmi, vyznávačmi, strastoterpcami. Strastoterpcami sa v liturgických textoch označovali pôvodne mučeníci. Neskôr sa začalo používať na označenie niektorých svätcov na Rusi, ktorí neboli mučeníkmi pre Krista v priamom zmysle slova, ale zahynuli násilnou smrťou z rúk protivníkov. Takými protivníkmi môžu byť suroví ľudia, ovládnutí hnevom alebo pýchou, vzbúrenci alebo vrahovia, bojujúci za uchvátenie moci alebo jej udržanie, zvlášť aktívni bojovníci proti Bohu, (bogoborci), zakrývajúci svoje ideologicky motivované zločiny domnelou toleranciou vo vzťahu k nositeľom kresťanskej viery, napr. moskovský metropolita Filip, zavraždený z rozkazu Ivana Hrozného v roku 1569, alebo igumen Pskovsko-Pečerského kláštora podobne zavraždený v roku 1570. Patria tu aj obeť politických nepokojov a vojen: moskovský patriarcha Hermogen († 1612) alebo moskovský metropolita Makarij († 1497). Ale vo väčšine prípadov ide na Rusi o strastoterpcov spomedzi kniežat.

⁴ ADAMOVIČ, Viktor. The Accursed Princes: Boleslaus I the Cruel of Bohemia and Sviatopolk the Accursed of Kiev: an Attempt of Comparison. In NAGIRNYI, Vitaliy (ed.). *Colloquia Russica. Series I, vol. 6: Rus' and Countries of the Latin Culture (10th – 16th C.). Publication from the 6th International Scientific Conference, Krakow, m 26 th – 28 th November 2015*. Krakow: Jagiellonian University, 2016, s. 57 – 58.

⁵ ADAMOVIČ, Viktor. *The Accursed Princes: Boleslaus I the Cruel of Bohemia and Sviatopolk the Accursed of Kiev: an Attempt of Comparison*, s. 61 – 62.

⁶ FEDOTOV, Georgij Petrovič. *Svatí staré Rusi*. Lhota: nakladatelství Pavel Mervart, 2011, s. 29.

Grécka cirkev pozná úctu svätcov-cisárov a cisárovien, ktorí sa vyznamenali v boji za ortodoxiu v čase všeobecných koncilov. V týchto prípadoch možno vidieť výraz teokratického ideálu panovania ako služby Bohu. No ruské údelné kniežatá neboli z náboženskej stránky pohľadu v tak výnimočnej pozícii ako bol byzantský cisár. Navyše hneď ako Rus prijíma grécky ideál cisárskej moci a spája ho s cárskym titulom niekdajších moskovských veľkokniežat, snahy o kanonizáciu svätca-kniežat'a sa strácajú. Nikto z moskovských cárov až po Mikuláša II. nebol kanonizovaný. Ukazuje sa teda, že kult kniežat nemá nič spoločné s ideou posvätenia panovníckej moci. Inak je tomu na západe, kde toto obdobie je poznačené pomerne častou kanonizáciou panovníkov, niekedy panovníkov-mučeníkov, aj keď tu v niektorých prípadoch ťažko prijať mučeníctvo v čistom zmysle slova.

Prvými strastoterpcami ctenými na Rusi sú Vladimírovi synovia Boris a Gleb. Boris a Gleb neboli mučeníkmi za vieru v priamom zmysle slova, ale obeťami politickej vraždy v dynastických sporoch tak, ako mnohí iní po nich (podobne ako v Čechách sv. Ľudmila a Václav). V rovnakom období bol zavraždený aj ich ďalší brat Svjatoslav, o kanonizáciu ktorého sa však nikto nezaujímal. Teda klasický model mučeníctva tu nepripadal v úvahu. Hoci v roku 1020 došlo k zostaveniu liturgických textov k úcte Borisa a Gleba metropolitom Joannom a ich sviatok bol ustanovený na 24. júla, grécki metropolití mali ťažkosť prijať ich ako svätcov. Ešte pri druhom prenesení pozostatkov v roku 1072 metropolita Georgij vážne pochyboval o ich svätosti. Preto je zrejmé, že zostavenie hagiografických spisov, podporujúcich ich uznanie za svätcov, bolo maximálne dôležité. A ak by sa medzi životným príbehom Borisa a Gleba a už kanonizovaných kniežat sv. Václava našli paralely, procesu uznania svätosti by to pomohlo.

Pamiatka Borisa a Gleba bola svojským hlasom svedomia v napätých vzťahoch medzi ruskými údelnými kniežatami tej doby, ktoré neboli regulované právom, ale iba ideou rodového staršinstva. Literárne pamiatky v podstate svedčia, že v ich prípade ide o dobrovoľné prijatie smrti v duchu obety v prospech pokoja. Vidieť tu však aj iný moment – evanjeliový – ducha pokory a uznania márnosti sveta a svetskej moci. Opis smrti je bez akéhokoľvek hrdinstva – úplne odlišný postoj, ako to u mučeníkov tohto typu býva (sv. Václav). Ide o dobrovoľnú obeť za Krista, aj keď nie za vieru v Krista. S prvkami sebaobetovania sa stretáme už Povestijach drevnej Rusi, kde sa nachádza opis mučeníctva Borisa a Gleba (Boris sa modlí pred smrťou: „Som pripravený a moja obeť je predo mnou... Prijmi moje utrpenie a pripočítaj ho ku svojmu. Ja prijímam tieto muky nie od vrahov, ale od svojho brata. Nepočítaj mu to za zlé.“ V tomto kontexte bol príklad sv. Václava pre uznanie svätosti Borisa a Gleba maximálne dôležitý. A jedným zo žriediel informácií a Václavovi mohol byť Sázavský kláštor.

4. Kontakty Čiech a Kyjevskej Rusi v 10. – 11. storočí

V Sázavskom kláštore⁷ vznikli jedny z prvých slovanských literárnych pamiatok na území dnešnej Českej republiky. Hoci po latinizácii kláštora v roku 1097 v ňom slovanská písomnosť zanikla, diela, ktoré tu vznikli, sa zachovali a prenikali ďaleko za hranice Čiech,

⁷ Najstaršie zmienky o kláštore siahajú do roku 1032. Pri jeho zrode stáli knieža Oldřich I. a (vtedy ešte pustovník) Prokop, okolo ktorého sa tu tvorila skupina nasledovníkov už asi od roku 1009. Knieža Oldřich I. v roku 1032

najmä do Rusi, s ktorou bola Sázava v úzkom kontakte. Na Kyjevskej Rusi previtalo slovanské písomníctvo a – na základe z cudziny prinesených textov – vznikali vlastné hagiografické spisy, letopisy atď. Nájdeme medzi nimi aj diela, ktoré vznikli na základe prinesených textov českej proveniencie.

Už v 10. storočí boli vytvorené všetky spoločensko-politické podmienky potrebné na rozvoj kultúrnych väzieb medzi Českom a Kyjevskou Rusou. Podľa informácií Kosmu Krakov do konca 1. storočia patril Čechom.⁸ V prípade, že sv. Vladimír⁹ v roku 981 skutočne obsadil Przemysl a ďalšie mestá,¹⁰ mala Kyjevská Rus dokonca v rámci Haliče s českým štátom spoločnú hranicu do roku 999, kedy podľa Kosmu Krakov zaujal Mieško¹¹ a stal sa súčasťou Poľska.¹²

Už za vlády sv. Vladimíra v 10. storočí existovali diplomatické kontakty medzi Kyjevom západnými vládcami Poľska, Uhorska a Čiech.¹³ V Povesti vremennych let¹⁴ pod rokom 6504 (996) nachádzame text: „... a žil [Vladimír] v mieri s okolitými vládcami – s poľským Boleslavom, uhorským Štefanom a českým Oldřichom. A bol medzi nimi pokoj a láska.“¹⁵ Židovský cestovateľ z 10. storočia Ibrahim Ibn-Yakub píše, že obchodníci z Kyjevskej Rusi obchodovali s Krakovom a Prahou.¹⁶ Dvere boli otvorené aj pre výmenu myšlienok Západu a Východu a pre ich legendy a ostatnú literatúru, pre predmety umenia a remesiel i kultúrnych výdobytkov. Podľa Thietmara (10. – 11. storočie) na začiatku 11. storočia bol Kyjev rozľahlým mestom, kam prúdili cudzinci, okrem iných aj „Latíni“. Koncom 11. storočia Vladimír Monomach „vítal zahraničných hostí s úctou“ a chcel, aby jeho deti napodobňovali svojho otca, ktorý ovládal 5 jazykov, keďže „... preto dostáva česť z iných krajín“, a to prináša rešpekt a úctu u cudzincov.¹⁷

túto komunitu povýšil na benediktínsky kláštor. Sázavský kláštor je považovaný za stredisko slovanskej vzdelanosti.

⁸ *Kosmova kronika česká*. Praha: Kosmas, 1972, s. 56.

⁹ Vladimír I. Sviatoslavič Veľký (starorusky: Володимиръ Святославичъ, po rusky: Владимир I Святославич) (* 960, Budutino – † 15. júl 1015, Berestovo) knieža Kyjevskej Rusi od roku 978 (podľa iných zdrojov od roku 980), iniciátor pokrstenia Staroruského štátu. Známý je aj ako Vladimír Svätý (Владимир Святой), v cirkevných dejinách aj ako Vladimír Krstiteľ (Владимир Креститель) a ruských a ukrajinských bylinách ako Vladimír Krásne Slniečko (Владимир Красное Солнышко).

¹⁰ ЛИХАЧЁВ, Дмитрий Сергеевич. *Повесть временных лет*. Санкт-Петербург: Наука, 1996, s. 175.

¹¹ Mešek I. alebo Mieško I. (poľ. Mieszko I; * asi 935 – † 25. máj 992) bol poľské knieža z dynastie Piastovcov.

Považuje sa za zakladateľa poľského štátu v oblasti Veľkopoľska (s hlavným mestom Hnezdno) a je jeho prvým historickým vládcom – mena jeho legendárnych predchodcov (Ziemonislav, Lešek, Ziemovit a Piast) boli uvedené až v 12. storočí prvým poľským kronikárom, známym ako Gallus Anonymus. V roku 966 Mešek I. prijal kresťanstvo a oženil sa s Doubravkou z rodu Přemyslovcov, dcérou českého kniežat'a Boleslava I.. Získal Sliezsko a časť Pomoranska. Bol otcom prvého poľského kráľa Boleslava I. Chrabrého.

¹² *Kosmova kronika česká*, s. 56.

¹³ НИКОЛЬСКИЙ, Николай Константинович. К вопросу о следах мораво-чешского влияния на литературных памятниках домонгольской эпохи. In *Вестник Академии Наук СССР*, 1933, č. 8 – 9, s. 14.

¹⁴ Rozprávanie o dávnych časoch (iné názvy: *Povešť dávnych liet*, *Povešť vremionnych let*/*Povešť vremennych let*, *Nestorov letopis*, *Nestorova kronika*, *Prvý letopis ruský*, *Kyjevský letopis*, *Staroruská kronika*, *Povešť z dávnych čias*, *Роціатоchný ruský letopis*, *Povešť o zašlych časoch*; rus. *Повесть временных лет*, *Первоначальная летопись*, *Несторова кроника*) je jedno zo základných diel stredovekej ruskej a slovanskej literatúry a historiografie, najstarší známy letopis na území Kyjevskej Rusi. Je nazvaný podľa incipitu (prvých slov textu), ktoré znejú: „Se povesti vremiannych let, otkudu jest' pošla Ruskaja zemlja, kto v Kijeve nača perveje kňazati i otkudu Ruskaja zemlja stala jest'“.

¹⁵ ЛИХАЧЁВ, Дмитрий Сергеевич. *Повесть временных лет*, s. 193.

¹⁶ ИКОННИКОВ, Владимир Степанович. *Опытъ русской историографии. Томъ второй. Книга первая*. Киев: Тип. Императорского Университета св. Владимира, 1908, s. 157.

¹⁷ ЛИХАЧЁВ, Дмитрий Сергеевич. *Повесть временных лет*, s. 240.

Povešť vremenných let svědčí o znalosti zeměpisu západných Slovanů, o kterých se nachází množství zpráv. Například, když při opisu osídlení národů autor připomíná i Čechy: „O mnoho letů neskôr sa usadili Slovania pozdĺž Dunaja, kde je teraz zem uhorská a bulharská. Tí Slovania sa rozišli... usadili sa na rieke menom Morava a volali ich Moravania, iní sa nazývali Čechmi.“¹⁸ V Poučení Vladimíra Monomacha, ktoré je do Povesti vremenných let Vladimír Monomach spomína, že ho Sviatoslav poslal do Poľska, došiel až do „Českého lesa“, a zdržal sa v tom kraji štyri mesiace.¹⁹

Okrem geografickej blízkosti zohral úlohu aj jazykový faktor. V čase vzniku legiend o sv. Václavovi a legiend o sv. Borisovi a Glebovi na území Čiech, existoval svojrázny západno-východný biritualizmus – obe liturgie, latinská i byzantská, existovali vedľa seba súčasne, čo prinášalo istý latinsko-slovanský bilingvismus. Až do konečného rozkolu cirkvi koncom 11. storočia české krajiny, podobne ako Rus, boli ovplyvnené západorímskou kultúrou aj východnou – byzantskou. To poskytlo ideálny predpoklad vzniku slovansko-latinskej prekladateľskej školy, ktorá mohla zohrať veľmi dôležitú úlohu vo vzťahu medzi európskou a latinskou kultúrou a svetom východných Slovanov používajúcich cirkevno-slovanský jazyk. A práve tieto, nielen kvôli potrebám slovanských štátov rôznej kultúrnej orientácie, ale aj z dôvodu potreby existencie vzťahov medzi západorímskou kultúrou a pápežstvom s Kyjevskou Rusou. Spájajúce cesty týchto kontaktov prechádzali cez územia západných Slovanov, vrátane Čiech a Moravy.²⁰

Je známe, že pozdĺž obchodnej diaľnice Mohuč-Rezno-Praha-Vratislav-Krakov-Kyjev sa realizovali nielen ekonomické vzťahy územia Rýna a Dunaja s územiaми Vltavy, Odry, Visly a Dnepra, ale aj politické a kultúrne prepojenia politických vzťahov v týchto oblastiach. Napríklad, prvý kostol svätého Václava na Waweli v Krakove vznikol okolo roku 1020, krátko po tom, ako sa stal Krakov biskupstvom. V roku 1038 ho vypálilo české knieža Břetislav I. a bol potom prestavaný na kostol sv. Gereona, ktorého zvyšky sú zachované v západnom hradnom krídle. Druhá katedrála svätého Stanislava a svätého Václava, tzv. Hermannov dóm, vznikla v rokoch 1090 až 1142.²¹

Príkladom môže byť napríklad aj tá skutočnosť, že prvé pápežské a cisárske listy na kyjevský veľko-kniežací dvor boli doručované vyslancami českých, poľských a uhorských panovníkov.²² Slovansky cirkevný a literárny jazyk bol jediným spisovným jazykom slovanských kmeňov, zahŕňal všetku masu slovanského sveta a prejavoval sa ako mocný činiteľ slovanskej kultúrnej jednoty a slovanskej identity. Teda ľud, jeho jazyk a cirkev v cirkevnej slovančine sú vzájomne prepojené. Na rozdiel od používaných latinských a gréckych jazykov v bohoslužbách bola cirkevná slovančina ľudovým jazykom, alebo skôr transnacionálnym jazykom spolu s rodným jazykom každého Slovana.

¹⁸ ЛИХАЧЁВ, Дмитрий Сергеевич. *Повесть временных лет*, s. 144.

¹⁹ ЛИХАЧЁВ, Дмитрий Сергеевич. *Повесть временных лет*, s. 240.

²⁰ HUNÁČEK, Václav. K nejstarším vztahům česko-ruským. In *Československo-sovětské vztahy 1*. Praha: Universita Karlova, 1972, s. 158 – 199.

²¹ FIRLET, Janusz – PIANOWSKI, Zbigniew. Początki katedry krakowskiej w świetle badań archeologicznych do roku 1995. In KUCZMAN, Kazimierz – DARANOWSKA-ŁUKASZEWSKA, Joanna (ed.). *Katedra krakowska w średniowieczu. Materiały sesji Oddziału Krakowskiego Stowarzyszenia Historyków Sztuki*. Kraków: Dejot, 1996, s. 25 – 40.

²² HUNÁČEK, Václav. K nejstarším vztahům česko-ruským, s. 158 – 199.

Česko-kyjevské kontakty nepochybne podporovali medzi-dynastické manželstvá. V rozpore s pokynmi gréckych kyjevských metropolitov (po roku 1055) väčšina manželstiev v 10. medzidynastické manželstvá 12. storočí spájala kyjevské kniežatá so západnými a záposlovanskými dynastiami – tieto manželstvá, samozrejme, nemohli zostať bez stopy v procese prenikania západnej kultúry na Rus. Každá „diplomatická“ novomanželka prišla na dvor svojho budúceho partnera s početnou družinou, v ktorej duchovenstvo zohrávalo významnú úlohu ako jediný nositeľ rano-stredovekej vzdelanosti. Na druhej strane prezentovali nielen veľkosť a zásluhy nimi zastupovanej dynastie, ale šírili aj slávu svojich domácich svätcov, v prvom rade príslušníkov panovníckeho rodu. Ak uveríme slovám kronikára, že najstarší syn sv. Vladimíra Svätého Vyšeslav Novgorodský pochádzal z českej matky²³ (a niektoré zdroje tvrdia, že Vladimírove dve manželky boli Češky), možno konštatovať, že medzi Kyjevskou Rusou a Čechami boli dynastické manželstvá ešte pred oficiálnou christianizáciou Ruska. A v 11. a 12. storočí rodinné väzby Rurikovičov a Přemyslovcov sú prezentované bohato.²⁴

Následne sa k „diplomatickým“ manželstvám pridali rodové vzťahy medzi Rurikovičmi a českými Přemyslovcami „z pohľadu“ Borisa a Gleba, a síce sobášom Vladislava Hermana, syna Kazimíra I. Obnoviteľa a Dobronegy Kyjevskej,²⁵ sestry sv. Borisa a Gleba a Judity (Jitky, 1056/58 – 1086), dcéry Vratislava II.²⁶ Vratislav II. sa ženil sa Adletou (Adelheidou), praneterou Borisa a Gleba,²⁷ a po jej smrti so Svatavou (Svjatoslavou), vnučka sv. Vladimíra a neterou sv. Borisa a Gleba²⁸, dcérou ich sestry Dobronegy Kyjevskej (zaiste dobre oboznámenou s históriou prvých ruských svätcov). A v roku 1085 sa Svatava (Svjatoslava),²⁹ ako manželka Vratislavova II. stala prvou českou kráľovnou. A práve jej korunovácia pravdepodobne poslúžila ako vhodná príležitosť na prenesenie časti relikvií prvých ruských mučeníkov do Čiech (pravdepodobne najskôr na Vyšehrad, potom na Sázavu)³⁰ so sprievodnými textami ich legendy.

Zmienku o relikviách sv. Borisa a Gleba v Sázavskom kláštore nájdeme (ako interpoláciu) v Kosmovej kronike: „V roku od narodenia Krista 1095 ... 14. júna ctihodný Kosmas ôsmy biskup svätého kostola pražského, posvätil oratórium v Sázave, ktoré postavil opát Božetěch... 16. novembra boli posvätené dva oltáre v jednom z nich na pravej strane sú relikvie sv. Gleba a jeho druha.“³¹ Tento záznam naznačuje, že kanonizácia

²³ ЛИХАЧЁВ, Дмитрий Сергеевич. *Повесть временных лет*, s. 174.

²⁴ ФЛОРОВСКИЙ, Антоний Васильевич. *Чехи и восточные славяне. Очерки по истории чешско-русских отношений (X-XVIII вв)*. Praha: Nakladatelství slovanskeho ustavu, 1935, s. 58 – 72; HUŇÁČEK, Václav. K nejstarším vztahům česko-ruským. In *Československo-sovětské vztahy 1*. Praha: Universita Karlova, 1972, s. 11 – 31.

²⁵ BALZER, Oswald. *Genealogia Piastów*. Kraków: Avalon, 2005, s. 160 – 165; JASIŃSKI, Kazimierz. *Rodowód piastowskich Piastów*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, 2004, s. 131 – 139; WISZEWSKI, Przemysław. *Domus Bolesłai. W poszukiwaniu tradycji dynastycznej Piastów (do około 1138 roku)*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2008, s. 518 – 519.

²⁶ Vratislav II. (* okolo 1033 – † 14. január 1092) bol olomoucký údelný knieža a české knieža (v r. 1061 – 1085), od r. 1085 prvý český kráľ z rodu Přemyslovcov, syn kniežat'a Břetislava I. a Judity zo Schweinfurtu.

²⁷ Adléta byla dcérou uhorského krále Ondřeja I. Identita jej matky nie je bez otázok. Niektorí historici tvrdia, že ňou bola Anastázia Rurikovna, dcéra veľkokniežat'a Jaroslava Múdreho (okolo 978 – 1054) a Ingegerdy Švédskej (okolo 1000 – 1050).

²⁸ Svatava bola dcérou poľského kniežat'a Kazimíra I. a jeho manželky Dobronegy Kyjevskej, dcéry sv. Vladimíra I. a po prababičke Dúbravke bola spriaznená s Přemyslovcami.

²⁹ BALZER, Oswald. *Genealogia Piastów*, s. 107 – 108.

³⁰ HUŇÁČEK, Václav. *K nejstarším vztahům česko-ruským*, s. 31.

³¹ *Kosmova kronika česká*. Praha: Kosmas, 1972, s. 145.

a uctievanie svätých Borisa a Gleba bolo v Čechách známe a svätých západné kresťanstvo vnímalo ako mučeníkov z doby cirkevnej jednoty (pred schizmou v roku 1054).

Táto udalosť je veľmi zaujímavým uzatváracím faktorom okruhu česko-ruských kultúrnych spojení:³² české hagiografické diela mali vplyv na vznik legiend o Borisovi a Glebovi a v roku 1095 na prenesenie relikvií ruských mučeníkov do Čiech. Pravdepodobne zo Sázavského kláštora, ktorý od svojho založenia v rokoch 1032 – 1033 až do roku 1096 udržiaval tradíciu bohoslužby a písania v slovanskom jazyku, Kyjevská Rus prevzala prevažná časť textov venovaných sv. Václavovi.³³

Na konci 11. storočia existovalo úzke spojenie medzi sázavským kláštrom a Kyjevom resp. Kyjevsko-pečerskou lavrou.³⁴ Nemožno vylúčiť, že sa v 11. storočí cyrilika objavila v Čechách spolu s tradičnou hlaholikou pod kyjevským vplyvom. Do Česka sa dostali cyrilské rukopisy, napríklad časť remešského evanjelia, Kyjevská služba Borisovi a Glebovi a možno aj ďalšie ruské diela tej doby (avšak predchádzajúci opačný prúd vplyvu, t. j. z Česka na Rus, bol oveľa intenzívnejší).³⁵

Na východný vplyv zrejme ukazuje pre Čechy nezvyčajná dispozícia kostola sv. Kríža (v podobe gréckeho rovnoramenného kríža, typ. tetrakoncha), vybudovaný v rokoch 1061 – 1070 v severnej záhrade sázavského kláštora slovanskými mníchmi po návrat z vyhnanstva.

Tieto kontakty Sázavského kláštora s Kyjevsko-pečerskou lavrou podporujú názor R. Jacobsona o priamej ceste prenikania českých cirkevno-slovanských pamiatok na Rus priamo a nie sprostredkované južnoslovanskou cestou.³⁶ Po jazykovednom preštudovaní textu najstaršej slovanskej legendy o sv. Václavovi na Rusi, M. Weingart urobil dôležitý záver, že text prišiel na Rus obchádzajúc južných Slovanov, najmä Bulharsko³⁷ a Jacobson píše, že české texty sa na Rus iste nedostali cez Bulharsko, ale priamo, pretože stopy českého literárneho vplyvu do bulharčiny sú len nepatrné, čo je obzvlášť nápadné v porovnaní s početnými českými vplyvmi v ruskom literárnom dedičstve.³⁸ Tento názor podporuje skutočnosť, že po vzniku uhorského štátu územia Západných Slovanov stratili priamy

³² РОГОВ, Александр Иванович. *Сказания о начале Чешского государства в древнерусской письменности. Памятники средневековой истории народов Центральной и Восточной Европы*. Москва: Наука, 1970, s. 14.

³³ ПАРАМОНОВА, Марина Юрьевна. *Святые правители Латинской Европы и Древней Руси: сравнительно-исторический анализ ваплавского и борисоглебского культов*. Москва: ИВИ РАН, 2003, s. 18.

³⁴ Pôvodne išlo o komplex jaskýň, v ktorých sa usádzali mníši, preto sa aj nazýva Pečerská (teda doslova jaskynná, stsl. пещера = jaskyňa) lavra. Dnes sú tieto jaskyne pospájané do dvoch veľkých celkov – blízkych a vzdialených jaskýň (pešcer) – dlhých úzkych podzemných chodieb podobných katakombám.

Monastier bol založený roku 1051 pustovníkmi prepodobnými Teodózom a Antonom (Pečerskými) za vlády Jaroslava Vladimiroviča na južnom okraji Kyjeva na vysokom brehu rieky Dneper. Stal sa centrom kultúry a duchovného života Kyjevskej Rusi.

³⁵ JAKOBSON, Roman. Český podíl na církevněslovanské kultuře. In *Co daly naše země Evropě a lidstvu 1*. Praha: Evropský literární klub, 1939, s. 22 – 45.

³⁶ Tradičný pohľad na monopolné vplyvy byzantsko-južných Slovanov na starú ruskú literatúru zastáva Serebrjanskij. Naproti tomu Vašica a Rozov preferujú priamy prenos pamiatok z Čiech na Rus. ВАШИЦА, Иосиф et al. Каковы были связи древней русской литературы с литературами западных славян? In ГУДЗИЙ, Николай Каллиникович et al. (ed.). *Сборник ответов на вопросы по литературоведению (IV Международный съезд славистов)*. Москва: АН СССР, 1958, s. 7 – 10; РОЗОВ, Николай Николаевич. Из истории русско-чешских литературных связей древнейшего периода. In ЛИХАЧЕВ, Дмитрий Сергеевич (ed.). *Труды Отдела древнерусской литературы АН СССР. том 23*. Ленинград: Наука 1969, s. 71 – 85.

³⁷ *Svatováclavský sborník*. Vydaný na památku 1000. výročí smrti knížete Václava Svatého 1. Praha: Národní výbor pro oslavu svatováclavského tisíciletí, 1934, s. 9 – 962.

³⁸ JAKOBSON, Roman. *Český podíl na církevněslovanské kultuře*, s. 30.

kontakt s Bulharskom, zatiaľ čo Kyjevská Rus s ním hraničili priamo, udržiavali sa priateľské a možno spojenecké vzťahy (sobášna politika). O tom, čo je medzi Prahou a Kyjevom, existovali spôsoby priamych vzťahov, o čom svedčí aj to, že v byzantských kalendáriách sa sviatok sv. Václava vôbec neobjavuje.³⁹

5. Prienik svätováclavského kultu na Kyjevskú Rus

Za čias Jaroslava Múdreho (1016 – 1054) vzdelanosť na Rusi rástla: zo slovanských krajín získavali a hromadili pôvodné a preložené knihy, začala miestna prekladateľská činnosť. A pretože vtedy bolo na Rusi ešte málo vyškolených prekladateľov, „dovážali“ sa nielen hotové preklady, ale niekedy sa dovážali aj prekladatelia, možno aj z Čiech.⁴⁰ Letopis vrchných let uvádza k roku 6545 (rok 1037) správu o vzdelávacích aktivitách Jaroslava, ktorý zhromažďoval veľa prekladateľov, ktorí prekladali z gréčtiny do slovanského jazyka.⁴¹ Z iniciatívy Jaroslava sa mohli nielen zhromaždiť a preniesť grécke, ale aj knihy latinské (ktoré autor na začiatku 12. stor. po rozdelení cirkví radšej nespomenul, pretože boli na Rusi vnímané ako heretické), a ktoré prišli na Rus z Poľska alebo cez Poľsko z Česka.

Prenikanie českých cirkevnoslovanských pamiatok na Rus má veľký význam nielen pre ruskú literatúru, ale aj pre českú, pretože po latinizácii Sázavského kláštora v roku 1097 zostala prevažná väčšina cirkevnoslovanských textov českého pôvodu zachovaná v iných slovanských oblastiach, predovšetkým v Rusku (Dialógy Gregora Veľkého, Nikodémovo evanjelium a mnohé legendy o západných svätých, ale najmä 1. a 2. slovanské svätováclavské legendy, ktorých text sa na území v Čechách nezachoval).⁴² Ako naznačujú nepriame dôkazy ešte pred založením sázavského kláštora na Rusi existovali, ak nie priamo konkrétne české pamiatky, potom nepochybne aspoň tradícia založená na českej cirkevnoslovanskej spisbe.

Sázavský kláštor bol založený okolo roku 1032 a už v roku 1036 dal Jaroslav Múdry svojmu synovi meno Vjačeslav (Václav).⁴³ Nie je možné presne určiť, či sa meno Jaroslavovho syna viaže k osobe sv. Václava alebo rodinným zväzkom s českou dynastiou, ale tento fakt nepriamo naznačuje jednu z už spomínaných trás prieniku svätováclavského kultu na Rus cez medzi-dynastické kontakty.

Avšak túto skutočnosť možno považovať za dôkaz, že v tom čase na Rusi bola úcta k českému svätcovi už zavedená, vzhľadom na to, že existovali zodpovedajúce liturgické texty (napríklad kánon k sv. Václavovi, ktorého najstarší ruský zápis pochádza z rokov 1095 – 1097, a pravdepodobne aj legendy, ktoré mu predchádzali).⁴⁴ Oficiálne

³⁹ ИЛБИН, Николай Николаевич. *Летописная статья 6523 года и её источник*. Москва: Издательство Академии наук СССР, 1957, s. 51.

⁴⁰ ЛАНЦЕВА, Анна Михайловна. Культ святого Вацлава: чешская идентичность и христианская универсальность. In *Вестник славянских культур*, 2014, roč. 33, č. 3, s. 64.

⁴¹ ЛИХАЧЁВ, Дмитрий Сергеевич. *Повесть временных лет*, s. 204.

⁴² ВАШИЦА, Иосиф et al. Каковы были связи древней русской литературы с литературами западных славян? In *Сборник ответов на вопросы по литературоведению (IV Международный съезд славистов)*, Москва: Изв. АН СССР, 1958, s. 7 – 10; РОГОВ, Александр Иванович. *Сказания о начале Чешского государства в древнерусской письменности*. Москва: Наука, 1970, s. 10.

⁴³ ЛИХАЧЁВ, Дмитрий Сергеевич. *Повесть временных лет*, s. 203.

⁴⁴ РОГОВ, Alexandr Ivanovič. Slovanské legendy z doby vzniku českého státu a jejich osudy na Rusi. In BLÁHOVÁ, Emilie et al. (ed.). *Staroslověnské legendy českého původu: nejstarší kapitoly z dějin česko-ruských kulturních vztahů*.

zavedenie kultu nového svätca do cirkevnej praxe predchádza šírenie tradície o ňom, takže prienik legendy o sv. Václavovi na Rus možno zaradiť do obdobia od polovice 10. až do polovice 11. storočia a neskôr.⁴⁵

To, že svätý Václav a svätá Ľudmila boli uctievaní aj v Čechách prostredníctvom slovanskej bohoslužby a že o nich boli písané legendy v cirkevnoslovanskom jazyku, bolo dôvodom rozšírenia ich kultu na Kyjevskej Rusi už na samom začiatku 11. storočia.⁴⁶ Spolu s kultom prenikol na Rus celý súbor svätováclavských pamiatok, napísaný v cirkevnej slovančine. A práve vďaka tomu sa tieto pamiatky zachovali dodnes, lebo v Čechách ich stopy po nadobudnutí prevahy latinčiny na konci 11. storočia sa stratili.

Ruské duchovné vedomie prijalo sv. Václava a Ľudmilu za svojho: v 16. storočí metropolita Makarius zahrnul legendu o sv. Václavovi v Četiji Mineji a v 17. storočí už boli uctievaní ako svätí Rusi – Proložný život sv. Václava a legenda o prenesení jeho relikvie boli zaradené do zbierky s názvom Rozprávania o ruských svätých divotvorcoch.⁴⁷ Knieža Václav je v pravoslávnej cirkvi uctievaný ako svätý dodnes ako sv. Václav Český; jeho pamiatka sa slávi 11. októbra (28. septembra juliánskeho kalendára), a tiež 17. marca (4. marca) – deň prenesenia relikvií z Boleslavy do Prahy.

Svätí Boris a Gleb

Praha: Vyšehrad, 1976, s. 24 – 25. РОГОВ, Александр Иванович. *Сказания о начале Чешского государства в древнерусской письменности*, s. 20 – 21.

⁴⁵ ФЛОРОВСКИЙ, Антоний Васильевич. *Чехи и восточные славяне. Очерки по истории чешско-русских отношений (X – XV вв.)*. Praha: Nakladatelství slovanskeho ústavu, 1935, s. 120 – 142.

⁴⁶ VAŠICA, Josef. *Raný kult českých svatců v cizině*. In *Co daly naše země Evropě a lidstvu 1*. Praha: Evropský literární klub, 1939, s. 53 – 60.

⁴⁷ РОДОССКИЙ, Алексей Степанович. *Описание 432-х рукописей, при надлежащих Санкт-Петербургской духовной академии и составляющих её первое по времени собрание*. Санкт-Петербург: Тип. А.О. Башкова, 1893, s. 276 – 277; РОГОВ, Александр Иванович. *Сказания о начале Чешского государства в древнерусской письменности*, s. 30; РОГОВ, Александр Иванович. *Slovanské legendy z doby vzniku českého státu a jejich osudy na Rusi*, s. 36.

6. Vecné paralely textov o sv. Václavovi a sv. Borisovi a Glebovi

Ľudmile a jej vnukovi Václavovi, prvý svätec Čiech, navyše z panujúceho rodu, v dejinách cirkvi na Rusi zodpovedajú kňazná Oľga a jej vnuk Vladimír. Autori, oboznámení s legendami o svätom Václavovi a Rozprávaním o Borisovi a Glebovi, si nemohli nevšimnúť zjavné podobnosti historickej situácie v Čechách a na Rusi. A hoci sa boj o moc panovníckych rodov v tej dobe končil neraz bratovraždou, ktorá nebola v tých časoch vôbec nezvyčajná, v týchto prípadoch mala svoje vážne dôsledky. Tieto udalosti sa stali impulzom k počiatkom kultu svätých kniežat-strastoterpcov, ktoré nadobudli širokú popularitu a politický a ideologický význam. Posmrtné zázraky prítomné v Rozprávaní o Borisovi a Glebovi a v druhej svätováclavskej legende, predstavujú Borisa a Gleba, rovnako ako Václava, ako ideál spravodlivého kniežat'a a poukazujú na to, že tieto literárne diela sú úzko spojené. Taktiež bola zrejma podobnosť „rodinnej“ situácie: babička – kresťanka a jej vnuk, upevňujúci kresťanstvo v krajine. Okrem toho prebiehali udalosti svätováclavských legiend takpovediac, v susednej a nielen geograficky blízkej slovanskej krajine.

Podľa niektorých autorov uvedené skutočnosti majú význam len formálnych, vonkajších zhôd, preto je pravdepodobné, že vytvoria len ilúziu podobnosti kultov a pokiaľ sa neodhalí vnútorný obsah tejto podobnosti, nemožno vzájomný vplyv dokázať.⁴⁸ Iní výskumníci však veria, že tieto paralely dokazujú ich vplyv.⁴⁹ Postavenie druhých sa zdá opodstatnenejšie, pretože podobnosť životných príbehov a následne kultov, sú veľmi zreteľné.

Kanonizácia Borisa a Gleba si vyžiadala spísanie ich životopisu. Autor však slepo nenapodobňoval byzantské hagiografické texty, ktoré boli už na Rusi známe a prekladané.

Ako príklady vplyvu pamiatok českého pôvodu je možné uviesť vplyv druhej slovanskej legendy o svätom Václavovi na legendu Nestora o Teodóziovi Pečerskom; vplyv prvej slovanskej legendy o sv. Václavovi na Rozprávanie o oslepení kniežat'a Vasil'ka Terebovlského v Ipatievskom letopise, na Rozprávanie o zabití Andreja Bogoľubského, Proložný život sv. Oľga, a samozrejme aj na Rozprávanie Borisovi a Glebovi.⁵⁰

Autor anonymného Rozprávania o Borisovi a Glebovi dobre poznal veľa preložených byzantských legiend – aspoň čo sa týka štylistických črt.⁵¹ Pred domácim autorom

⁴⁸ ПАРАМОНОВА, Марина Юрьевна. Святыя правители Латинской Европы и Древней Руси: сравнительно-исторический анализ вацлавского и борисоглебского культов. Москва: ИВИ РАН, 2003, s. 14.

⁴⁹ VAŠICA, Josef. *Raný kult českých svatců v cizině*, s. 53 – 60; ИЛЬИН, Николай Николаевич. *Летописная статья 6523 года и ее источник (Опыт анализа)*. Москва: Издательство АН СССР, 1957, s. 36 – 70; РОГОВ, Александр Иванович. *Slovanské legendy z doby vzniku českého státu a jejich osudy na Rusi*, s. 11 – 39; РОГОВ, Александр Иванович. *Сказания о начале Чешского государства в древнерусской письменности*. Москва: Наука, 1970, s. 5 – 33; JAKOBSON, Roman. *Český podíl na církevněslovanské kultuře // Co daly naše země Evrope a lidstvu*. Praha: ELK, 1998, s. 22 – 45.

⁵⁰ MATHAUSEROVÁ, Světlá. *Cestami staletí : systémové vztahy v dějinách ruské literatury*. Praha: Univerzita Karlova, 1988, s. 46 – 56; РОГОВ, Александр Иванович. *Slovanské legendy z doby vzniku českého státu a jejich osudy na Rusi*, s. 33 – 36; РОГОВ, Александр Иванович. *Сказания о начале Чешского государства в древнерусской письменности*, s. 29 – 30.

⁵¹ БУГОСЛАВСКИЙ, Сергей Алексеевич. *Текстология древней Руси 2. Древнерусские литературные произведения о Борисе и Глебе*. Москва: Издательство Языки славянских культур, 2007, s. 16 – 17.

však stála ťažká úloha – prispôsobit' ideálne literárne obrazy a štylistiku byzantských textov duchu Rusi a neraz aj domácim ľudovým poetickým motívom.⁵²

7. Textové paralely hagiografií sv. Václava a sv. Borisa a Gleba

Pri porovnaní textov o Václavovi a Borisovi a Glebovi upúta pozornosť literárna štruktúra legiend a rozprávania, ktoré sú takmer totožné v línii príbehu. Tiež zhoda mnohých detailov nenecháva ani tieň pochybností o predlohe pre autora Rozprávania. Zároveň aj celkové prostredie udalostí bolo majstrovsky prispôsobené udalostiam okolo Borisa a Gleba. Nejde tu o jednoduché preberanie, ale o majstrovské prepracovanie textov o Václavovi.⁵³

Po úvodnej fráze „Pane, žehnaj, otče“, charakteristickej pre väčšinu hagiografických spisov východnej tradície, autor v krátkosti predstaví rodinu kniežat'a Vladimíra a naratívny plán je blízky prvej slovanskej svätováclavskej legende. Podľa rozsiahlych genealogických údajov o pôvode sv. Vladimíra (jeho starého otca Igora) možno súdiť o znalosti autora druhej slovanskej svätováclavskej legendy, v ktorej rozprávanie začína od starého otca Václava – kniežat'a Bořivoja.⁵⁴ Motív vyhnanstva pod vplyvom neláskavých poradcov v Rozprávaní pripomína vyhnanie Drahomíry v Prvej slovanskej svätováclavskej legende.⁵⁵

Obidva texty pripisujú vražedné sprisahanie zlým radcom Sviatopolka a Boleslava. V rozprávaní je jasné podnecovanie zlých ľudí z Borisovej reči a v Prvej slovanskej svätováclavskej legende Boleslavových na bratovraždu nahovorili veľmoži, nespokojní s Václavom.⁵⁶ Všetci hrdinovia, Václav, Boris aj Gleb, predvídali svoje mučenie a čakali naň, túžiac prijať mučenícku korunu z Božích rúk.⁵⁷ Aj v Rozprávaní, aj v Prvej slovanskej svätováclavskej legende chvália sa cnosti svätých.⁵⁸ Kvôli vykonaniu vraždy Sviatopolk zadržáva Borisa, ktorý sa rozhodol odísť, podľa Prvej slovanskej svätováclavskej legendy Boleslav robí to isté.⁵⁹ Ako v Rozprávaní, tak aj v Prvej slovanskej svätováclavskej legende

⁵² ОРЛОВ, Александр Сергеевич et al. (ed.). *История русской литературы 1*, Москва – Ленинград: Издательство Академии Наук СССР, 1941, s. 316.

⁵³ ИЛЫН, Николай Николаевич. *Летописная статья 6523 года и ее источник (Опыт анализа)*. Москва: Издательство АН СССР, 1957, s. 53 – 54.

⁵⁴ РОГОВ, Александр Иванович. *Сказания о начале Чешского государства в древнерусской письменности*. Москва: Наука, 1970, s. 88.

⁵⁵ ЛИХАЧЁВ, Дмитрий Сергеевич. *Библиотека литературы Древней Руси. Том 2 (XI – XII века)*. Санкт-Петербург: Наука, 1999, s. 171.

⁵⁶ ЛИХАЧЁВ, Дмитрий Сергеевич. *Памятники литературы Древней Руси 1. Начало русской литературы. XI – начало XII века*. Москва: Художественная литература, 1978, s. 281, 283; ЛИХАЧЁВ, Дмитрий Сергеевич. *Библиотека литературы Древней Руси. Том 2*, s. 171.

⁵⁷ РОГОВ, Александр Иванович. *Сказания о начале Чешского государства в древнерусской письменности*, s. 94 – 95; ЛИХАЧЁВ, Дмитрий Сергеевич. *Памятники литературы Древней Руси 1. Начало русской литературы. XI – начало XII века*, s. 281, 283, 285.

⁵⁸ ЛИХАЧЁВ, Дмитрий Сергеевич. *Библиотека литературы Древней Руси. Том 2 (XI – XII века)*, s. 269, 171; ЛИХАЧЁВ, Дмитрий Сергеевич. *Памятники литературы Древней Руси 1. Начало русской литературы. XI – начало XII века*, s. 283.

⁵⁹ ЛИХАЧЁВ, Дмитрий Сергеевич. *Библиотека литературы Древней Руси. Том 2 (XI – XII века)*, s. 171; ЛИХАЧЁВ, Дмитрий Сергеевич. *Памятники литературы Древней Руси 1. Начало русской литературы. XI – начало XII века*, s. 283.

sa sprisahanie na bratovraždu odohráva v dvoch fázach: na prvom stretnutí Sviatopolk/Boleslav so sprisahancami diskutovali o samotnom nápade a na druhom o plánovanej realizácii.⁶⁰ Podnecovanie diabla k bratovražde nachádzame v Rozprávani aj v Prvej slovanskej svätováclavskej legende Vostokovského redakcie i Druhej slovanskej svätováclavskej legende chvália sa cnosti svätých.⁶¹ V Rozprávani sa Sviatopolk porovnáva s Kainom – je „druhým Kainom“ – čo je doslovne zodpovedá Kristiánovej legende.⁶² Sám autor Rozprávania poukazuje na výrazný vplyv Prvej slovanskej legendy, nepriamo označujúc svoju literárnu predlohu – Boris pred smrťou spomína na smrť svätého Václava.⁶³ Aj Václava aj Borisa upozorňovali na hroziace nebezpečenstvo – to isté nachádzame v prípade Gleba, ktorého varoval Jaroslav.⁶⁴

Podľa Prvej svätováclavskej legendy a Kristiánovej legendy Václav zomiera po tom, ako sa zúčastnil na rannej bohoslužbe. Podľa Rozprávania Boris zomrel skoro ráno na Alte, kde nebolo kostola, preto sa v noci pred smrťou zúčastnil na bohoslužbe, slúženej s kňazom v stane. Vrahovia čakajú, kým sa bohoslužba skončí – rovnako ako Boleslav čaká na Václava, ktorý sa za úsvitu ponáhlal do chrámu na ranné ofícium.⁶⁵ Ľudmila, pripravujúca sa na mučenie, sa zúčastnila na omši, vyspovedala sa a prijala sv. prijímanie; vrahovia k nej vtrhli neskoro večer. Opis vrahov, ktorí sa blížili k Borisovi,⁶⁶ bol ovplyvnený opisom sprisahancov blížiacich sa k domu Ľudmily.⁶⁷

V oboch tradíciách sa usmrtenie svätca deje v podobnej situácii: v Rozprávani Boris, ktorý sa predtým modlil, bol zranený v stane, vybehol von, kde po modlitbe odovzdal svoju dušu Bohu. A v prvej slovanskej svätováclavskej legende Václav dostal bratovražedný smrtiaci úder pri bráne kostola, keď sa chystal vstúpiť do kostolných dverí.⁶⁸ Aj v Rozprávani aj v Druhej slovanskej svätej legende verný a milovaný služobník (Juraj

⁶⁰ ЛИХАЧЁВ, Дмитрий Сергеевич. *Библиотека литературы Древней Руси. Том 2 (XI – XII века)*. Санкт-Петербург: Наука, 1999, s. 171, 173.

ЛИХАЧЁВ, Дмитрий Сергеевич. *Памятники литературы Древней Руси 1. Начало русской литературы. XI – начало XII века*, s. 283, 285.

⁶¹ ЛИХАЧЁВ, Дмитрий Сергеевич. *Библиотека литературы Древней Руси. Том 2 (XI – XII века)*, s. 171, 173; РОГОВ, Александр Иванович. *Сказания о начале Чешского государства в древнерусской письменности*, s. 94; ЛИХАЧЁВ, Дмитрий Сергеевич. *Памятники литературы Древней Руси 1. Начало русской литературы. XI – начало XII века*, s. 285, 291.

⁶² РЕКАР, Josef. *Život a umučení svatého Václava a báby jeho sv. Ludmily. Dle sepsání Křišťanova*. Praha: Ladislav Kuncic, 1921, s. 37; ЛИХАЧЁВ, Дмитрий Сергеевич. *Памятники литературы Древней Руси 1. Начало русской литературы. XI – начало XII века*, s. 285, 297.

⁶³ ЛИХАЧЁВ, Дмитрий Сергеевич. *Памятники литературы Древней Руси 1. Начало русской литературы. XI – начало XII века*, s. 285.

⁶⁴ ЛИХАЧЁВ, Дмитрий Сергеевич. *Библиотека литературы Древней Руси. Том 2 (XI – XII века)*, s. 171; ЛИХАЧЁВ, Дмитрий Сергеевич. *Памятники литературы Древней Руси 1. Начало русской литературы. XI – начало XII века*, s. 287, 291.

⁶⁵ ЛИХАЧЁВ, Дмитрий Сергеевич. *Памятники литературы Древней Руси 1. Начало русской литературы. XI – начало XII века*, s. 287; РЕКАР, Josef. *Život a umučení svatého Václava a báby jeho sv. Ludmily. Dle sepsání Křišťanova*, s. 17 – 18.

⁶⁶ ЛИХАЧЁВ, Дмитрий Сергеевич. *Памятники литературы Древней Руси 1. Начало русской литературы. XI – начало XII века*, s. 287.

⁶⁷ РЕКАР, Josef. *Život a umučení svatého Václava a báby jeho sv. Ludmily. Dle sepsání Křišťanova*. Praha: Ladislav Kuncic, 1921, s. 17 – 18; ЛИХАЧЁВ, Дмитрий Сергеевич. *Библиотека литературы Древней Руси. Том 2 (XI – XII века)*, s. 173; ЛИХАЧЁВ, Дмитрий Сергеевич. *Памятники литературы Древней Руси 1. Начало русской литературы. XI – начало XII века*, s. 287, 289.

⁶⁸ ЛИХАЧЁВ, Дмитрий Сергеевич. *Библиотека литературы Древней Руси. Том 2 (XI – XII века)*, s. 173; ЛИХАЧЁВ, Дмитрий Сергеевич. *Памятники литературы Древней Руси 1. Начало русской литературы. XI – начало XII века*, s. 287, 289.

a Podiven) hynie rukami vrahov jeho pána. Opis modlitby a očakávania smrti Borisom, keď ho vrahovia napadli je podobný opisu posledných minút Ľudmilinho života.⁶⁹ Výzva Gleba na dokončenie zamýšľanej vraždy, adresovaná útočníkom je podobná predsmrtnému dialógu Václava.⁷⁰ Označenie dátumu smrti Borisa zodpovedá označeniu dátumu smrti Václava v Druhej slovanskej Svätováclavskej legende (na základe latinskej Kristiánovej legendy). Pozoruhodný je spôsobom označenia dátumu kalendára, ktorý nie je vlastný iným slovanským textom ruskej proveniencie – kalendy (názov prvého dňa v mesiaci starovekého rímskeho kalendára).⁷¹

Opis zbitia Borisových sluhov je blízko opisu zbitia Václavovho sprievodu v Prvej slovanskej svätováclavskej legende.⁷² Sviatopolkovi komplici, ktorí zabili Gleba, sa k nemu vrátia rovnakým spôsobom ako vrahovia Ľudmily k Drahomíre – prinášajú „dobré správy“.⁷³

Glebovo telo, pohodené vrahmi, a telo Ľudmily, sprevádzajú zázračné javy – nad telom zavraždeného Gleba, rovnako ako nad telom zavraždenej kňažnej, sa noci zázračne zapalujú svetlá.⁷⁴ Po porážke Sviatopolka a obsadení trónu v Kyjeve Jaroslav slávnostne preniesol Glebovo telo do Vyšgorodu a pochoval ho vedľa Borisa. Podobne aj Václav, ktorý si posilnil svoju kniežaciu moc, preniesol telo Ľudmily, predtým pochované na Te-tine, do Prahy.⁷⁵ Neporušenosť pozostatkov Gleba zodpovedá neporušenosti pozostatkov Václava a v oboch prípadoch autor upozorňuje na zázračnosť tohto javu.⁷⁶

Za povšimnutie stojí aj podobnosť v ich posmrtných skutkoch. Zázraky v 11. storočí neboli ešte neoddeliteľnou súčasťou životopisov, takže táto zhoda je založená na „výpožičke“ autora Rozprávania zo svätováclavských legiend. V Prvej slovanskej sväto-

⁶⁹ РЕКАР, Josef. *Život a umučení svatého Václava a báby jeho sv. Ludmily. Dle sepsání Křišťanova*. Praha: Ladislav Kuncíř, 1921, s. 118.

ЛИХАЧЁВ, Дмитрий Сергеевич. *Памятники литературы Древней Руси 1. Начало русской литературы. XI – начало XII века*. Москва: Художественная литература, 1978, s. 287, 289.

⁷⁰ ЛИХАЧЁВ, Дмитрий Сергеевич. *Памятники литературы Древней Руси 1. Начало русской литературы. XI – начало XII века*, s. 295; РОГОВ, Александр Иванович. *Сказания о начале Чешского государства в древнерусской письменности*, s. 97.

⁷¹ РОГОВ, Александр Иванович. *Сказания о начале Чешского государства в древнерусской письменности*, s. 97; ЛИХАЧЁВ, Дмитрий Сергеевич. *Памятники литературы Древней Руси 1. Начало русской литературы. XI – начало XII века*, s. 289.

⁷² ЛИХАЧЁВ, Дмитрий Сергеевич. *Библиотека литературы Древней Руси. Том 2 (XI – XII века)*, s. 173; ЛИХАЧЁВ, Дмитрий Сергеевич. *Памятники литературы Древней Руси 1. Начало русской литературы. XI – начало XII века*, s. 289.

⁷³ РЕКАР, Josef. *Život a umučení svatého Václava a báby jeho sv. Ludmily. Dle sepsání Křišťanova*, s. 19; ЛИХАЧЁВ, Дмитрий Сергеевич. *Памятники литературы Древней Руси 1. Начало русской литературы. XI – начало XII века*, s. 295.

⁷⁴ ЛИХАЧЁВ, Дмитрий Сергеевич. *Памятники литературы Древней Руси 1. Начало русской литературы. XI – начало XII века*, s. 295; РЕКАР, Josef. *Život a umučení svatého Václava a báby jeho sv. Ludmily. Dle sepsání Křišťanova*, s. 21; ЛИХАЧЁВ, Дмитрий Сергеевич. *Памятники литературы Древней Руси 1. Начало русской литературы. XI – начало XII века*, стр. 295, 297.

⁷⁵ РЕКАР, Josef. *Život a umučení svatého Václava a báby jeho sv. Ludmily. Dle sepsání Křišťanova*, s. 24, 26; ЛИХАЧЁВ, Дмитрий Сергеевич. *Памятники литературы Древней Руси 1. Начало русской литературы. XI – начало XII века*, s. 297, 299.

⁷⁶ РОГОВ, Александр Иванович. *Сказания о начале Чешского государства в древнерусской письменности*, стр. 99; ЛИХАЧЁВ, Дмитрий Сергеевич. *Памятники литературы Древней Руси 1. Начало русской литературы. XI – начало XII века*, s. 299.

václavskej legende nie je osobitná časť venovaná posmrtným zázrakom Václava – obsahuje iba zázrak, spojený s krvou umučeného, ktorá tri dni nechcela vsiaknuť do zeme.⁷⁷ Ale v Druhej slovanskej svätováclavská legende sú už prezentované vo významnom počte. V nej sa okrem zázraku neporušenosti pozostatkov a zázrakov, spojených s prenesením relikvií do kostola svätého Víta, udáva sedem ďalších zázrakov: oslobodenie väzňov kvôli ohováraniu, konverzia pohana na kresťanskú vieru, neporušenosť tela Václavovho verného služobníka, zázrak prepustenia väzňov zlým sudcom, zázrak uzdravenia slepej a vyschnutej ruky, zázrak prepustenia dlžníka a uzdravenia chromého.⁷⁸

Zároveň aj Boris aj Gleb sa predstavujú (podľa príkladu Václava) ako ideály spravodlivého kniežat'a, ktorý sa stará o obnovenie spravodlivosti aj po svojej smrti. Ukazuje sa, že tieto literárne výpožičky úzko súvisia s vytváraním štátnej ideológie panujúceho rodu. Pomoc svätých pri ochrane pred nepriateľmi pozorujeme v Rozprávani aj v Kristiánovej legende.⁷⁹

Textovým porovnaním textov Rozprávania a svätováclavských legiend, takto možno dôjsť k záveru, že autor Rozprávania sa nedržal iba vo všeobecnosti naratívneho plánu, ale požičal si aj množstvo detailov a dokonca aj výrazov (úvod s krátkou genealógiou, motív vyhnanstva, podnecovanie sprisahancov k bratovraždám, očakávanie mučeníctva kniežat, chvála cností svätých, nalákание brata klamom, dvojité stretnutie bratovraha s konšpirátormi, sprisahanie diabla, pomenovanie bratovraha „druhý Kain“, varovanie mučeníkov pred nebezpečenstvom priaznivcami, priaznivci, motív rannej bohoslužby pred smrťou, príprava vraždy, verný služobník, modlitba mučeníkov pred smrťou, dátacia smrti svätých, vražda kniežacieho sprievodu, prívlastky sprisahancov, návrat vrahov ich pánovi, nájdenie tela – sprevádzané zázračnými javmi, osud bratovrahov a ich spojencov, slávnostné prenesenie relikvií, zázrak neporušenia relikvií a následné zázraky, ako aj pomoc svätých pri ochrane svojej krajiny).

8. Záver

Hlavným zdrojom pre autora Rozprávania o Borisovi a Glebovi bola najpravdepodobnejšie Prvá slovanská svätováclavská legenda. Autor Rozprávania však aj široko použil Druhú slovanskú svätováclavskú legendu a Kristiánovu legendu, čo jednoznačne dokazuje vplyv hagiografických textov o sv. Václavovi na vznik Rozprávania a o Borisovi a Glebovi a vzájomné kultúrne vzťahy medzi českým štátom a Kyjevskou Rusou v 11. storočí. Možnosť vplyvu ruských textov o Borisovi a Glebovi na formovanie českých legiend o sv. Václavovi sú samozrejme vylúčené, pretože Rozprávanie o Borisovi a Glebovi sa datuje do 11. storočia a legendy o Václavovi siahajú už do 10. storočia. Preložená literatúra obohatila vývoj literatúry Kyjevskej a neskôr aj Moskovskej Rusi, množstvom nových techník

⁷⁷ ЛИХАЧЁВ, Дмитрий Сергеевич. Библиотека литературы Древней Руси. Том 2 (XI – XII века), s. 173.

⁷⁸ ЛИХАЧЁВ, Дмитрий Сергеевич. Памятники литературы Древней Руси 1. Начало русской литературы. X – начало XII века, s. 299.

⁷⁹ PEKAŘ, Josef. Život a umučení svatého Václava a báby jeho sv. Ludmily. Dle sepsání Křišťanova, s. 55; ЛИХАЧЁВ, Дмитрий Сергеевич. Памятники литературы Древней Руси 1. Начало русской литературы. XI – начало XII века, s. 295, 297.

rétorického umenia, žánrov, symbolov a obrazov. Literatúra Rusi sa zas odvd'ačila zachovaním mnohých starodávnych pamiatok českej cirkevnoslovanskej literatúry. V tejto súvislosti vzniklo aj Rozprávania o Borisovi a Glebovi, nevyhnutné pre ich kanonizáciu. Hlavným zdrojom pri jej písaní (okrem iných) boli jednoznačne hagiografické texty o sv. Václavovi českého pôvodu. Nejde len o sformovanie príbehu Borisa a Gleba podľa vzoru Václava, ale aj samotný text Rozprávania obsahuje množstvo pasáží, ktoré svedčia o autorovej znalosti českých textov, nielen cirkevnoslovanských ale aj latinských. Výsledok komparácie českých legiend o sv. Václavovi s Rozprávaním o Borisovi a Glebovi možno sformulovať nasledovne:

a) Autor (alebo autori) Rozprávania poznali texty o sv. Václavovi a použil ich ako predlohu nielen naratívneho plánu príbehu, ale aj preberaním konkrétnych obrazov a miestami celých pasáží, ale prepracoval ich reáliám miesta a času kyjevských svätcov.

b) Tento spis, napísaný podľa svätováclavských legiend, nezodpovedá byzantským vzorom (čo by vzhľadom k teritóriu vzniku mal) autor nenazval zvyčajným termínom „život“ ale „rozprávania“.

BIBLIOGRAFIA

Pramene

Kosmova kronika česká. Praha: Kosmas, 1972.

PEKAŘ, Josef. Život a umučení svatého Václava a báby jeho sv. Ludmily. Dle sepsání Křišťanova. Praha: Ladislav Kuncíř, 1921.

ЛИХАЧЁВ, Дмитрий Сергеевич. Библиотека литературы Древней Руси. Том 2 (XI – XII века). Санкт-Петербург: Наука, 1999.

ЛИХАЧЁВ, Дмитрий Сергеевич. Памятники литературы Древней Руси 1. Начало русской литературы. XI – начало XII века. Москва: Художественная литература, 1978.

ЛИХАЧЁВ, Дмитрий Сергеевич. Повесть временных лет. Санкт-Петербург: Наука, 1996.

РОГОВ, Александр Иванович. Сказания о начале Чешского государства в древнерусской письменности. Памятники средневековой истории народов Центральной и Восточной Европы. Москва: Наука, 1970.

Literatúra

BALZER, Oswald. Genealogia Piastów. Kraków: Avalon, 2005.

BLÁHOVÁ, Emilie et al. (ed.). Staroslověnské legendy českého původu: nejstarší kapitoly z dějin česko-ruských kulturních vztahů. Praha: Vyšehrad, 1976.

FEDOTOV, Georgij Petrovič. Svätí staré Rusi. Lhota: nakladatelství Pavel Mervart, 2011.

JAKOBSON, Roman. Český podíl na církevněslovanské kultuře. In Co daly naše země Evropě a lidstvu 1. Praha: Evropský literární klub, 1939.

JASIŃSKI, Kazimierz. Rodowód pierwszych Piastów. Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, 2004.

- KUCZMAN, Kazimierz – Daranowska-Łukaszewska, Joanna (ed.). Katedra krakowska w średniowieczu. Materiały sesji Oddziału Krakowskiego Stowarzyszenia Historyków Sztuki. Kraków: Dejot, 1996.
- LENHOFF, Gail. The Martyred Princes Boris and Gleb: A Socio-Cultural Study of the Cult and the Texts. In *UCLA Slavic studies* 19, Columbus, Ohio: Slavica, 1989.
- MARJANOVIĆ-DUŠANIĆ, Smilja. Patterns of Martyrial Sanctity in the Royal Ideology of Medieval Serbia. In *Continuity and Change*. In *Balkanica* 37, Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti SANU – Balkanološki institut, 2006. <https://doi.org/10.2298/BALC0637069M>
- MATHAUSEROVÁ, Světlá. Cestami staletí : systémové vztahy v dějinách ruské literatury. Praha: Univerzita Karlova, 1988.
- NAGIRNYI, Vitaliy (ed.). *Colloquia Russica*. Series I, vol. 6: Rus' and Countries of the Latin Culture (10th–16th C.). Publication from the 6th International Scientific Conference, Krakow, 26th – 28th November 2015. Krakow: Jagiellonian University, 2016. *Svatováclavský sborník*. Vydaný na památku 1000. výročí smrti knížete Václava Svatého 1. Praha: Národní výbor pro oslavu svatováclavského tisíciletí, 1934.
- VAŠICA, Josef. Raný kult českých svatců v cizině. In *Co daly naše země Evropě a lidstvu* 1. Praha: Evropský literární klub, 1939.
- WISZEWSKI, Przemyslaw. *Domus Boleslai. W poszukiwaniu tradycji dynastycznej Piastów (do około 1138 roku)*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2008.
- БУГОСЛАВСКИЙ, Сергей Алексеевич. *Текстология древней Руси 2. Древнерусские литературные произведения о Борисе и Глебе*. Москва: Издательство Языки славянских культур, 2007.
- ВАШИЦА, Иосеф et. al. Каковы были связи древней русской литературы с литературами западных славян? In *Сборник ответов на вопросы по литературоведению (IV Международный съезд славистов)*, Москва: Изв. АН СССР, 1958.
- ГУДЗИЙ, Николай Калининвич et al. (ed.). *Сборник ответов на вопросы по литературоведению (IV Международный съезд славистов)*. Москва: АН СССР, 1958.
- ИКОННИКОВ, Владимир Степанович. *Опыт русской историографии. Томъ второй. Книга первая*. Киев: Тип. Императорского Университета св. Владимира, 1908.
- ИЛЬИН, Николай Николаевич. *Летописная статья 6523 года и ее источник (Опыт анализа)*. Москва: Издательство АН СССР, 1957.
- ЛАНЦЕВА, Анна Михайловна. *Культ святого Вацлава: чешская идентичность и христианская универсальность*. In *Вестник славянских культур*, 2014, гоđ. 33, љ. 3.
- НИКОЛЬСКИЙ, Николай Константинович. *К вопросу о следах мораво-чешского влияния на литературных памятниках домонгольской эпохи*. In *Вестник Академии Наук СССР*, 1933, љ. 8 – 9.

- ОРЛОВ, Александр Сергеевич et al. (ed.). История русской литературы 1, Москва – Ленинград: Издательство Академии Наук СССР, 1941.
- ПАРАМОНОВА, Марина Юрьевна. Святые правители Латинской Европы и Древней Руси: сравнительно-исторический анализ вацлавского и борисоглебского культов. Москва: ИВИ РАН, 2003.
- РОДОССКИЙ, Алексей Степанович. Описание 432-х рукописей, при надлежащих Санкт-Петербургской духовной академии и составляющих её первое по времени собрание. Санкт-Петербург: Тип. А. О. Башкова, 1893.
- РОЗОВ, Николай Николаевич. Из истории русско-чешских литературных связей древнейшего периода. In Лихачев, Дмитрий Сергеевич (ed.). Труды Отдела древнерусской литературы АН СССР. том 23. Ленинград: Наука 1969, s. 71 – 85.
- ФЛОРОВСКИЙ, Антоний Васильевич. Чехи и восточные славяне. Очерки по истории чешско-русских отношений (X – XVIII вв). Praha: Nakladatelství slovan-skeho ustavu, 1935.

Adresa autora:

ThDr. Angelus Štefan KURUC O.Praem., PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: stefan.kuruc@gmail.com

Kňazi z učiteľskej rodiny Cibulovcov

Peter Sedlák

<https://doi.org/10.54937/nhe.2024.13.1.26-35>

Priests from the Cibul family of teachers

Abstract: *The article discusses four priests from the teaching family of the Cibul family. The family came from the Liptov village of Vrbica. Two of the priests presented worked in the 18th and 19th centuries in the Košice diocese, two in the Spiš diocese. They were all blood relatives. Their work was very beneficial not only for God's people in the parishes where they worked, but also had an impact on the spiritual and cultural life in their surroundings. One of them was a religious, a military priest and the author of an unpublished catechetical manual. All of them made a significant contribution to the history of the two dioceses mentioned above.*

Keywords: *Cibula. Parish priest. Liptov. Seminary. Spiš. Šariš. Study.*

Úvod

Kňazské a rehoľné povolania vzišli v Katolíckej cirkvi zo všetkých spoločenských vrstiev obyvateľstva. Z cirkevných dejín vieme, že kňazi pochádzali spomedzi šľachticov, mešťanov, slobodníkov aj sedliakov. V 17. až 19. storočí osobitnú skupinu, najmä dedinskej pospolitosti na území Slovenska, tvorili učiteľské rodiny, ktorých činnosť bola veľmi úzko spätá s pôsobnosťou miestnych kňazov, farárov a kaplánov, ale aj miestnej komunity, t. j. zemepánov, richtárov a pospolitého ľudu. Z týchto učiteľských rodín pochádzali viacerí

kňazi a ich vplyv a životný príklad prit'ahoval do klerického a rehoľného stavu aj ich súrodencov, synovcov a vzdialenejších príbuzných. Z učiteľských rodín pochádzali, napr. kňazi: Melichár Brühl, Michal Bohucký, Karol Cirbus, Róbert Čepregi, Eduard, Jakub a Viktor Kacvinský, Andrej a Jozef Slavkajovci, Jozef Surmik, Melichár Zelený a mnohí ďalší.

K takýmto kňazom, o. i. patria aj kňazi z rodiny Cibulovcov, ktorí v 18. a 19. storočí pôsobili na Spiši a Šariši, teda v Spišskej a Košickej diecéze. Rodina Cibulovcov, z ktorej pochádzali nižšie prezentovaní kňazi, pochádzala z Liptova.

Cibula (*Czibula, Czibulyak*), Jozef, farár, asesor

Narodil sa 6. februára 1748 v obci Vrbica, ktorá neskôr splynula s Liptovským Mikulášom. Pochádzal z rodiny Juraja a Márie Cibulovcov. Mal bratov Adama, Juraja (1758 – 1774) a sestru Dorotu (1760 – 1800).¹

Po gramatických štúdiách v Liptovskom Mikuláši absolvoval ostatné štúdiá v Jágri. V roku 1770 bol vysvätený za kňaza Jágerskej diecézy. Ovládal slovenský, maďarský a latinský jazyk.

Po vysviacke nastúpil za kaplána do Maklára, kde pôsobil štyri mesiace. Potom pôsobil ako kaplán štyri mesiace vo Fričovciach u Juliany Horvát-Paločaiovej, kde bol súčasne vychovávateľom jej mladších príbuzných a napokon v Solivare.² Ako administrátor pôsobil v rokoch 1772 – 1773 v Koprivnici.³ Po smrti lipovského farára Martina Ujheľiho, ktorý zomrel 27. mája 1772,⁴ Sinyei-Merseovci (*Szinyei-Merse*) prezentovali do Lipoviec za farára Andreja Hegedúša, ktorý pôsobil v Jankovciach. Biskup Karol Esterházi ho však disponoval do Radačova. Preto Sinyeiovci prezentovali iného kandidáta, Jozefa Cibulu, čo biskup 17. októbra 1773 schválil.⁵

Cibula nastúpil do Lipoviec 5. decembra 1773.⁶ V rokoch 1773 – 1816 pôsobil v tejto šarišskej farnosti pod východnými výbežkami Braniska a Bachurne. V období jeho pôsobenia patrili do farnosti okrem katolíkov z Lipoviec aj filialisti z Fričoviec, Hendrichoviec, Štefanoviec a Šindliara. Býval na fare, ktorú v roku 1761 postavil s farníkmi jeho predchodca Andrej Rosnovič. Vo farnosti pôsobil k spokojnosti božieho ľudu ako aj zemepánov Sineiovcov, ako svetských patrónov. V období rokov 1774 – 1778 prijal do Katolíckej cirkvi 27 konvertitov z luteranizmu.⁷ Vo fare s ním bývali rodičia, bratia Adam a Juraj a sestra Dorota. Jozef sa tu so všetkými rozlúčil, keď pomreli, najprv šesťnásťročný brat Juraj, ktorý zomrel 1. januára 1774, potom otec Juraj, ktorý zomrel 9. decembra 1777,

¹ Archivum Archidioecesis Cassoviensis (ďalej len: AACass.) Košice, Visitatio canonica parochiae Lipovce de anno 1814, s. 10. Vo vizitácii košického biskupa Andreja Saba v Lipovciach 6. júla 1814 sa píše, že Jozef Cibula sa narodil v roku 1745 v mestečku Liptovský sv. Mikuláš z rodičov mešťanov.

² AACass. Košice, Acta personalia, Czibula Jozef personalia et testamentalia, 1772, 1788 – 1818, list vdovy Juliány Horvát-Paločaiovej biskupovi K. Esterházi z 3.4.1772.

³ AACass. Košice, Visitatio canonica parochiae Lipovce anno Domini 1775, s. 10. Tiež: Visitatio canonica parochiae Lipovce de anno 1814, s. 10.

⁴ ŠA Prešov, CM, Matricula defunctorum parochiae Lipovce, (1772), s. 313.

⁵ AACass. Košice, Acta parochialia, Acta parochiae parochiae Lipovce, dekrét biskupa K. Esterháziho zo 17.10.1773.

⁶ ŠA Prešov, CM, Matricula baptisatorum parochiae Lipovce, (1773), s. 73.

⁷ ŠA Prešov, CM, Matricula baptisatorum parochiae Lipovce, (1783), s. 351, konvertiti z rokov 1774 – 1778 sú zapísaní na stranách, ktoré nie sú očíslované.

matka Mária, ktorá zomrela 21. októbra 1778 a napokon sestra Dorota, ktorá zomrela 29. augusta 1800.⁸

Počas jeho služby zriadili v roku 1780 nový cintorín v Lipovciach a v roku 1782 v Šindliari. V roku 1790 písal biskupovi o veľkých povodniach, ktoré zničili úrodu na poliach v roku 1789. Biskupa žiadal, aby jeho farníkov oslobodil od naturálnych dávok, ktoré mu podľa starých pravidiel patrili.⁹ O svojej chudobe aj o biede ľudu písal a žiadal o pomoc biskupa aj v roku 1798. Nešťastné a neúrodné boli aj roky 1796 a 1797.¹⁰

Okolo roku 1779 prišiel k Jozefovi do Lipoviec brat Adam Cibula. Existujú indicie, že pôsobil ako učiteľ v Hendrichovciach. Zoznámil sa s Alžbetou Jakobeyovou, dcérou lipovského organistu a učiteľa Žigmunda Jakobeyho a jeho manželky Márie, rodenej Grusovej. Dňa 8. februára 1780 ich Jozef Cibula zosobášil vo farskom kostole sv. Juraja v Lipovciach. Adam s Alžbetou mali viacero detí. Z nich Jozef a Juraj sa stali kňazmi. Ján a Andrej boli učiteľmi. Ich ďalšie deti boli Alexander (*1783), Alžbeta, Mária a Anna, ktorá však ako dieťa zomrela v roku 1798. Andrej Cibula bol učiteľom v Domaňovciach, Ján Cibula bol učiteľom v Jablonove na Spiši. Najstaršia sestra Alžbeta sa po prvom manželovi volala Kertisová, po druhom Kolačková.¹¹ Mária sa po manželovi volala Vargová.

Jozef Cibula zomrel náhle v noci zo 16. na 17. marca 1816 v Lipovciach. V deň jeho menín, t. j. 19. marca 1816 ho v Lipovciach pochoval dekan Ján Domanický.¹²

Dňa 1. septembra 1814 napísal v prítomnosti šiestich svedkov testament. Jeho pozostalosť pozostávala z príjmov z úrody, milodarov a dvoch baní, jednu vlastnil s titulom sv. Jána Krstiteľa vo Vyšných Slovinkách „v Brezovim Jarku“ (9 kuxov), druhú v katastri Mníška nad Hnilcom s titulom sv. Samuela, proroka (nie menej ako 8 kuxov). Príjmy odkázal kostolom v Lipovciach, Štefanovciach a Šindliari, kňazskému semináru v Košiciach, svojmu synovcovi a kuchárovi Antonovi Kundríkovi, neteri Koššíkovej v Dubovici. Na zádušné omše dal 50 florénov svojmu synovcovi, kňazovi Jozefovi Cibulovi, kaplánovi v Spišskej Kapitule a jeho bratovi Jurajovi, kňazovi v reholi minoritov. Z príjmu z baní odkázal bratovi Adamovi, ktorý vtedy býval v Uloží.¹³ Knihy zanechal lipovskej fare.¹⁴

Cibula (Czibula), Jozef, ml., vicerektor, asesor, farár

Narodil sa ako dvojča s bratom Alexandrom 26. septembra 1783 v Lipovciach v rodine Adama Cibulu a jeho manželky Alžbety, rodenej Jakobeyovej. Strýko Jozef oboch pokrstil za účasti krstných rodičov Alexandra Pěčiho a Barbory Rothovej.¹⁵ Okrem Alexandra mal Jozef aj bratov Juraja Adama, Andreja, Jána,¹⁶ sestry Alžbetu, Máriu Annu a dvojičky Annu

⁸ ŠA Prešov, CM, Matricula defunctorum parochiae Lipovce, (1774), s. 315, (1777), s. 317, (1778), s. 318, (1800), s. 341.

⁹ AACass. Košice, Acta parochialia, Acta parochiae Lipovce, list J. Cibulu biskupovi K. Esterháziemu z 8.3.1790.

¹⁰ AACass. Košice, Acta parochialia, Acta parochiae Lipovce, list J. Cibulu biskupovi K. Esterháziemu z 13.10.1798.

¹¹ AACass. Košice, Acta personalia, Czibula Georgius, personalia et testamentaria, sign. 141/1827, 145/1827, 795/1857; Žigmund Jakobey sa spomína ako organista v Lipovciach už v roku 1767. Pozri: AACass. Košice, Acta parochialia, Acta parochiae Lipovce, Tabella 6. pro Anno 1767.

¹² AACass. Košice, Acta personalia, Czibula Jozef, personalia et testamentaria, sign. 408/1816.

¹³ AACass. Košice, Acta personalia, Czibula Jozef, personalia et testamentaria, 1772, 1788 – 1818, spis z 28.3.1816.

¹⁴ AACass. Košice, Acta personalia, Czibula Jozef, personalia et testamentaria, 1772, 1788 – 1818, testament.

¹⁵ ŠA Prešov, CM, Matricula baptisatorum parochiae Lipovce, (1783), s. 143.

¹⁶ ŠA Levoča, fond: Spišské biskupstvo, Protocollum Dioecesanum de anno 1860, sign. 441/1860.

Agnesu a Jozefínu. Anna Agnesa ako ročné diet'a zomrela.¹⁷ Ján sa stal učiteľom a v 60. a 70. rokoch 19. storočia učil v obci Svinia.¹⁸

Jozef ako mladík absolvoval humanitné štúdiá v Levoči a Košiciach. Filozofiu študoval v Bratislave a Trnave, štyri ročníky teológie v Trnave. Po jej ukončení bol ako 24-ročný 27. septembra 1807 vysvätený za kňaza Spišskej diecézy. Ovládal slovenský, maďarský a latinský jazyk.

Na prvú kaplánsku nastúpil po 18. októbri 1807 do Trstenej¹⁹ na Orave, kde pôsobil dva roky a tri mesiace. Na rozhraní rokov 1809 – 1810 odišiel ako administrátor do Bukoviny, kde pôsobil vyše jeden a pol roka. Od roku 1812 pôsobil znova ako kaplán v Nižných Ružbachoch. Odtiaľ ho biskup Michal Brigido ustanovil za kaplána v Spišskej Kapitule a za prebendanta katedrálneho chrámu sv. Martina. V týchto službách pôsobil osem rokov a tri mesiace, t. j. do roku 1821. Dňa 22. decembra 1821 ho biskup Ladislav Pyrker vymenoval za vicerektora kňazského seminára na Spišskej Kapitule a asesora diecézneho konzistória. Jednou z posledných úloh, ktorú vykonal ako vicerektor seminára v prvej polovici roku 1827, bolo vyplnenie testamentu prepošta Jána Mat'ášovského. Prepošt si ho na túto úlohu vybral pred smrťou spolu s kanonikom Štefanom Langom.²⁰

S kaplánskym a úradníckym životom na Spišskej Kapitule sa rozlúčil 12. júna 1827, keď bol disponovaný za farára do Letanoviec.²¹ Do tejto farnosti nastúpil 28. júna 1827 a slávnostne ho do úradu inštaloval na Sviatok Povýšenia sv. Kríža 14. septembra 1827 Ján Habovský, dekan Štiavnickeho dekanátu.²² V letanovskej farnosti prežil vyše tridsať rokov plodného kňazského a pastoračného života. Na fare mu pomáhala sestra Mária, po manželovi Vargová, ktorá mu ako vdova viedla domácnosť v Letanovciach.²³

Každý rok zapisoval presné počty svojich farníkov z Letanoviec, Spišských Tomášoviec, Hadušoviec, Arnutoviec, kúrie v Tybe a osadenstvo mlynov v Letanovciach a Spišských Tomášovciach. Bolo ich vyše 1500. V prvých rokoch sa usiloval o obnovu kostolov vo farskej obci, Spišských Tomášovciach a Arnutovciach. V zlom technickom stave boli aj farské hospodárske budovy. V Spišských Tomášovciach chcel postaviť nový kostol, ale po mienke diecézneho konzília, mu Miestodržiteľská rada odporúčala kostol iba opraviť. V roku 1828 vypratali kostol, väčšinu jeho liturgickej výbavy umiestnili v sýpke kúrie v Tybe, orgán v kaplnke Najsvätejšej Trojice a menšie artefakty v kostole v Arnutovciach. Miestodržiteľská rada rozhodla, aby kostol v Spišských Tomášovciach iba opravili. Jeho renováciu vyplácala zo Študijského fondu.²⁴ Cibula nebol spokojný iba s reparáciou kostola. V roku 1829 dal znova vypracovať nový projekt a vyrátať náklady na nový kostol.²⁵

¹⁷ ŠA Prešov, CM, *Matricula baptisatorum parochiae Lipovce*, (1786), s. 166, (1789), s. 183, (1792), s. 197, (1794), s. 209, (1797), s. 226; *Matricula defunctorum* (1798), s. 340.

¹⁸ *Schematismus venerabilis cleri dioecesis Cassoviensis*. Cassoviae 1870, 160.

¹⁹ ŠA Levoča, fond: Spišské biskupstvo, *Protocollum exhibitorum Anni 1807*, inv. č. 1144/1807.

²⁰ ŠA Levoča, fond: Spišské biskupstvo, *Protocollum dioecesis Scepusiensis 1827*, inv. č. 375/1827.

²¹ Archív Spišského biskupstva (ďalej iba: ASB), Spišské Podhradie, *Protocollum Status personalis Sacerdotum Dioecesis Scepusiensis Ab Anno 1848*, Tom. 1, ab A-L, s. 78 – 79; ŠA Levoča, fond: Spišské biskupstvo, *Protocollum dioecesis Scepusiensis 1827*, inv. č. 643/1827.

²² Archív RKFÚ Letanovce, *Liber perceptionis et erogationis Ecclesiae Lethanfalvensis*, nestránkované.

²³ AACass. Košice, *Acta personalia, Czibula Georgius, personalia et testamentaria*, sign. 141/1827, 145/1827, 795/1857.

²⁴ ŠA Levoča, fond: Spišské biskupstvo, *Protocollum dioecesis Scepusiensis 1828*, inv. č. 785, 845, 1189/1828.

²⁵ ŠA Levoča, fond: Spišské biskupstvo, *Protocollum dioecesis Scepusiensis 1829*, inv. č. 397/1829.

Ale ani s tým neuspel. Až v rokoch 1846 – 1847 sa mu podarilo kostol opraviť, zväčšiť a dať mu klasicistickú slohovú úpravu.

Vo farskej obci stál chudobinec (*xenodochium*), o ktorý sa staral. Podporoval tiež vzdelávanie svojich farníkov, napr. v roku 1828 finančne podporil študenta 4. gramatickej triedy Michala Slivka.²⁶ Usiloval sa aj o renováciu farského kostola v Letanovciach. V roku 1830 žiadal Spišskú kapitolu o dotáciu k oprave sakristie a múra okolo kostola. Kapitula to odmietla, ale biskup mu dal súhlas, že môže tieto opravy vykonať s financovaním z kostolnej pokladnice.²⁷ Na rozhraní rokov 1830 – 1831 dal vo farskom kostole v Letanovciach preliať prasknutý veľký zvon za 334 florénov a 27 grajciarov.²⁸ V účtovnom roku 1844/45 zaznamenal, že zvon dal za 243 florénov preliať aj v Spišských Tomášovciach.²⁹ V roku 1858 požehnal nový cintorín v obci Hadušovce.³⁰ Zodpovedne viedol účtovné knihy a dobre hospodáril, keď získané financie elokoval u bohatších gazdov a získaval tak prostriedky pre kostol z ich uloženia. Pre obživu mu pomáhali financie získané z celebrácie viacerých tzv. fundančných omší. Keď bol starší, v pastorácii mu pomáhali viacerí kapláni.

V roku 1830 ho trápila ťažká choroba, preto si pre duchovnú činnosť žiadal pomocníka. V decembri 1830 mu biskup poslal na pomoc Norberta Zengevalda, minoritu z Levoče.³¹ V rokoch 1856 – 1858 bol jeho kaplánom synovec Karol Cibula. V čase smrti mu ako kaplán pomáhal Matej Kahanec. Jozef Cibula zomrel zaopatrený sviatosťami v Letanovciach 22. decembra 1858 vo veku 75 rokov.³²

Päť dní pred smrťou, t. j. 17. decembra 1858, ho navštívil dekan Matúš Labanc, farár v Spišskom Bystrom. Videl trpiaceho starca, ktorý s ním však rozprával, odovzdal mu protokol účtov, ukázal mu stav pokladníc a odovzdal hotovosť 300 florénov pre fundácie. Už dávnejšie odovzdal na takýto účel 200 florénov Ujházymu z Draviec.³³ Z listu Jozefových bratov, učiteľov Andreja a Jána, adresovaného 23. marca 1860 biskupovi Ladislavovi Zábojskému, sa dozvedáme, že Jozef mal napísaný testament,³⁴ ale v zachovaných archívnych spisoch týkajúcich sa jeho osoby sa dnes nenachádza. Z iných archívnych zdrojov iba vieme, že jeho veriteľ, pubický farár Pavol Pacovský, vrátil v apríli 1859 svoj dlh 900 florénov, ktoré dekan Matúš Labanc pripísal letanovskému farskému kostolu.³⁵ Takisto dočasný administrátor Matej Kahanec pripísal v júli 1859 tribúty z pozostalosti Jozefa Cibulu letanovskému kostolu.³⁶

²⁶ ŠA Levoča, fond: Spišské biskupstvo, Protocollum dioecesis Scepusiensis 1828, inv. č. 846/1828.

²⁷ ŠA Levoča, fond: Spišské biskupstvo, Protocollum dioecesis Scepusiensis 1830, inv. č. 657, 671/1830.

²⁸ ŠA Levoča, fond: Spišské biskupstvo, Protocollum dioecesis Scepusiensis 1830, inv. č. 1154/1830.

²⁹ Archív RKFÚ Letanovce, Liber Ecclesiae Tamasfalvensis, 1761, nestránkované.

³⁰ ŠA Levoča, Protocollum exhibitorum Anni 1807, inv. č. 914/1858.

³¹ ŠA Levoča, fond: Spišské biskupstvo, Protocollum dioecesis Scepusiensis 1830, inv. č. 1263/1830.

³² ASB Spišské Podhradie, Protocollum Status personalis Sacerdotum Dioecesis Scepusiensis Ab Anno 1848, Tom. 1, ab A-L, s. 79. O smrti Jozefa Cibulu informoval biskupa Ladislava Zábojského dekan Matúš Labanc, farár v Spišskom Bystrom. Dočasným administrátorom v Letanovciach sa stal Matej Kahanec.

³³ ŠA Levoča, fond: Spišské biskupstvo, sign. 1649/1858.

³⁴ ŠA Levoča, fond: Spišské biskupstvo, sign. 441/1860.

³⁵ ŠA Levoča, fond: Spišské biskupstvo, sign. 476/1859.

³⁶ ŠA Levoča, fond: Spišské biskupstvo, sign. 893/1859.

Cibula (Czibula), Juraj Adam, P. Angelus, OFMConv., vojenský kurát

Narodil sa 28. augusta 1786 v Lipovciach. Pri krste, ktorý mu udelil strýko Jozef Cibula, dostal mená Juraj Adam. Jeho krstnými rodičmi boli manželka Jozef Sinyei (*Szinyei*) a Terézia, rodená Podhorániová (*Podhorányi*).³⁷

Ako mladík vstúpil do rehole minoritov v Spišskom Štvrtku (Provincie sv. Alžbety v Uhorsku) a v rokoch 1805 – 1806 absolvoval formačné obdobie v noviciáte. Pri obliečke prijal rehoľné meno Angelus. Filozofické štúdiá absolvoval v rokoch 1806 – 1808 v Segedíne. Teológiu študoval *cum calculo eminentiae* v biskupskom lýceu v Jágri, ale už počas tohto štúdia ho predstavení poslali ako profesora do gramatických tried na gymnázium do sedmohradskej Nagybane. Po synodálnej skúške z teológie bol 5. apríla 1810 vysvätený za kňaza. Ovládal slovenský, latinský, maďarský, poľský a nemecký jazyk.³⁸

Po vysviacke pôsobil ako katechéta a profesor v gramatických a humanitných triedach na gymnáziách v Nagy bani a Miškovci.³⁹ V rokoch 1814 – 1815 bol vychovávateľom v rodine grófa Augustína Fája a v rokoch 1815 – 1817 bol administrátorom nápravného ústavu (*domus correctoriae, Instituto Correctionali*) na hrade v Segedíne. Súčasne na rádovej škole v Segedíne učil matematiku, geometriu a iné filozofické disciplíny v gramatických a humanitných triedach. Súčasne tam bol katechetom a administrátorom rehoľného domu.⁴⁰

Od 15. februára 1815 pôsobil ako vojenský kaplán v 37. pešej légii baróna Andreja Mariášiho v Ľvove, kde sa zdržal až do konca februára 1829. V tomto období, konkrétne v roku 1828, ho prostredníctvom Apoštolského stolca zbavili rehoľných sľubov a 24. mája 1828 bol inkorporovaný do svojej materskej, t. j. do Košickej diecézy.⁴¹

Po roku 1829 pôsobil vo vojenských edukačných domoch v Ľvove a tu ho vojenská rada vymenovala za administrátora vojenského veliteľstva v Haliči. Túto funkciu vykonával tri roky. Dňa 1. marca 1829 ho poslali do centrálného vojenského špitála vo Viedni, kde zároveň na Jozefínskej chyro-medickej akadémii pôsobil ako kazateľ. Dňa 1. septembra 1829 prešiel do 5. kráľovskej obrnenej légie grófa Auersperga,⁴² odkiaľ bol v roku 1836 ako reálny invalid s riadnym vojenským honorárom dislokovaný na odpočinok do Brna. Odtiaľ sa však vrátil na Spiš, kde sa ako rekonvalescent liečil u svojho brata Jozefa, ktorý bol farárom v Letanovciach. Sťažoval sa na bolesti hlavy, srdca a nôh.⁴³ Ešte v roku 1827 sa žiadal do Spišskej diecézy, ale vtedajší biskup Ján Révaj ho odmietol prijať.⁴⁴ Počas

³⁷ ŠA Prešov, CM, Matricula baptisatorum Lipovce, (1786), s. 166. ŠA Levoča, Protocollum exhibitorum Anni 1807, inv. č. 1602/1858; tiež: ŠA Levoča, fond: Spišské biskupstvo, Protocollum Dioecesanum de anno 1858, sign. 1602/1858. O smrti Jozefa Cibulu informoval biskupa Ladislava Zábojského dekan Matúš Labanc, farár v Kubachoch. Dočasným administrátorom v Letanovciach sa stal Matej Kahanec.

³⁸ AACass. Košice, Acta personalia, Czibula Georgius, personalia et testamentaria, sign. 1501/1836.

³⁹ AACass. Košice, Acta parochialia, Acta parochiae Kecerovce, sign. 1242/1844.

⁴⁰ ŠA Prešov, CM, Matricula baptisatorum, copulatorum et defunctorum parochiae Červenica, inv. č. 170, s. 2. Na čistý list na začiatku krstnej matriky k roku 1788 zapísal informácie o sebe *Pro futura sucesorum memoria*.

⁴¹ AACass. Košice, Acta personalia, Czibula Georgius, personalia et testamentaria, sign. 141/1827, 144/1828, 225/1828, 681/1828, 1462/1828, 393/1829, 1522/1829.

⁴² AACass. Košice, Acta parochialia, Acta parochiae Kecerovce, sign. 1522/1829, 209/1845.

⁴³ AACass. Košice, Acta personalia, Czibula Georgius, personalia et testamentaria, sign. 1501/1836, 1921/1837.

⁴⁴ AACass. Košice, Acta personalia, Czibula Georgius, personalia et testamentaria, sign. 141/1827.

vojenskej kariéry pôsobil aspoň krátkodobo aj v pastorácii v diecézach Ľubľana, Gorizia a Tarnov.⁴⁵

V júni 1837 bol vymenovaný za administrátora do Hrabovca pri Bardejove⁴⁶ a v máji 1838 do komorskej farnosti Červenica pod Dubníkom. Slávnostne ho tu 22. júla 1838 inštaloval dekan Andrej Kalas, farár v Kecerovských Pekľanoch.⁴⁷ V tejto farnosti pôsobil do 24. apríla 1845. Z Červenice sa v decembri 1844 žiadal do Kecerovských Pekľan. Biskup Anton Očkaj jeho žiadosti vo februári 1845 vyhovel,⁴⁸ a tak v Kecerovciach pôsobil v rokoch 1845 – 1855. V septembri 1845 bol inštalovaný za farára a vtedy sa ujal správy farnosti. Vo filii Opiná dal opraviť sochu sv. Jána Nepomuckého, v Kecerovských Pekľanoch špitál. Pre farský kostol zakúpil nový misál, evanjeliár, rituál, turibulum, miništrantské odevy atď.⁴⁹ V obciach jeho farnosti bola v roku 1848 vykonaná komasácia. V jej dôsledku mali byť zriadené nové cintoríny v Kecerovských Pekľanoch, Buneticiach a Kecerovskom Lipovci, ktoré v roku 1850 Juraj Cibula požehnal.⁵⁰

V kuratele zbožných základín v Košiciach usilovne sporil na špitál a kostoly svojej farnosti.⁵¹ V roku 1853 vymohol pre farnosť kaplána, opravoval faru a kaplnku, resp. kostolík v Herľanoch. Vtedy sa však už žiadal do penzie, alebo výmenu s farárom v Košickej Polianke.⁵² Biskup Ignác Fábry mu vyhovel a disponoval ho do Košickej Polianky. Svoj plodný život završil vo farnosti Košická Polianka, kde po prijatí sviatostí, zomrel 3. mája 1857 vo veku 72 rokov. Dňa 5. mája 1857 ho na cintoríne v Košickej Polianke za účasti kňazov-spolubratov pochoval dekan Ján Marcéni.⁵³

Pred smrťou v prítomnosti viacerých svedkov napísal testament, ktorým poručil svoju finančnú a hmotnú pozostalosť reholi minoritov, kňazskému semináru v Košiciach, vojenskému výchovnému ústavu v Košiciach, ústavu hluchonemých vo Vacove, inštitútu chudobných a penzionovaných kňazov, kostolu v Košickej Polianke, takisto škole s úmyslom, aby nakúpili knihy pre chudobné deti. Značnú finančnú sumu zanechal neteriam Anne a Barbore, ktoré boli polosiroty.⁵⁴

Počas svojej pastoračnej služby do roku 1853 pokrstil a do Katolíckej cirkvi priviedol ôsmich židov a šesť protestantov.⁵⁵ V období pôsobenia v Červenci napísal katechetické dielo *Kratka Nauka w Nabozhenstvu krescianszko-katholickim ke prospěchu šariskich Slovjakoch zložena od G. Czibula, Kralowszko-Komorszkeho plebana w Červenci*. Cenzor Matej Marcéni však biskupovi Ignácovi Fábriemu odporúčal, aby dielo neschválil vydať tlačou. Zostalo v rukopise a je medzi literárnymi písomnosťami kňazov v košickom arcibiskupskom archíve.⁵⁶

⁴⁵ AACass. Košice, Acta personalia, Czibula Georgius, personalia et testamentaria, sign. 1501/1836.

⁴⁶ AACass. Košice, Acta parochialia, Acta parochiae Kecerovce, sign. 1242/1844.

⁴⁷ ŠA Prešov, CM, Matricula baptisatorum, copulatorum et defunctorum parochiae Červenica, inv. č. 170, s. 2.

⁴⁸ AACass. Košice, Acta parochialia, Acta parochiae Kecerovce, sign. 1242/1844, 209/1845, 371/1845, 518/1845.

⁴⁹ AACass. Košice, Acta parochialia, Acta parochiae Kecerovce, sign. 1208-1210/1845, 65/1846, 234/1846.

⁵⁰ AACass. Košice, Acta parochialia, Acta parochiae Kecerovce, sign. 1564/1848, 1004/1850.

⁵¹ AACass. Košice, Acta parochialia, Acta parochiae Kecerovce, sign. 118/1852.

⁵² AACass. Košice, Acta parochialia, Acta parochiae Kecerovce, sign. 1474/1853.

⁵³ AACass. Košice, Acta personalia, Czibula Georgius, personalia et testamentaria, sign. 669/1857.

⁵⁴ AACass. Košice, Acta personalia, Czibula Georgius, personalia et testamentaria, sign. 714/1857, 1387/1857.

⁵⁵ AACass. Košice, Acta personalia, Fassionnes personales cleri dioecesis Cassoviensis de ao 1853, Georgius Czibula;

HIŠEM, Cyril. *Košické presbytérium*, s. 47.

⁵⁶ AACass. Košice, Acta litteraria, sign. 307/1845.

Spomínané katechetické dielo pozostáva z 29 lekcí. Má latinský dodatok určený pre katechétu, v ktorom autor ponúka biblické príklady k jednotlivým lekciam. Dielo je napísané šarišským dialektom, ale veľmi zrozumiteľným jazykom pre adresátov. Pojednáva o človeku a jeho poslaní, o viere, o Cirkvi a jej znakoch, o spáse, o základných modlitbách. V šiestej lekcii rozoberá apoštolské Vyznanie viery, v siedmej píše o sviatostiach. Vo viacerých lekciami vysvetľuje pravdy viery z Kréda a rozoberá význam a prax siedmich sviatostí. V 21. kapitole hovorí o omši a o jej priebehu, o eucharistii a jej prijímaní. V lekciami 23 – 27 rozoberá sviatosti. V záverečných kapitolách 28 a 29 pojednáva o kresťanských čnostiach a konaní dobrých skutkov.⁵⁷

Cibula (Czibula), Karol, administrátor

Narodil sa 2. februára 1820 v Domaňovciach v rodine učiteľa Andreja Cibulu a jeho manželky Márie, rodenej Alexandrovej. Mal bratov Jána Nep. (*1827), Jána Krst. (*1829), Imricha (*1832), Augustína (*1835), Valentína (*1841) a sestru Annu (*1837).⁵⁸ Ovládal slovenský, nemecký, latinský a maďarský jazyk.

Humanitné štúdiá absolvoval v Levoči, filozofické v Košiciach a juridické v Jágri. Štyri ročníky teológie absolvoval na Spišskej Kapitule v rokoch 1841 – 1845.⁵⁹ Po završení štúdií prijal v dňoch 26. – 29. júna 1845 vyššie svätenia. Za kňaza Spišskej diecézy ho spolu s Félixom Kapim z Kapušian a Andrejom Kurucom z Lipian vysvätil 29. júna 1845 biskup Anton Očkaj v Košiciach.⁶⁰

Ako kaplán nastúpil do Trstenej na Orave. Od februára 1846 pôsobil ako kaplán v Jablonke, od 27. mája 1848 ako dočasný administrátor v Chyžnom. Dňa 3. septembra 1849 nastúpil ako administrátor do Bieleho Potoka, ale už 15. októbra 1849 sa vrátil ako administrátor do Chyžného. Po necelom mesiaci, 2. novembra 1849, bol ustanovený za administrátora *excurrendo* v Bukovine. To znamená, že naďalej býval v Chyžnom a odtiaľ dochádzal do Bukoviny. Práve v tejto obci, kde žilo okolo 750 obyvateľov, bolo v roku 1852 až deväť krčiem. Problém s rozšírením alkoholizmu Karol Cibula riešil tak, že 29. februára 1852 založil v Bukovine Spolok striedlivosti (*Confraternitas sobrietatis et temperantiae*). O svojej činnosti v tejto oblasti intenzívne komunikoval s biskupom Ladislavom Záborským, ktorý jeho zámery podporoval. V Spolku striedlivosti mal k 9. júnu 1852, ako písal biskupovi, 411 členov. Pre spolok napísal stanovky (*Regulas et conditiones*) pozostávajúce zo 14 bodov, pre ktoré od biskupa žiadal schválenie.⁶¹

⁵⁷ AACass. Košice, Acta litteraria, sign. 307/1845.

⁵⁸ ŠA Levoča, CM, Matricula baptisatorum parochiae Spišský Hrhov, inv. č. 830, s. 59, 70, 83, 97, 104, 115. V krstnej matrike farnosti Spišský Hrhov sú obyvatelia Domaňoviec zapísaní iba od roku 1826. Karol Cibula mal zrejme ešte viac súrodencov, ktorí sa narodili medzi rokmi 1820-1827. Tridsaťročný Valentín Cibula bol v jeseni 1871 vymenovaný za učiteľa v Domaňovciach, potom, čo sa otec vzdal tejto funkcie. Pozri: ŠA Levoča, fond: Spišské biskupstvo, sign. 807, 1066, 1323/1871. V roku 1872 sa oženil so Zuzanou Tamaškovičovou. Pozri: ŠA Levoča, fond: Spišské biskupstvo, sign. 1697/1872.

⁵⁹ ŠA Levoča, fond: Spišské biskupstvo, Matrica cleri junioris et superiorum seminarii dioecesani Scepusiensis ab Anno 1815 quo studia hoc in seminario tractavi coeperunt, s. 65.

⁶⁰ ŠA Levoča, fond: Spišské biskupstvo, Matrica cleri junioris et superiorum seminarii dioecesani Scepusiensis ab Anno 1815 quo studia hoc in seminario tractavi coeperunt, s. 70. Tiež: AACass. Košice, Cultus et disciplina, fasc. Ordinatio alumnorum II., sign. 860/1845.

⁶¹ ŠA Levoča, fond: Spišské biskupstvo, inv. č. 721/1852.

Po štyroch rokoch pôsobenia v Chyžnom a Bukovine ho biskup Ladislav Zábojský 22. septembra 1853 disponoval za kaplána v Kluknave, ale o dva mesiace, 21. novembra 1853, odišiel ako kaplán k strýkovi Jozefovi Cibulovi do Letanoviec.

Napokon 11. októbra 1856 bol dislokovaný ako administrátor do Hnilca. Počas jeho pôsobenia komunita farníkov postavila v roku 1858 kríž na vrchu Grajnár, ktorý požehnal spišskonovoveský farár Ignác Reindl.⁶² V roku 1860 poskytol Michal Šmelko drevený stavebný materiál na postavenie malej vežičky s jedným zvonom nad sanktuáriom kostola. Cibula žiadal od biskupa povolenie vyplatiť benefaktora a odslúžiť dve omše zaňho a jeho manželku.⁶³

V malej farnosti Hnilec bol slabo ekonomicky zabezpečený. Preto v roku 1863 žiadal Miestodržiteľskú radu o kongruu (doplňok k platu), ale konzílium rady mu to neschválilo.⁶⁴ V roku 1865 rozšírili v obci cintorín o časť „od Gemera“. Cibula žiadal biskupa o povolenie ho požehnať, ale urobil tak dekan Pavol Still.⁶⁵ V tomto období Cibula hľadal lokalitu pre postavenie nového kostola v Hnilci.⁶⁶ Kostol v Hnilci, v ktorom Cibula slúžil, bol drevený a podliehal zubu času. Jeho zámer postaviť nový, murovaný a priestrannejší kostol realizovali až po vyše 20-tich rokoch od jeho smrti, v rokoch 1892 – 1895. V roku 1871 požehnal s povolením biskupa Zábojského kríž, ktorý dal v obci postaviť Andrej Kolesár.⁶⁷

Dňa 16. marca 1872 dekan a prepošt Pavol Still, farár v Levoči, oznámil biskupovi, že Karol Cibula je vážne chorý.⁶⁸ Na pomoc mu počas choroby vyžiadal kaplána Jozefa Galasa (*Gallasz*).⁶⁹ Biskup mu na lieky poslal z vlastnej pokladnice 50 florénov. Napriek snahám lekárov a pomocníkov na fare Karol Cibula po 16-ročnom pôsobení v Hnilci zomrel 25. apríla 1872 vo veku 52 rokov.⁷⁰ Pochovali ho v dopoludňajších hodinách 29. apríla 1872 v Hnilci.

Pred smrťou napísal testament, ale ten sa nezachoval. Spišský generálny vikár Roman Kežmarský navrhol, aby z jeho pozostalosti odvedli finančné čiastky diecéznemu fondu, fondu kňazov – dôchodcov, kňazskému semináru, kuratele základín na zádušné omše, farskému kostolu a fare v Hnilci.⁷¹

Záver

Zámerom tejto krátkej štúdie bolo poukázať nielen na historicko-biografické údaje štyroch kňazov z rodiny Cibulovcov, na ich pôvod z pedagogického prostredia, ale aj na ich duchovno-kultúrnu činnosť v prospech cirkvi a ľudskej spoločnosti v dobe, kedy žili a pôsobili. Na jednej strane boli len dedinskými kňazmi, na strane druhej, boli – spolu so

⁶² ŠA Levoča, Protocollum exhibitorum Anni 1807, inv. č. 457/1858.

⁶³ ŠA Levoča, fond: Spišské biskupstvo, Protocollum Dioecesanum de anno 1860, sign. 986/1860.

⁶⁴ ŠA Levoča, fond: Spišské biskupstvo, Protocollum Dioecesanum de anno 1863, sign. 1122/1863.

⁶⁵ ŠA Levoča, fond: Spišské biskupstvo, Protocollum Dioecesanum de anno 1865, sign. 871/1865 a 959/1865.

⁶⁶ ŠA Levoča, Protocollum exhibitorum Anni 1807, sign. 476/1858.

⁶⁷ ŠA Levoča, fond: Spišské biskupstvo, Protocollum exhibitorum Anni 1871, sign. 723/1871.

⁶⁸ ŠA Levoča, Protocollum exhibitorum Anni 1807, inv. č. 379/1872.

⁶⁹ ŠA Levoča, fond: Spišské biskupstvo, Protocollum exhibitorum Anni 1871, sign. 379/1872.

⁷⁰ ASB Spišské Podhradie, Protocollum Status personalis Sacerdotum Dioecesis Scepusiensis Ab Anno 1848, Tom. 1, ab A-L, s. 78 – 79. ŠA Levoča, Protocollum exhibitorum Anni 1872, sign. 564/1872.

⁷¹ ŠA Levoča, fond: Spišské biskupstvo, sign. 564/1872 a 160/1873.

súdobými učiteľmi, richtármi a notármi – formovateľmi duchovných a kultúrnych hodnôt ľudu, ktorý im bol zverený. V prípade minoritu P. Angelusa Cibulu sa diapazon jeho činnosti ešte rozšíril o službu v armáde a o účinnejší pozitívny vplyv na mládež, keď sa v horovovej reči vtedajšej spoločnosti odhodlal na napísanie katechetickéj príručky.

Štúdiá bola napísaná na základe publikovaných materiálov, predovšetkým diecéznych schematizmov (ktoré sú však vydané v latinčine). Je však aj výsledkom prvotného výskumu z archívnych zdrojov, najmä z farských a personálnych spisov spomínaných kňazov a farností, či inštitúcií, v ktorých pôsobili.

BIBLIOGRAFIA

Pramene

AACass. Košice, Acta litteraria.

AACass. Košice, Acta parochialia, Acta parochiae Kecerovce.

AACass. Košice, Acta parochialia, Acta parochiae parochiae Lipovce.

AACass. Košice, Acta personalia,

AACass. Košice, Visitatio canonica parochiae Lipovce.

Archív RKFÚ Letanovce, Liber Ecclesiae Tamasfalvensis.

Archív RKFÚ Letanovce, Liber perceptionis et erogationis Ecclesiae Lethanfalvensis.

Archív Spišského biskupstva (ďalej iba: ASB), Spišské Podhradie, Protocollum Status personalis Sacerdotum Dioecesis Scepusiensis.

Schematismus venerabilis cleri dioecesis Cassoviensis. Cassoviae 1870.

ŠA Levoča, CM, Matricula baptisatorum parochiae Spišský Hrhov.

ŠA Levoča, fond: Spišské biskupstvo, Matrica cleri junioris et superiorum seminarii dioecisani Scepusiensis ab Anno 1815 quo studia hoc in seminario tractavi coeperunt.

ŠA Levoča, fond: Spišské biskupstvo, Protocollum Dioecesanum de anno 1860.

ŠA Levoča, fond: Spišské biskupstvo, Protocollum exhibitorum Anni 1807.

ŠA Prešov, CM, Matricula baptisatorum parochiae Lipovce.

ŠA Prešov, CM, Matricula baptisatorum, copulorum et defunctorum parochiae Červenica.

ŠA Prešov, CM, Matricula defunctorum parochiae Lipovce.

Literatúra

HIŠEM, Cyril. *Košické presbytérium (1804 – 2006)*. Prešov: VMV, 2006.

Adresa autora:

doc. ThDr. Peter Sedlák, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: martineum@centrum.cz

Slobodní v neslobode.

Kľúčové odkazy kresťanských disidentov z obdobia komunizmu na Slovensku

Terézia Rončáková

<https://doi.org/10.54937/nhe.2024.13.1.36-64>

Free in unfreedom.

Key messages of Christian dissidents from the communist era in Slovakia

Abstract: *During the communist totalitarianism in Slovakia between 1948 and 1989, Christian dissent and the branching structure of the underground church represented a significant and most massive force opposing the regime. Its history is factually meticulously mapped, and the testimonies of direct actors are captured in numerous autobiographies and biographies. The present work surveys more than 400 previous book and journal publications on these topics. It then enriches previous knowledge by analysing, categorising, and summarising the essential ideas from the legacy of committed Christian dissidents: their motivations, values, lessons from living under pressure and persecution, as well as parallels with, and messages for, the present day. The ideas scattered throughout the many works of biography and memoir are thus neatly summarized and sorted into nine categories. The author has compiled them on the basis of in-depth research interviews with 11 representatives of Christian dissent active during the period of normalization (1968-1989).*

Keywords: *Totalitarianism. Communism. Slovakia. Secret church. Dissidents. Faith.*

Úvod

Ťažké časy generujú hrdinov. A v každej dobe je užitočné skúmať (spoločnú) podstatu tohto hrdinstva a konfrontovať sa s ňou. Významnú špecifickú množinu hrdinov vzdo-

rujúcich nespravodlivej vrchnosti predstavujú veriaci ľudia – v zmysle nositeľov nábožen-
ského presvedčenia. V tomto texte sa budeme sústrediť na kresťanov a na nedávne slo-
venské dejiny komunistickej totality. Je príznačné, že ľudia, ktorí v tomto období hrdinsky
trpeli pre svoju vieru, nevnímali obdobie prenasledovania len ako tvrdý údel, ale aj ako
príležitosť. O. Mádr vo svojom slávnom spise *Slovo o této době*, ktorý napísal v roku 1951
v úkryte u sestier boromejok v Prahe tesne pred svojím zatknutím a dlhoročným väzením,
hneď v prvej vete volá: „*Hlavu bore, bratia a sestry! Táto doba nie je pre kresťanov obzvlášť prí-
jemná, ale pre kresťanov správneho formátu je to veľký a nádherný čas*“¹. V tomto aj ďalších doku-
mentoch ako svoju ústrednú myšlienku opakuje, že pokorný kresťan nemôže u Boha žob-
rat o „lepšie časy“, lebo každý čas je dobrý. „*Kedy zasa bude normálna doba? Normálna doba
je vždy, lebo vždy je s nami Boh*“². „*Vo väzeniach sme videli ľudí málo veriacich, ktorí roky, ktoré tam
strávil, pokladali za stratené. My kňazi sme vedeli, že žijeme naplno, keď prijímame túto cestu, ktorú
nám určil Otec*“³.

Je zaujímavé skúmať, čo týchto ľudí motivovalo, oduševňovalo, nabádalo zrieknuť
sa vlastného pohodlia, blahobytu, zdravia, života. Čo im dávalo zmysel a čo bolo pre nich
vedľajšie alebo bezvýznamné. Už Ján Pavol II. uvažoval, čo vlastne dáva človeku neoby-
čajnú vnútornú silu. Pýtal sa, „*čo bolo spoločným tajomstvom*“ hrdinov viery... „*Nazdávam sa, že
mužnosť vo viere. Prvenstvo viery v celom živote a vo všetkom konaní, viery odvážnej a bez strachu, viery
zocelenej v skúškach, takej viery, ktorá má odvahu ísť za každou Božou výzvou – fortes in fide*...“⁴.

V nasledujúcom texte budeme tieto otázky skúmať v naznačenom slovenskom
kontexte komunistického útlaku. Položili sme si otázku, čo bolo opakujúce sa, podstatné
vo vnímaní, prežívaní, správaní angažovaných členov slovenského kresťanského disentu
v období normalizácie⁵. Aktívny súhlas s mainstreamom sa počas normalizácie stal dôle-
žitou podmienkou na prežitie v (relatívnom) materiálnom dostatku. Keďže väčšina členov
tzv. kultúrneho frontu (umelci, intelektuáli, publicisti), na ktorý sa upierali nádeje ľudí po-
čas Pražskej jari, v záujme zachovania si živobytia, i keď podradného vzhľadom na ich

¹ MÁDR, Oto. *Slovo o této době*. Praha: Sofia, 1992, s. 209.

² MÁDR, Oto. *Slovo o této době*, s. 43.

³ MÁDR, Oto. *Slovo o této době*, s. 308.

⁴ JÁN PAVOL II. *Vstaňte, poďme!* Trnava: SSV, 2004, s. 132.

⁵ Pojem „normalizácia“ sa ujal na pomenovanie opätovnej konsolidácie komunistického totalitného režimu po krát-
kom uvoľnení počas Pražskej jari v roku 1968. Normalizácia trvala 20 rokov, napriek tomu ju však niektorí
historici označujú len za „prerušenie“ revolučných zmien v krajine (SKILLING, H. Gordon. *Czechoslovakia's
Interrupted Revolution*. Princeton: Princeton University Press, 1976). Po invázii vojsk Varšavskej zmluvy v auguste
1968 a ich „dočasným“ usídlení sa v Česko-slovenskej republike sa približne za jeden rok podarilo otupiť odpor
verejnosti, ktorá ukončenie reformných procesov a návrat pred ne prijala ako nezvratné. Nasledujúce obdobie
bolo charakteristické pasivitou, atmosférou sklamaní, apatie a beznádeje (SURI, Jeremi. *The Promise and Fai-
lure of 'Developed Socialism': The Soviet 'Thaw' and the Crucible of the Prague Spring, 1964-1972*. In *Contem-
porary European History*, 2006, roč. 15, č. 2, s. 133 – 158). <https://doi.org/10.1017/S0960777306003183> Verejný
život poznamenali čistky a masové previerky na pracoviskách, na základe ktorých boli zo zamestnania prepúš-
ťaní tí, čo neprejavili dostatočné nadšenie z „bratskej pomoci“ vojsk. V Česku sa konfrontácia s režimom vyža-
dovala dôslednejšie a priniesla viac obetí; na Slovensku prebehol tento proces selektívnejšie a hladšie (MARU-
ŠIAK, Juraj. *The Normalisation Regime and Its Impact on Slovak Domestic Policy after 1970*. In *Europe-Asia
Studies*, 2008, roč. 60, č. 10 (1948 and 1968: Dramatic Milestones in Czech and Slovak History), s. 1805 – 1825).
<https://doi.org/10.1080/09668130802434695>

schopnosti, vykonala potupnú verejnú sebakritiku a stiahla sa, líderstvo v protikomunistickej opozícii spontánne a prirodzene prešlo na veriacich⁶. „Dnes neexistuje v zahraničí publikácia alebo vedecká monografia, ktorá sa zaoberá týmto obdobím života v Československu, kde by nebolo podrobne zaznamenané, že na Slovensku to boli v prvom rade tieto štruktúry cirkvi, ktoré boli nositeľmi slobody a vzdoru proti útlaku normalizačného režimu“⁷.

Stav problematiky

Úlohu viery a veriacich ľudí pri vzdorovaní komunizmu v strednej a východnej Európe a následne ich príspevok k transformácii postkomunistických spoločností pri prechode do slobody sme skúmali v rámci projektu Faith & Freedom⁸. Rešeršou časopiseckých a knižných publikácií na tému komunistického prenasledovania cirkvi na Slovensku (a do istej miery v celom v Československu) sme získali viac ako 400 výstupov. Jednotlivé publikácie sme rozdelili podľa žánru do piatich skupín: spomienky, biografie, monografie, zborníky, štúdie a články.

Do roku 1990 vychádzali knihy tohto druhu len sporadicky – tlačili sa v zahraničí a doma sa šírili ilegálne. Niektoré vyšli priamo na území Československa samizdatovou formou. V prvej polovici 90. rokov vychádzali predovšetkým spomienkové autobiografie. Druhá polovica 90. rokov je publikačne najbohatšia, lebo tam vo veľkom počte vychádzali už aj monografie a biografie. Po roku 2000 pribudli najmä odborné články, ktoré dané obdobie reflektujú v hojnej miere dosiaľ.

Knihy v kategórii „spomienok“ zahŕňajú autobiografie napísané samostatne alebo s pomocou spoluautora. Tematicky sa orientujú najmä na zážitky z väzenia, vrátane táborov nútených prác (PTP) alebo ruských gulagov⁹. Druhú najsilnejšiu kategóriu predstavujú knihy o prenasledovaní cirkvi a veriacich, napríklad o zrušení reholí a o živote rehoľníkov v ilegalite alebo o pašovaní ilegálnej literatúry¹⁰. Významné zastúpenie majú ešte knihy

⁶ ČARNOGURSKÝ, Ján. *Vážnili ich za vieru*. Bratislava: Pramene, 1990, s. 14.

⁷ MIKLOŠKO, František. *Znamená čas. Slovenské súradnice 1982 – 2012*. Bratislava: Hlbiny, 2013, s. 152.

⁸ Spoločný projekt katolíckych univerzít v strednej a východnej Európe (Slovensko, Poľsko, Ukrajina, Chorvátsko, Gruzínsko) pod vedením Nanovic Institute na Notre Dame University, Indiana, USA.

⁹ Napr. DANÁŠ, Kornel. *V pazúroch NKVD*. Bratislava: Slovenská asociácia násilne odvrátených, 1995; DUDINSKÝ, Marián. *Kmotrou mi bola ŠtB*. Bratislava: Slovenská asociácia násilne odvrátených, 1993; FARBIAK, Ján. *Ozveny I*. Prešov: VMV, 1997; FARBIAK, Ján. *Ozveny II*. Prešov: VMV, 1998; GIČ, Jozef. *Nebojte sa*. Prešov: VMV, 1996; GREGOR, Dušan (ed.). *Otvorené oči. Spomienky politických väzňov*. Čadca: OP KPVS, 1990; KÖRPER ZRÍNSKY, Karol. *Mój život*. Bratislava: LÚČ, 1993; KOSŮT, Ján. *Cez červený očistec*. Bratislava: Slovenská asociácia násilne odvrátených, 1995; KRAJČÍK, Augustín. *Tvrdá škola. Poučné pohľady na väzenie*. Veľká Lomnica: Slza, 1992; LENČIŠ, Štefan. *Milosrdní bratia v Spišskom Podbratí*. Prešov: Spišský dejepisný spolok, 1999; MADARÁS, Július. *V utišení a dúfaní je vaša sila. Slovo Božie nie je uväznené*. Liptovský Mikuláš: Tranoscius, 1991; MASTILIAK, Ján. *Hrst' spomienok 1950 – 1965*. Prešov: Gréckokatolícky biskupský úrad, 1994; MITOŠINKA, Viliam. *Pamäti kňaza 1948 – 1966*. Bratislava: LÚČ, 1992; ONDO, Ján. *PTP. Armáda bez zbraní*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1996; REKEM, Ján. *Trenčianska väznica. Zážitky slovenského kňaza v bolševickom väzení*. Passaic: Slovak Catholic Sokol, 1949; SACERDOS, Konrád. *Mafie násilia a vzbúrení svedomia*. Hlohovec: vlastný náklad, 1994; SELECKÝ, Anton. *Kanáľ*. Bratislava: Magnificat Slovakia, 2019; SRHOLEC, Anton. *Svetlo z hlbín jáchymovských lágrov*. Bratislava: Kon-Press, 1991; TIBENSKÝ, Rudolf. *Jáchymovské pekle*. Bratislava: Nezávislosť, 1991; TRAVENEC, Boris. *Spomienky kňaza na väzenie a civilné zamestnanie v období komunistickej totality*. Bratislava: Oto Németh, 2002; TRSTENSKÝ, Viktor. *Nemohol som mlčať*. Bratislava: Nové Mesto, 1994; TRSTENSKÝ, Viktor. *Nemôžem mlčať*. Bratislava: Nové Mesto, 1995; TRSTENSKÝ, Viktor. *Ako svedectvo*. Bern: M.P.K., 1982.

¹⁰ Napr. BANCÍKOVÁ, Darina. *Divné sú cesty Božie*. Veľký Lom: vlastný náklad, 1993; BERNADIC, František. *Rozpomienky kňaza*. Nitra: Kňazský seminár sv. Gorazda, 2000; BRINKLEY, William. *The Deliverance of Sister Cecilia*. New York: Farrar, Straus and Young, 1954; HLAVÁČ, Štefan. *Po priamych cestách. Autobiografická črta*. Bratislava: Ikar, 1990; JUDÁK, Viliam – DANKOVÁ, Stella. *Exodus. Oslavujeme Ťa, Bože...* Nitra: Kňazský seminár sv.

o tajnom apoštoláte a pastoračnej činnosti¹¹. Niektorí autori spomínajú na ťažký život v totalitnom režime vo všeobecnosti¹²: odhaľujú nespravodlivosti triedneho boja, viacerí píšú o ideologickom terore na školách a o prenasledovaní „nepriateľských“ učiteľov a rodičov a niektorí ponúkajú svoje filozofické úvahy na tieto témy. Medzi autobiografiami sa objavili aj spomienky exulantov¹³, politikov¹⁴ alebo tajných kňazov¹⁵. Prirodzene, naznačené témy sa niekde navzájom premiešavali a popri dominantnej línii sa objavovali aj ďalšie (napr. väzenie + tajný apoštolát, prenasledovanie cirkvi, osud tajného kňaza).

Kategória „biografií“ zahŕňa životopisné knihy venované významných osobnostiam náboženského života na Slovensku. Spolu sme narátali 43 osobností (tab. č. 1), pričom niektoré knihy mali charakter zbierok viacerých portrétov (napr. ľudí väznených pre vieru, šikanovaných gréckokatolíckych kňazov, odvečených NKVD do Sovietskeho zväzu a pod.) – v tom prípade sme konkrétne mená nezaznamenávali¹⁶. Spomedzi osob-

Gorazda, 1996; KOREC, Ján. *Od barbárskej noci I*. Bratislava: LÚČ, 1991; KOREC, Ján. *Od barbárskej noci II. Listy z väzenia*. Bratislava: LÚČ, 1991; KOREC, Ján. *Od barbárskej noci III. Na slobode*. Bratislava: LÚČ, 1993; KOREC, Ján. *Spomínam, premýšľam, vyznávam*. Bratislava: LÚČ, 1999; KOREC, Ján. *Tisíc rokov Slovenska s Cirkvou*. Bratislava: LÚČ, 2004; KOREC, Ján. *Slová pre život: Svedectvá doby I (1960 – 1968)*. Bratislava: LÚČ, 2005; KOREC, Ján. *Slová pre život: Svedectvá doby II (1969 – 1989)*. Bratislava: LÚČ, 2005; KOREC, Ján. *Slová pre život: Svedectvá doby III (1989 – 1990)*. Bratislava: LÚČ, 2006; KOREC, Ján. *Dni a roky po barbárskej noci*. Bratislava: LÚČ, 2009; KOSECOVÁ, Cecília. *Spomienky*. Bratislava: SOVA, 1996; KUBÍČEK, Ladislav. *Božia vôľa – zbožná fráza? Karmelitánske nakladateľstvo: Bratislava, 2006; KVAS, Andrej. Práva a legenda o nitrianskom senioráte*. Nové Sady: vlastný náklad, 1994; ONDRUŠ, Rajmund. *V teba, Pane, som dúfal. Autobiografia*. Trnava: Dobrá kniha, 2009; OSVALD, Andrej. *Boží dlžník: Subjektívny pohľad na môj život*. Trnava: Dobrá kniha, 2008; PETRÍK, Vincent. *Cudzincom vo vlastnom dome. Čriepky zo života v rozptýlení*. Trnava: Dobrá kniha, 2000; PETRÍK, Vincent. *Čudná vojenčina*. Trnava: Dobrá kniha, 1993; PETRÍK, Vincent. *Ludské a Božie cesty. Z osudov „podzemnej Cirkvi“*. Trnava: Dobrá kniha, 2004; PETRÍK, Vincent. *Posledná vila*. Trnava: Dobrá kniha, 1990; SZCZEPANOWICZ, Marian. *Kuriéri Božieho slova. Skúsenosť a dar*. Spoločenstvo Fatima: Turany, 2017; ŠILHÁR, Alfonz. *Hodina temnosti*. Trnava: SSV, 1999; TOMAŠOVIČ, Dionýz. *Po serafínskej ceste*. Bratislava: Serafin, 1997; UHORSKAI, Pavel. *Ako to bolo*. Liptovský Mikuláš: Tranoscius, 1992.

¹¹ Napr. PORUBČAN, Jozef. *Rozprávania o exercíciách*. Bratislava: LÚČ, 1994.

¹² Napr. BALLEK, Ladislav. *Zlatý stól*. Banská Bystrica: Adade, 2000; BEKE, Eduard. *Bol som učiteľom. Spomienka na nedávne časy*. Banská Bystrica: G.A.G., 1995; DOBIÁŠ, Rudolf. *Triedni nepriatelia*. Prešov: VMV, 2003; KVAS-NIČKA, Ladislav. *Statoční svedkovia viery*. Prešov: VMV, 2000.

¹³ Napr. BRAXÁTOR, František. *Slovenský exil 1968*. Bratislava: LÚČ, 1992; BUKOVSKÝ, Ján. *Spomienky spoločníka*. Nitra: Spoločnosť Božieho slova, 2006; KAPALA, Jozef. *Spod Robáčov po Vatikán: Pamäti môjho života*. Galt, Ontario: Dobrá kniha, 1972; KAPALA, Jozef. *Spomienky*. Cambridge, Ontario: Priateľia Dobrej knihy, 1980; KAŠŠOVIC, Ján. *V službách vlasti. Spomienky na verejnú činnosť v rokoch 1939 – 1946*. Bratislava: ÚPN, 2012; MÁJ-SKY, A. *Svedectvo*. Verona: DOBO, 1984; SIDOR, Karol. *Vatikánsky denník I*. Bratislava: ÚPN, 2010; SIDOR, Karol. *Vatikánsky denník II*. Bratislava: ÚPN, 2012; SIDOR, Karol. *Vatikánsky denník III*. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2016; VICEN, Jozef. *Vo výročí rokov 1938 – 1988*. Bratislava: LÚČ, 1999.

¹⁴ Napr. BALKO, Ján. *Desať rokov v slovenskej politike – život v piatich režimoch*. Prešov: VMV, 2005; UHER, Ján. *Zo zákulisia rehabilitácií*. Tajomstvo Kolderovej komisie. Bratislava: Kalligram, 2001.

¹⁵ Napr. BAČÍKOVÁ, Lucia. *Podľa nasleduj ma! Zo spomienok tajne vysvätených kňazov 1950 – 1989*. Prešov: VMV, 2005; BEŇO, Ján A. *Rehabilitácia*. Nitra: Vydavateľstvo Rodina, 1991; BEŇO, Ján A. *V službe rodín*. Hliník nad Hronom: Farnosť Hliník nad Hronom, 2000; KINDJA, Vasil. *Ani vlastné mamy o tom nevedeli*. Trnava: UPC, 2008.

¹⁶ BABJAK, Ján. *Zostali verní. Osudy gréckokatolíckych kňazov. I. zväzok (1. – 4. diel)*. Doplnené a rozšírené vydanie. Prešov: Petra, 2009; BABJAK, Ján. *Zostali verní. Osudy gréckokatolíckych kňazov. II. zväzok (5. – 8. diel)*. Doplnené a rozšírené vydanie. Prešov: Petra, 2011; DLUGOŠ, František a kol. *Profily odvahy a viery: Biskupi a kňazi zoči-voči smrti (1944 – 1989). 1. diel*. Ružomberok: Verbum, 2010; JUŠČÁK, Peter. *Odvlečení*. Bratislava: Kalligram, 2001; LAGOVÁ, Veronika a kol. *Smrť za mrežami*. Prešov: VMV, 2006; DZURJANIN, Stanislav (ed.). *Život za mrežami*. Prešov: VMV, 2007; MIKLOŠKO, František. *Desať spravodlivých. Ľudia, knihy, dokumenty 1985 – 2010*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2011; MICHÁLEK, Slavomír – KRAJČOVIČOVÁ, Natália a kol. *Do pamäti národa. Osobnosti slovenských dejín prvej polovice 20. storočia*. Bratislava: Veda, 2003; PAŠTEKA, Július (ed.). *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*. Bratislava: Lúč, 2000; SENČÍK, Štefan (ed.). *Svedkovia*. Trnava: Dobrá kniha, 1993; SLANINKA, Augustín – DANKOVÁ, Stella. *Budete mi svedkami*. Bratislava: Oto Németh, 1999.

ností sa najväčšia pozornosť venovala trojici katolíckych biskupov uväznených a nepriamo umučených v 50. rokoch: Jánovi Vojtaššákovi¹⁷, Michalovi Buzalkovi¹⁸ a Pavlovi Petrovi Gojdičovi¹⁹. Okrem nich sú odborne i literárne spracované osudy ďalších siedmich hrdinských slovenských biskupov vrátane tajného biskupa a jezuitu Jána Chryzostoma Korca²⁰. Medzi ostatnými je 22 kňazov (z toho 12 rehoľných: piati jezuiti, traja salezitiáni, lazarista, redemptorista, premonštrát, františkán, dominikán), osem laikov a traja rehoľníci²¹. Z týchto osobností bolo 41 mužov a dve ženy (matematicka, františkánska terciárka a nadšenkyňa laického apoštolátu Mária Pecíková a umučená rehoľná sestra Zdenka Schelingová, dnes blahoslavená).

¹⁷ Napr. ČARNOGURSKÝ, Jozef. *Proces s tromi slovenskými biskupmi (Vojtaššákom, Buzalkom a Gojdičom) v r. 1951*. Levoča: MTM, 2008; MIKUŠ, Jozef. *The three Slovak bishops: Their struggle for God and Slovakia*. New Jersey: Slovak Catholic Federation of America, 1953; TATRANSKÝ, Vincent (Trstenský, Viktor). *Biskup Ján Vojtaššák, mučeník Cirkvi a národa*. Cleveland, Ohio: Slovenský ústav, 1977; TRSTENSKÝ, Viktor. *Fragment z veľkého svedectva o živnej viere*. Námestovo: Tlačiareň Kubík, 1999; TRSTENSKÝ, Viktor. *Sila viery, sila pravdy*. Bratislava: Senefeld-R, 1990; ZÚBEK, Teodor J. *Slovak Bishops – Martyrs of Christ*. Toronto: Kanadská slovenská liga, 1963.

¹⁸ Napr. SLEPČAN Peter – LETZ, Róbert. *Križom k svetlu: život a dielo biskupa Michala Buzalku*. Trnava: Dobrá kniha, 2011.

¹⁹ Napr. POTAŠ, Marián. *Dar lásky. Spomienky na biskupa Pavla Gojdiča, OSBM*. Prešov: Rád sv. Bazila Veľkého, 1999; ŠTURÁK, Peter. *Otec biskup Pavol Gojdič*. Prešov: VMV, 1997.

²⁰ Napr. ČERVENÁK, Andrej (ed.). *Život a dielo Jána Chryzostoma Korca. Materiály z vedeckého seminára 27. 1. 1999 v Nitre*. Nitra: FF UKF, SSS, NLC, 1999; DLUGOŠ, František. *Štefan Barnáš: episcopus dolorum*. Levoča: MTM, 2006; GAVENDA, Marián. *Nekonečné horizonty kardinála Korca*. Bratislava: Perfekt, 2011; HNILICA, Ján – VNUK, František. *Pavol Hnilica. Biskup umlčanej cirkvi 1951 – 1995. 1. časť*. Trnava: Dobrá kniha, 1992; HNILICA, Ján – VNUK, František. *Pavol Hnilica. Biskup umlčanej cirkvi 1951 – 1995. 2. časť*. Trnava: Dobrá kniha, 1996; HNILICA, Ján – VNUK, František. *Rozhovory: Ľudia a udalosti v živote biskupa Pavla Hnilicu*. Bratislava: Smaragd – pedagogické nakladateľstvo, 2001; JUDÁK, Viliam (ed.). *Arcibiskup svätého života*. Bratislava: LÚČ, 1992.

²¹ DANCÁK, František. *Ján Mastiliak (1911 – 1989): Prekladateľ*. Prešov: Petra, 2006; DOBIÁŠ, Rudolf. *Svedectvo troch križov*. Bratislava: Konfederácia politických väzňov Slovenska, 1991; GARDONOVÁ, Eva – ŠUPPA, Jozef (eds.). *Páter Porubčan. Človek, ktorý nás mal rád*. Trnava: Dobrá kniha, 1997; HABOVŠTIK, Anton. *Za mrakmi je moje milované slnko. Sestra Zdenka – obeť lásky a násilia*. Bratislava: Nové Mesto, 1996; HALÁČ, Štefan. *Profesor Hlaváč*. Trnava: SSV, 19; HAIKO, Jozef. *Arcibiskupov zápas: Životná cesta Mons. RNDr. Júliusa Gábriša*. Trnava: SSV, 2008; HAIKO, Jozef. *Ave crux: Život a dielo biskupa Ambróza Lazika*. Trnava: SSV, 2006; HANAKOVIČ, Štefan. *Bolí soľou a svetlom*. Trnava: SSV, 2001; HORA, Michal. *Po strmých chodníkoch: O živote kňaza Jána A. Beňa SDB*. Hrubý Štúr: Shalom, 2008; HOVANCOVÁ, Alica. *Spoveď odvráteného. Križová cesta gulagom*. Prešov: Svetové združenie bývalých politických väzňov, 2002; HROMJÁK, Ľuboslav (ed.). *Mons. Štefan Nabálka. Prvý riaditeľ Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme. Spišské Podhradie: Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2011; HRUBOŇ, Anton (ed.). Msgr. ThDr. Ján Ferenčík (1988 – 1950). Život, verejný pôsobenie, kontroverzie*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2012; HUSÁR, Marián. *Ostatné dni domalíje Bob: Miroslav Kysela*. Bratislava: Vydavateľstvo Don Bosco, 2009; JUDÁK, Viliam. *Priatelía Boží. Slovenské martyrológium*. Bratislava: LÚČ, 1995; LETZ, Róbert. *Odkaz živým. Prípady Albert Púčik a spol.* Bratislava: ÚPN, 2008; LETZ, Róbert. *Bolí traja*. Bratislava: Zväz protikomunistického odboja, 2001; MANDZÁK, Atanáz Daniel. „Agent a špión Vatikánu“ – Redemptorista Ján Ivan Mastiliak, slovenský účastník monsterprocesu proti A. A. Machalkovi a spol. Bratislava: ÚPN, 2008; MANDZÁK, Daniel Atanáz (ed.). *Dokumenty k procesu s Augustinom A. Machalkom a spol.* Bratislava: ÚPN, 2009; MICHALOVÁ, Terézia – CABADAJ, Peter. *Father Imrich Fuzy*. Bratislava: Serafín, 1999; MIKUŠ, Milan. *ThDr. Karol Jozef Körper Zrinský. Život a dielo*. Nemšová: Mestský úrad Nemšová, 1999; ONDRUŠ, Rajmund. *Z Černej do Žiliny cez Rím, Sanghaj a gulag. Životné osudy P. Vendelína Javorku SJ (1882 – 1966)*. Trnava: Dobrá kniha, 2008; ONDRUŠ, Rajmund (ed.). *Svedok a služobník generácií. P. Ľudovít Eiselle SJ (1882 – 1979)*. Trnava: Dobrá kniha, 2000; PACHINGEROVÁ, Veronika. *Môj Bob – moje všetko. Stručný životopis pátra Emila Alojza Masára, OFM (1920 – 1975)*. Štefultov: Mabuto Press, Jozef Tomeček, 2006; PALKO, Vladimír ml. *Bernard Jaško a spol.* Bratislava: ÚPN, 2006; PORUBČAN, Jozef. *Človek ako chlieb*. Trnava: Dobrá kniha, 1997; PRNOVÁ, Irena. *Žil medzi nami. Spomienky a svedectvá o vdp. Dekanovi Jozefovi Hankovi*. Trenčín: H. Krausová – Hela, 1999; RYDLO, Jozef M. *Biskup Pavol Hnilica SJ a slovenský exil*. Bratislava: LÚČ, 2021; SLÁVIKOVÁ, Helena. *Hrdinské svedectvo mladosti. Janko Havlík, kandidát kňazstva Misijnej spoločnosti sv. Vincenta de Paul*. Bratislava: LÚČ, 2003; ŠTRASSER, Ján. *František Mikloško. Rozhovory o dobe a ľuďoch*. Bratislava: Slovart, 2016; TRIZULJAKOVÁ, Eva. *Môj život je moje krádo. Spomienky na Máriu Pecíkovú. Úvahy, dokumenty, svedectvá*. Trnava: Dobrá kniha, 1997; VALENT, František. *Nezlomený diablom. Životopis slovenského katolíckeho laika Štefana Vlka*. Zvolen: Jas, 1998; VAŠKO, Václav. *Profesor Kolakovič*. Bratislava: Charis, 1993.

Tab. č. 1: Biograficky spracované osobnosti

biskupi	Kňazi	laici	rehoľníci
Barnáš Štefan	Beňo Ján, SDB	Jaško Bernard	Havlík Ján, CM
Buzalka Michal	Eiselle Ľudovít, SJ	Munk František	Munk Tomáš, SJ
Gábris Július	Ferenčík Ján	Peciková Mária	Schelingová Zdenka, SCSC
Gojdič Pavol Peter	Hanko Jozef	Púčik Albert	
Hnilica Pavol	Hanus Ladislav	Tesár Eduard	
Korec Ján Chryzostom	Hlaváč Štefan	Tunega Anton	
Lazík Ambróz	Hreško Jozef	Vlk Štefan	
Nécsey Eduard	Hutyra Ján, CM	Zat'ko Peter	
Uhorskai Pavol (evanjelický biskup)	Izakovič Alexej		
Vojtaššák Ján	Javorka Vendelín, SJ		
	Kolakovič Tomislav, SJ		
	Körper-Zrínsky, Karol Jozef		
	Krivý Pius, OP		
	Kysela Miroslav, SDB		
	Machalka Augustín, OPraem		
	Masár Alojz, OFM		
	Mastiliak Ján, CSsR		
	Mikuš Rudolf, SJ		
	Náhalka Štefan		
	Porubčan Jozef, SJ		
	Trstenský Viktor		
	Zeman Titus, SDB		

Medzi biografie nie sú zarátané vyššie spomenuté „autobiografie“ (spomienky), medzi ktorými je tiež viacero diel týkajúcich sa významných osobností slovenskej cirkvi – napr. evanjelických biskupov Jána Antala²² a Júliusa Fila²³, katolíckeho biskupa Alojza Tkáča²⁴, jezuitov Ladislava Csontos²⁵ a Petra Záhoranského²⁶, saleziána Ernesta Macáka²⁷, kňaza a historika Štefana Šmálika²⁸, laikov Pavla Straussa²⁹, Jána Letza³⁰ a Silvestra Krčméryho³¹ či politika Antona Neuwirtha³².

²² ANTALOVÁ, Zuzana. *Z prednej strany mreží*. Bratislava: Matica slovenská, 2008.

²³ FILO, Július. *Spomienky a úvahy. Láska zraňovaná aj uzdravujúca*. Prešov: VMV, 1998.

²⁴ TKÁČ, Alojz. *Pohlady z križovatky*. Kapušany: Bens, 2004.

²⁵ CSONTOS, Ladislav. *Jednou nobou v krimináli*. Trnava: Dobrá kniha, 2003.

²⁶ ZÁHORANSKÝ, Peter. *Vyznanie tajného kňaza. Rozhovor s Petrom Záhoranským SJ*. Bratislava: LÚČ, 2010.

²⁷ MACÁK, Ernest. *Diagnóza: bláznom pre Krista*. Bratislava: Vydavateľstvo Don Bosco, 2004; MACÁK, Ernest. *Dva roky v katakombách*. Bratislava: Vydavateľstvo Don Bosco, 2000; MACÁK, Ernest. *Prenasledovaní pre Krista*. Bratislava: Vydavateľstvo Don Bosco, 2008; MACÁK, Ernest. *Zápisník spoza mreží*. Bratislava: Vydavateľstvo Don Bosco, 1996.

²⁸ ŠMÁLIK, Štefan. *Životná cesta človeka*. Bratislava: Efekt, 1996.

²⁹ STRAUSS, Pavol. *Odvrátený blas. Poznámky ku všetkému, i k životu. 1984 – 1985*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1994.

³⁰ LETZ, Ján. *Život v hľadani pravdy. Vývin osobnosti a myslenia*. Bratislava: Charis, 1996.

³¹ KRČMÉRY, Silvester. ... to nás zachránilo. (Brainwashing – vymývanie mozgu). Bratislava: LÚČ - Signum, 1995; KRČMÉRY, Silvester. *Právdou proti moci. Príbeh muža, ktorého nezlomili*. Žilina: Artis omnis, 2014; KRČMÉRY, Silvester. *V o väznicích a táboroch. Po brainwashingu – vymývaní mozgu*. Bratislava: Charis, 1995.

³² NEUWIRTH, Anton – LESŇÁK, Rudolf. *Liečiť zlo láskou. Životné osudy, spomienky a vyznania lekára, politického väzňa, mysliteľa a diplomata Antona Neuwirtha*. Bratislava: Kalligram, 2001.

Vedecky objektívne reflektujú dané témy početné monografie³³, zborníky³⁴ a výskumné štúdie³⁵. Viacerí autori publikácií na tému viery a komunizmu sa téme venujú systematicky a dlhodobo. Takmer sto článkov, štúdií a monografií na tieto témy napísal historik Róbert Letz³⁶, ktorý od roku 1990 zrekonštruoval aj množstvo osudov prenasledovaných slovenských osobností – napr. Štefana Barnáša³⁷, Vendelína Javorku³⁸, Michala

³³ V rámci nášho výskumu sme zostavili rešerš 99 takýchto monografií (do r. 2021), spomedzi ktorých považujeme za potrebné upriamiť pozornosť napr. na tieto: DUBOVSKÝ, Ján Milan. *Akcia kláštorov. Komunistický režim na Slovensku v boji proti mužským rebeliam v rokoch 1949 – 1952*. Martin: Matica slovenská, 1998; DUBOVSKÝ, Ján Milan. *Akcia rebelnícky*. Martin: Matica slovenská, 2001.; FIAMOVÁ, Martina – JAKUBČIN, Pavol. *Prenasledovanie cirkvi v komunistických štátoch strednej a východnej Európy*. Bratislava: ÚPN, 2010; GAVENDA, Marián. *Fortes in fide. Skúsenosť a odkaz tajnej kňazskej formácie na Slovensku v rokoch 1969 – 1989*. Trnava: Dobrá kniha, 2014; HAEKO, Jozef. *Rozbití Cirkvi: rozkolnícka akcia*. Bratislava: LÚČ, 2004; JAKUBČIN, Pavol (ed.). *Reboly v ilegality. Likvidácia rebelií a ich život v ilegality v rokoch 1950 – 1989*. Bratislava: ÚPN, 2010; JAKUBČIN, Pavol. *Pastieri v osídľach moci. Komunistický režim a katolícka kňazská na Slovensku v rokoch 1948 – 1968*. Bratislava: ÚPN, 2012; KINČOK, Branislav. *Politické procesy na Slovensku v rokoch 1948 – 1954*. Bratislava: ÚPN, 2019; KMEŤ, Norbert. *Postavenie cirkvi na Slovensku 1945 – 1951*. Bratislava, Veda, 2000; LESŇÁK, Rudolf. *Listy z podzemia. Kresťanské samizdaty 1945 – 1989*. Bratislava: USPO, Peter Smolík, 1998; MANDZÁK, Daniel Atanáz. *Dokumenty k akcii „P“ Prešovský „sbor“*. Bratislava: ÚPN, 2014; PETRANSKÝ, Ivan Albert. *Štát a Katolícka cirkev na Slovensku 1945 – 1946*. Nitra: Garmond, 2001; SIVOŠ, Jerguš. *Bez rozsudku! Pracovné tábory, sústreďovacie tábory a tábory nútenej práce na Slovensku 1945 – 1953*. Bratislava: ÚPN, 2011; ŠMÁLIK, Štefan. *Veľký štyridaťročný pôst Cirkvi na Slovensku*. Bratislava: Charis, 1996; ŠMÁLIK, Štefan. *Boží ľud na cestách*. Bratislava: LÚČ, 1997; ŠPETKO, Jozef. *Líšky kontra ježe. Slovenská politická emigrácia 1948 – 1989. Analýzy a dokumenty*. Bratislava: Kalligram, 2002.

³⁴ V rámci nášho výskumu sme zostavili rešerš 27 takýchto zborníkov (do r. 2021), spomedzi ktorých považujeme za potrebné upriamiť pozornosť napr. na tieto: BARNOVSKÝ, Michal (ed.). *Od diktatúry k diktatúre*. Bratislava: Veda, 1995; CINTAVÝ, Pavol (ed.). *Trpeli za vieru a vlasť: Zborník referátov vedecko-historického seminára*. Bratislava: LÚČ, 1994; HROMJÁK, Euboslav a kol. *Pohľady na osobnosť biskupa Jána Vojaššáka*. Spišské Podhradie: Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojaššáka, 2012; JAKUBČIN, Pavol (ed.). *Skryté pôsobenie cirkvi na Slovensku v rokoch 1948 – 1989*. Bratislava: ÚPN, 2018; JAŠEK, Peter – NEUPAUER, František – PODOLEC, Ondrej – JAKUBČIN, Pavol. *Sviečková manifestácia I*. Bratislava: ÚPN, 2015; KMEŤ, Norbert – Marušiak, Juraj (eds.). *Slovensko a režim normalizácie*. Prešov: VMV, 2002; KOLKOVÁ, Terézia (ed.). *O hodnote samizdatu. Samizdatová náboženská periodika pred rokom 1989*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladateľstvá, 2008; PEŠEK, Jan (ed.). *V tieni totality*. Bratislava: Historický ústav SAV, 1996; ŠMIGEL, Michal – FREMAL, Karol (eds.). *Radikálny socializmus a komunizmus na Slovensku (1918-1989): spoločnosť medzi demokraciou a totalitou*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2007.

³⁵ V rámci nášho výskumu sme zostavili rešerš 128 takýchto štúdií a článkov (do r. 2021). Ide o výskumné state pokrývajúce čiastkové výseky danej témy. Ich počet narástol najmä po roku 1996 a odvtedy dynamicky klesá a stúpa podľa aktuálneho záujmu výskumníkov.

³⁶ Napr. LETZ, Róbert. Postavenie gréckokatolíckej cirkvi v Česko-Slovensku v rokoch 1945 – 1968. In *Historický časopis*, 1996, roč. 44, č. 2, s. 262 – 280; LETZ, Róbert. Postavenie katolíckej cirkvi na Slovensku v 50 – 70 rokoch 20. storočia. In *Duchovný pastier*, 2008, roč. 89, č. 9, s. 503 – 518; LETZ, Róbert. Postavenie Katolíckej cirkvi v Československu v rokoch 1948 – 1989 s osobitným zreteľom na česko-slovenské vzťahy. In WEIS, Martin – SVOBODA, Rudolf (eds.). *Kříž pod rudou hvězdou (Středoevropské dějiny, zv. 1)*. České Budějovice: Nakladatelství JIH, 2009, s. 42 – 77; LETZ, Róbert. Politický režim na Slovensku 1944 – 1948: charakteristika režimu, jeho základné trendy vývoja k februáru 1948. In PODOLEC, Ondrej (ed.). *Február 1948 a Slovensko*. Bratislava: ÚPN, 2008, s. 109 – 126; LETZ, Róbert. Postoj komunistického režimu k Vatikánskemu rozhlasu v rokoch 1948-1989. In *Acta facultatis theologiae Universitatis Comenianae Bratislaviensis*, 2007, roč. 6, č. 1 – 2, s. 65 – 74; LETZ, Róbert. Prenasledovanie kresťanov na Slovensku. In MIKLOŠKO, František – SMOLÍK, Peter – SMOLÍKOVÁ, Gabriela (eds.). *Zločiny komunizmu 1948 – 1989*. Prešov: VMV, 2001; 2008, 2009a, LETZ, Róbert. Marián Blaha, Karol Kmeťko a Ján Vojaššák – profily osobností troch slovenských katolíckych biskupov. In *Historický zborník*, 2011, roč. 21, č. 1, s. 58 – 77; LETZ, Róbert. Komunistický režim a katolícka cirkev na Slovensku v 80. rokoch. In JAŠEK, Peter a kol. *Sviečková manifestácia 1.: štúdie : spomienky a svedectvá*. Bratislava: ÚPN, 2015, s. 23 – 41; LETZ, Róbert. Postoj Gustáva Husáka ku katolíckej cirkvi v rokoch 1944 – 1950. In KINČOK, Branislav a kol. *Gustáv Husák a jeho doba*. Bratislava: ÚPN, 2015, s. 116 – 190.

³⁷ LETZ, Róbert. Biskup s chápacím srdcom: Štefan Barnáš. In DZURJANIN, Stanislav (ed.). *Život za mrežami*. Prešov: VMV, 2007; LETZ, Róbert. Osobnosť spišského pomocného biskupa Štefana Barnáša. In *Duchovný pastier*, 2019, roč. 100, č. 2 – 5, s. 140 – 148.

³⁸ LETZ, Róbert. Skromný misionár: Vendelín Javorka SJ. In DZURJANIN, Stanislav (ed.). *Život za mrežami*. Prešov: VMV, 2007.

Buzalku³⁹, Jána Hutyru⁴⁰, Viliama Mitošinku⁴¹, Jozefa Rudinského⁴², Antona Augustína Baníka⁴³, Rafaela Gregora Lexmanna⁴⁴, Janka Havlíka⁴⁵, Oskára Formánka⁴⁶, Václava Drbolu⁴⁷, Akvinasa Gaburu⁴⁸, Milana S. Ďuricu⁴⁹, Titusa Zemana⁵⁰, Júliusa Stana⁵¹. Medzi veľmi aktívnych autorov patria aj historici Ján Pešek⁵², František Vnuk⁵³, Ján Šimulčík⁵⁴,

- ³⁹ LETZ, Róbert. Biskup Michal Buzalka a politický život. In LETZ, Róbert – PETRANSKÝ, Ivan A. (eds.). *Biskup Michal Buzalka*. Bratislava: LÚČ, 2002; LETZ, Róbert. Vojenský vikár slovenskej armády biskup Michal Buzalka a jeho vzťah k Sovietskemu zväzu a boľševizmu (1940-1945) In ČAPLOVIČ, Miloslav a kol. *V tieni červenej hviezdy: Prenikanie sovietskeho zväzu do slovenskej (československej) armády v rokoch 1944 – 1948*. Bratislava: Slovenský katolícky akademický spolok Istropolitan, 2007, s. 71 – 91.
- ⁴⁰ LETZ, Róbert. Život ako cesta lásky: Ján Hutyr, CM. In DZURJANIN, Stanislav (ed.). *Život za mrežami*. Prešov: VMV, 2007d; LETZ, Róbert. Ján Hutyr a jeho vzťah k akademickej mládeži: Svoradov v Bratislave a Salvátor v Prahe. In LETZ, Róbert (ed.). *Ján Hutyr CM: osobnosť v zápase o náboženskú identitu Slovenska*. Bratislava: LÚČ, 2020, s. 57 – 84.
- ⁴¹ LETZ, Róbert. Msgr. Viliam Mitošinka: heroická osobnosť katolíckej cirkvi na Slovensku In *Naše svedectvo*, 2009, roč. 10, č. 6, s. 8 – 16.
- ⁴² LETZ, Róbert. Jozef Rudinský – významná osobnosť Turzovky. In GRAJDIČIAR, Ivan (ed.). *Turzovka krížom krážom*. Turzovka: Spolok priateľov Turzovky, 2010, s. 327 – 363, 490 – 496.
- ⁴³ LETZ, Róbert. Nedocenená osobnosť Antona Augustína Baníka. In *Viera a život*, 2010, roč. 20, č. 5, s. 36 – 43.
- ⁴⁴ LETZ, Róbert. Pohnutý osud pátra Rafaela. In *Naše svedectvo*, 2011, roč. 12, č. 2, s. 8 – 13.
- ⁴⁵ LETZ, Róbert. Janko Havlík a jeho doba: súdobý politický režim, cirkev a spoločnosť. In SLÁVIKOVÁ, Helena (ed.). *Dva osudy z brehov Moravy*. Obec Dubovce, 2014, s. 16 – 38.
- ⁴⁶ LETZ, Róbert. Pohnuté osudy jezuitu Oskára Formánka. In CORANIČ, Jaroslav (ed.). *Cirkev v dejinách kresťanstva na Slovensku*. Prešov: Gréckokatolícka teologická fakulta PU, 2014, s. 233 – 238.
- ⁴⁷ LETZ, Róbert. Zákony, ktoré umožnili postih Janka Havlíka a Václava Drbolu. In: In SLÁVIKOVÁ, Helena (ed.). *Dva osudy z brehov Moravy*. Obec Dubovce, 2014, s. 95 – 101.
- ⁴⁸ LETZ, Róbert. 100. narodeniny pátra Akvinasa Gaburu. In *Svedectvo*, 2015, roč. 25, č. 2, s. 6.
- ⁴⁹ LETZ, Róbert. Ďurica, Milan Stanislav. In RYDLO, Jozef M. (ed.). *Testimonium hoc verum est*. Bratislava: Post Scriptum, 2015, s. 119 – 124.
- ⁵⁰ LETZ, Róbert. Súdny proces s Titusom Zemanom a spoločníkmi. In SLEPČAN, Peter (ed.). *Neodpočívaj, pomáhaj: fakty zo života blahoslaveného Titusa Zemana a pohľady na jeho osobnosť*. Trnava: Dobrá kniha, 2017, s. 105 – 130.
- ⁵¹ LETZ, Róbert. Július Stano ako zakladajúca osobnosť slovenských katolíckych akademických spolkov. In VIRŠINSKÁ, Miriam (ed.). *Vita historiae dedicata: zborník štúdií venovaný životnému jubileu prof. PhDr. Júliusa Bartla, CSc*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2018, s. 201 – 208.
- ⁵² Napr. PEŠEK, Jan – LETZ, Róbert. *Štruktúry moci na Slovensku 1948 – 1989*. Prešov: VMV, 2004; PEŠEK, Jan. *Odvrátená tvár totality. Politické perzekúcie na Slovensku v rokoch 1948 – 1953*. Bratislava: Historický ústav SAV, Nadácia Milana Šimečku, 1998; PEŠEK, Jan. *V tieni totality*. Bratislava: Historický ústav SAV, Nadácia Milana Šimečku, 1998; PEŠEK, Jan a kol. *Aktéri jednej éry na Slovensku 1948 – 1989*. Prešov: VMV, 2003.
- ⁵³ Napr. VNUK, František. *Akcie K a R. Zásahy komunistického režimu proti reholiam v rokoch 1950 – 1956*. Bratislava: Rímskokatolícka cyrilo-metódska bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského, 1995; VNUK, František. *Katolícka cirkev v 20. storočí na Slovensku a vo svete*. Bratislava: Nové mesto, 2006; VNUK, František. *Popustené putá. Katolícka cirkev na Slovensku v období liberalizácie a nástupu normalizácie (1967 – 1971)*. Martin: Matica slovenská, 2001; VNUK, František. *Vládni zmocnení na biskupských úradoch v rokoch 1949 – 1951*. Martin: Matica slovenská, 1999.
- ⁵⁴ Napr. ŠIMULČÍK, Ján. *Čas odvahy. Najväčšia podpisová akcia za náboženskú slobodu – 500 000 občanov ČSSR*. Bratislava: ÚPN, 2017; ŠIMULČÍK, Ján. *Dokumenty doby 1990 – 2000*. Prešov: VMV, 2001; ŠIMULČÍK, Ján. *Éra samizdatu. Spoločenstvo Fatima a samizdat v rokoch 1974 – 1989*. Bratislava: ÚPN, 2020; ŠIMULČÍK, Ján. *Katolícka cirkev a Nežná revolúcia 1989*. Prešov: VMV, 1999; ŠIMULČÍK, Ján. *Svetlo z podzemia. Z kroniky katolíckeho samizdatu 1969 – 1989*. Prešov: VMV, 1997; ŠIMULČÍK, Ján. *Zápas o nádej*. Prešov: VMV, 2000; ŠIMULČÍK, Ján. *Zápas o svedomie. Hľadovka študentov bohosloveckej fakulty v roku 1980*. Prešov: VMV, 2001; ŠIMULČÍK, Ján. *Združenie katolíckych duchovných Pacem in terris. Výber zo samizdatových dokumentov 1969 – 1989*. Prešov: VMV, 2002; ŠIMULČÍK, Ján: *Čas svätania*. Prešov: VMV, 2018.

Michal Barnovský⁵⁵. Z pozície nehistorika je v tejto oblasti publikačne najaktívnejší politik a publicista František Mikloško⁵⁶.

Okrem publikácií zameraných priamo na vzťah totalitného režimu a náboženstva/cirkvi/veriacich spracúvajú tému komunizmu a osobných osudov počas neho mnohé ďalšie knihy a články: napr. práce zamerané na všeobecné dejiny⁵⁷, na slovenský exil⁵⁸, eseje filozofického, sociologického či politologického charakteru⁵⁹, memoáre politikov⁶⁰, umelcov⁶¹, publicistov⁶², politických väzňov bez náboženského pozadia, beletria (autobiografická aj fiktívna).

Metodológia

Analýzu reprezentatívnych diel z predstavenej obsažnej rešerše sme publikovali v texte o hlavných myšlienkach známych slovenských a českých väzňov a prenasledovaných socialistickým režimom⁶³. Vypichli sme myšlienky svedectva, mučeníctva, obety, pravdy, spoločenstva s Bohom, Božej vôle a kríža, ľudskej zrelosti, pokory, vnútornej slobody, zmierenia, odpustenia a pod. V tomto príspevku sa zameriavame na zistenia z hĺbkových rozhovorov so žijúcimi zástupcami slovenského kresťanského disentu.

Hĺbkové rozhovory patria medzi najčastejšie kvalitatívne metódy zberu dát, a to najmä vďaka schopnosti poskytovať nielen informácie, ale aj ich hlbšie porozumenie⁶⁴. Jeho základom je osobné stretnutie zručného výskumníka s osobou dobre znalou danej problematiky. Rozhovor môže byť štruktúrovaný, neštruktúrovaný aj pološtruktúrovaný, vždy sa však sústreďuje na úzky tematický výsek (čiastkový problém), interviewuje sa len malá vzorka osôb, dbá sa na flexibilitu a interaktívnosť, pričom debata má pátračí charak-

⁵⁵ Napr. BARNOVSKÝ, Michal. *Na ceste k monopolu moci. Mocensko-politické zápasy na Slovensku v rokoch 1945 – 1948*. Bratislava: Archa, 1993; BARNOVSKÝ, Michal. *Prvá vlna destalinizácie a Slovensko (1953 – 1957)*. Brno: Prius, 2002; BARNOVSKÝ, Michal – PEŠEK, Jan. *Pod kuratelou moci. Cirkvi na Slovensku v rokoch 1953 – 1970*. Bratislava: Veda, 1999; BARNOVSKÝ, Michal – PEŠEK, Jan. *Štátna moc a cirkvi na Slovensku 1948 – 1953*. Bratislava: Veda, 1997; BARNOVSKÝ, Michal – PEŠEK, Jan. *V zovretí normalizácie. Cirkvi na Slovensku v rokoch 1969 – 1989*. Bratislava: Veda, 2004.

⁵⁶ Napr. MIKLOŠKO, František. *Nebudete ich môcť rozprátiť. Z osudov Katolíckej cirkvi na Slovensku v rokoch 1943 – 1989*. Bratislava: Archa, 1991; MIKLOŠKO, František. *Znamená čas. Slovenské súradnice 1982 – 2012*. Bratislava: Hlbiny, 2013; MIKLOŠKO, František – SMOLÍKOVÁ, Gabriela – SMOLÍK, Peter. *Zločiny komunizmu na Slovensku 1948 – 1989 I*. Prešov: VMV, 2001.

⁵⁷ KOVÁČ, Dušan a kol. *Kronika Slovenska. 2. Slovensko v dvadsiatom storočí*. Praha: Fortuna Print & Adult, 1999; LETTRICH, Jozef. *Dejiny novodobého Slovenska*. Bratislava: Archa, 1993; LIPTÁK, Ľubomír. *Slovensko v 20. storočí. 2. vyd.* Bratislava: Kalligram, 1998.

⁵⁸ BRAXÁTOR, František. *Slovenský exil 1968*. Bratislava: LÚČ, 1992.

⁵⁹ KUSÝ, Miroslav. *Na vlnách slobodnej Európy*. Bratislava: Smena, 1990; LETZ, Ján. *Život v hľadani pravdy. Vývin osobnosti a myslenia*. Bratislava: Charis, 1996; ŠIMEČKA, Milan. *Obnovenie poriadku*. Archa: Bratislava, 1990; ŠIMKO, Ivan ml. *Čas pravých činov*. Charis: Bratislava, 1994; ZEMKO, Milan. *Slovensko – krajina v medzičase*. Bratislava: Kalligram, 2002.

⁶⁰ GAŠPAR, Tido J. *Pamäti I*. Bratislava: Spolok slovenských spisovateľov, 1998; CHŇOUPEK, Bohuš. *Memoáre in claris*. Bratislava: Belimex, 1998.

⁶¹ MITTELMAN-DEDINSKÝ, Móric. *Na chrbrte tigra*. Bratislava: A. Marenčin – PT, 2001.

⁶² OTTMAR, Vojtech. *Podvratník*. Trnava: B-print, 1996.

⁶³ RONČÁKOVÁ, Terézia. Fortes in Fide – The Role of Faith in the Heroic Struggle against Communism. In *Religions*, 2021, roč. 12, č. 10, s. 1 – 15. <https://doi.org/10.3390/rel12100837>

⁶⁴ GUEST, Greg – NAMEY, Emily E. – MITCHELL, Marilyn L. *Collecting Qualitative Data: A Field Manual for Applied Research*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE, 2013. <https://doi.org/10.4135/9781506374680>

ter, čiže sa snaží smerovať k respondentovým skúsenostiam, pocitom, príčinným vysvetleniam, prípadne návrhom možných riešení. Táto metóda má potenciál ukladať dáta do kontextu a vytvárať komplexný obraz problému.

Rozhovory sme vedli s 11 respondentmi (ktorých podrobnejšie charakterizujeme nižšie) počas rokov 2021 – 2022. Každý respondent vopred dostal súbor rovnakých 14 otázok, následne sme sa stretli a rozhovor zaznamenali na video. Nahrávky sme podrobili kvalitatívnej obsahovej analýze, počas ktorej sme si postupne vytvorili strešné kategórie opakujúcich sa tém.

Do vzorky sme zaradili rozhovory s ľuďmi aktívnymi v rôznych regiónoch Slovenska, s tajným aj prenasledovaným kňazom, s ľuďmi aktívnymi politicky aj charitatívne, s vedcami aj lekármi, s lídrami podzemnej cirkvi aj skromnými „pešiakmi“.

Ladislav Csontos (*1952), matematik a tajný jezuita, spoluzakladateľ Trnavskej univerzity a prvý dekan jej teologickej fakulty;

Oľga Čechová (*1932), pediatrička, známa v Žiline ako „cigánska kráľovná“ alebo „žilinská Matka Tereza“;

Mária Demeterová (*1949), učiteľka chémie a fyziky, poslankyňa za KDH, koordinátorka projektu Zachráňme životy na pomoc osamelým matkám;

Pavol Hric (*1955), elektroinžinier, vedúca postava košického disentu, aktívny v tajných kresťanských spoločenstvách, šírení samizdatu, pašovaní kníh, dabovaní filmov, zakladateľ a riaditeľ Múzea obetí komunizmu v Košiciach;

Martin Lauko (*1950), právnik, blízky spolupracovník Františka Mikloška a Jána Čarnogurského, vydavateľ samizdatov, posledný federálny generálny prokurátor, prvý námestník generálneho prokurátora SR;

Terézia Lenczová (*1938), ekonómka, špecializovaná na výskum rodinnej a sociálnej problematiky, spoluzakladateľka Spoločnosti pre rodinu a zodpovedné rodičovstvo, aktívna v ekumenickom hnutí;

Miroslav Mikolášik (*1952), lekár, poslanec KDH, veľvyslanec v Kanade, europoslanc počas troch funkčných období;

Vladimír Palko (*1957), matematik, zakladajúci člen KDH, poslanec, minister vnútra;

Jozef Sádovský (*1957), elektroinžinier angažovaný pri viacerých petičných a samizdatových aktivitách počas normalizácie, starosta v rodnom Kmet'ove;

Alojz Tkáč (*1934), nepohodlný kňaz, ktorý sa živil aj ako lesný robotník alebo šofér električiek, košický arcibiskup;

Eugen Valovič (*1949), najbližší spolupracovník vodcov slovenského kresťanského disentu Vladimíra Jukla a Silvestra Krčméryho, spoluzakladateľ tajného spoločenstva Fatima a Hnutia kresťanských spoločenstiev eRko, nositeľ Radu Ľudovíta Štúra III. triedy za mimoriadne zásluhy o demokraciu a ľudské práva.

Zistenia

V nasledujúcom texte ponúkame deväť kategórií, do ktorých sme zhutnili odkaz aktívnych odporcov komunistickej ideológie, skúsených ako v boji s ňou, tak v následnej transformácii spoločnosti (a cirkvi).

1. Vnútorná sloboda

Azda najvýraznejším leitmotívom výpovedí respondentov bola téma vnútornej slobody. Každý z nich sa nejakým spôsobom dostal k tvrdeniu, že sa necítil neslobodný. „*Vonkajšie obmedzenia nesúvisia s podstatou slobody*,“ konštatoval Jozef Sádovský. Sloboda je podľa neho podstatným rysom človeka ako Božieho stvorenia, a to je nezávislé od vonkajších okolností. Jezuita Ladislav Csontos pripomenul v tejto súvislosti známu tézu Viktora Frankla, že aj v najt'azších situáciách človeku ostáva možnosť rozhodovať sa pre dobro, alebo pre zlo, čo dáva jeho životu zmysel a dodáva mu silu. Rozhodovaním sa pre dobro ostáva verný Bohu – a „*Bob nikdy neopúšťa*,“ povedal L. Csontos.

Preto bolo hlavným víťazstvom človeka v totalite prekonať vlastný strach – vzo-prieť sa psychóze strachu. Ona je nástrojom na ovládanie ľudí. Preto sa tomu, kto je voči tejto zbrani imúnny, otvárajú široké možnosti myslenia a konania. „*Sami sme si udeľovali slobodu*,“ opakovalo sa vo viacerých výpovediach. „*Keď človek prekoná strach, udelí si slobodu a má z toho radosť*,“ hovoril L. Csontos a opisoval svoju skúsenosť tajného spovedania na masových ľudových pobožnostiach v Trnave (počas tradičnej novembrovej novény k Trnavskej Panne Márii). Pre natrieskanú baziliku nemohol ani vyjsť zo spovednice, kde sedel ako kňaz nelegálne, ale nebál sa a cítil obrovskú vnútornú radosť.

Veriaci disidenti si takto vytvárali v totalite súkromné ostrovčeky slobody. „*Sloboda znamená robiť to, čo je dobré a krásne. Byť samým sebou a dávať taký priestor aj druhým*,“ povedala Terézia Lenczová. Nespravodlivé zákazy, reštrikcie a postihy boli prítomné a nedali sa ignorovať, ale neboli podstatné. „*Neboli sme zdeptaní*,“ opakovala Oľga Čechová. Dôležité bolo neupnúť sa na to, čo komunisti mohli človeku zobrať – štúdium, prácu, funkciu, ba aj fyzickú slobodu. „*Nebál som sa žiadnych následkov*,“ konštatoval arcibiskup Alojz Tkáč, ktorému vládna moc odňala štátny súhlas s výkonom kňazskej služby a pracoval ako robotník v hore, na stavbe aj ako šofér električiek. Takéto nastavenie umožňovalo ľuďom konať: verejne chodiť do kostola, podpisovať petície, vydávať a distribuovať samizdaty, chodiť na súdy podporovať nespravodlivo stíhaných, ba aj manifestovať... „*Žili sme v neslobodnom režime, ale konali sme vnútorne slobodne*,“ konštatoval Vladimír Palko. „*Život so ct'ou je realizovateľný za každých podmienok*,“ povedala Mária Demeterová. „*Kto vybočí a zakašú to, zosilnie. Kto stratí sám seba, už nedokáže vybočiť*.“

2. Sloboda

Respondenti teda jednoznačne rozlišovali vnútornú a vonkajšiu slobodu – a spolu s tým aj ohrozenia slobody. „*Sloboda je stav, keď človek nie je pod žiadnym temným tlakom (ani svojich pudov, ani vonkajších síl) a môže konať v súlade so svojim svedomím*,“ povedal Ladislav Csontos. Kým teda vnútorná sloboda závisí od osobných čností, vonkajšia sloboda do značnej miery nezávisí od jednotlivca.

Podstatou slobody je, podľa L. Csontosa, konať dobro a konať ho dobrovoľne – a ešte, mať rád. „*Bez skutočnej slobody nemožno milovať, lebo najvyššie dobro je darovať sa, a to je prejav lásky*.“ O takúto slobodu vedie človek ustavičný zápas, aj v časoch (vonkajšej) slobody. Takto chápaná sloboda má zároveň ďaleko od svojvôle. „*Spontánnosť nie je sloboda*,“ povedal L. Csontos. Ako príklad uviedol príbeh z opery: sedel v hľadisku a v kľúčovom momente, keď všetko stíchlo do piana, sa mu veľmi dalo kýchnuť. Robil však, čo mohol,

aby sa premohol a nepokazil ľuďom okolo seba zážitok. „*Naša sloboda je stvorená, nie absolútna. Musí rešpektovať druhých ľudí, prírodu. Nesmieme drancovať a ani seba nesmieme deštruovať. Lebo vtedy by sa nezávislosť, paradoxne, stala závislosťou.*“

Ďalšia dôležitá otázka sa preto týka toho, ako so slobodou nakladáme. Po roku 1989 sme na Slovensku získali aj vonkajšiu slobodu. „*Sloboda znamená žiť v pravde bez trestu – a takúto slobodu sme dosiahli,*“ povedal Vladimír Palko. Život v nových podmienkach však nebol jednoduchý. Eugen Valovič poukázal na určitú nepripravenosť novomenovaných biskupov aj ostatných aktívnych veriacich. „*Ostali sme akoby zaskočení, zakríknutí,*“ konštatoval. „*Na slobodu sme sa tešili, pripravovali sme sa na ňu v spoločstvách, očakávali sme ju – ale asi dva roky trvalo, kým sme sa naučili fungovať po novom. Keby sme sa nepripravovali, bolo by to ešte dlhšie, možno päť-šesť rokov.*“ Noví biskupi sa museli vyrovnáť, napr. s existenciou hnutí zvyknutých fungovať mimo oficiálnych štruktúr a pravidiel, s vysvätenými ženatými mužmi, ba aj ženami, s tendenciou aktívnych veriacich „*obchádzať oficiálne cirkevné štruktúry*“. Veriaci boli zasa vystavení novému životnému štýlu a rastu životnej úrovne. Viacerí respondenti poukazovali na konzum a blahobyt ako na nepriateľov duchovného života. „*Tesne po páde komunizmu sme boli vzorom pre západnú Európu, lebo tu boli plné kostoly, veľa kňazských a reboľných povolaní a živé modlitbové spoločnosti,*“ povedal Miroslav Mikolášik. „*Ale dnes aj u nás vidíme, ako to vyzerá v slobodných voľbách: väčšina sa prikláňa na ateisticko-liberálno-socialistickú stranu.*“

3. Materializmus vs. striedmosť

Za príčinu nezvládania vonkajšej slobody bol v rozhovoroch opakovane označovaný sklon ku konzumu a k zábave. „*Videli sme, že túžba po zábave a po konzume bola u mnohých ľudí väčšia ako túžba po slobode,*“ povedala Terézia Lenczová. „*Ošial, ktorý v našich ľuďoch vzbudzovali vysvietené výklady v zahraničí, bol až ponižujúci.*“ Ako trefne poznamenala, prvé verejné podujatie v časoch slobody v Československu bola voľby kráľovnej krásy... Obrovská túžba ľudí po konzume má dokonca podľa nej výrazný podiel na „divokých“ 90. rokoch, príznačných chaotickým podnikaním, vládou širokých lakt'ov, necudným vykrádaním verejných zdrojov, ba až mafiánskymi zločinmi.

Viacerí respondenti sa zhodli na tom, že blahobyt pridusil pôvodné náboženské nadšenie a postupne sa dostavil úbytok duchovných povolaní, vyprázdňovanie kostolov, rodenie detí mimo manželstva a pod. „*Duchovný život, spiritualita, spoločnosti rodín boli prevalcované praktickým materializmom. Prestali sme sa sústreďovať na podstatné veci,*“ povedal Miroslav Mikolášik.

Riešením je vnútorná sloboda aj od novodobých bôžikov. Jednotliví respondenti sa rad-radom vracali k svojej skúsenosti socialistickej biedy, ktorú s odstupom vnímajú aj pozitívne. „*Boli sme zvyknutí na striedmu spotrebu. Keď som chcela bicykel pre dieťa, musela som stáť pred obchodom od skorého rána. Veľa sme si sami šili, plietli,*“ povedala Terézia Lenczová. Túto striedmosť je podľa nej dôležité si zachovať, nepodľahnúť túžbe doplniť si niekdajší nedostatok. Podobne Vladimír Palko konštatoval, že dodnes žije v tom istom malom panelákovom byte a netuži po inom. Mária Demeterová spomínala, ako si v detstve posúvali po krajci chleba jedno koliesko salámy: „*Tak sme si ho ovoňali a tešili sme sa na posledný bryz. Vďaka tomuto životnému štýlu sme si z vecí neurobili modly. Materiálne problémy bohatších sa nám potom zdali malicherné.*“ Pre socialistickú spoločnosť boli typické tzv. „fronty“, čiže rady

pred obchodmi, pretože rôzne tovary boli nedostatkové a patrilo k sociálnym zručnostiam dozvedieť sa, kde práve dovezli banány, čerstvé mäso alebo látku na sukňu. Oľga Čechová si spomínala na lukratívny zájazd do ZSSR, ktorý bolo možné získať iba za odmenu. „V Moskve či v Leningrade (dnešný Petrohrad) nás držali v prepychu, ale z okna hotela som videla ľudí stát' v radoch na párky...“ Bolo jej jasné, že turistom sovieti prezentujú potemkinovskú dedinu.

Čnosť striednosti pomáha zachovať si dôstojnosť nielen v časoch biedy, ale aj v časoch hojnosti. „My sme dnes plytvajúca spoločnosť. Ľudia majú vysoko postavenú latku životného štandardu (taký dom, také auto, také dovolenka, tolko jedla...), ale nepýtajú sa, za akú cenu...“ konštatoval Ladislav Cosntos. Zarobiť peniaze na to všetko chce veľa času, ktorý potom najbližší nemajú pre seba navzájom a chýba im radosť zo života. „Potrebujeme sa vzopriet', udeliť si slobodu od praktického materializmu.“

4. Viera a nádej

„Bez viery by som to nerobil,“ opakovali viacerí respondenti v odpovedi na otázku, akú úlohu hrala v ich protirežimnom angažovaní sa viera. „Bola to síce práca s politickým rozmerom, ale mojím hnacím motorom bola jednoznačne viera, presvedčenie, že to robím pre cirkev, ba širšie – pre kresťanstvo,“ povedal Martin Lauko. Respondenti zdôrazňovali význam svojej osobnej viery, pre niektorých sa príbeh protikomunistickej angažovanosti začal príbehom ich obrátenia, resp. „precitnutia“ vo viere. Často sa to dialo v prostredí vysokoškolských náboženských „krúžkov“ (ako sa v dobovom jazyku nazývali malé tajné skupinky študentov), ktorých sieť v 70. rokoch hustla a profesionalizovala sa.

Zo svojho osobného vzťahu s Bohom veriaci čerpali silu, pokoj a radosť. „Necítili sme sa ubití. Boh nám dával silu,“ hovorila Oľga Čechová. Jej sestere zavreli komunisti na sedem rokov do väzenia manžela (známeho maliara Ladislava Záborského). „Mali tri malé deti a ja som so sestrou chodila na všetky procesy po celom Československu. Sestra často nemala ani na lístok na vlak, ale Pán Boh sa o nás postaral. Raz sme šli do Valdíc v severných Čechách a stretla nás jedna pani primárová. Hovorila sestere: Pani Záborská, ja vám závidím. A čo? Vašu vieru a lásku. Ja mám všetko, a nie som šťastná. Mala dom, auto, chatu, čo v tom čase bola rarita, ale manžel jej bol neverný. My sme svoju situáciu nebrali ako drámu. Mali sme lásku a šťastie – iní mali len peniaze.“

Viera zároveň prinášala nádej. „Pán Boh nad nami vždy držal obrannú ruku. A nado mnou osobitne aj Panna Mária, po ktorej mám meno,“ povedala Mária Demeterová. „Cítila som to a nestrácala som nádej. Keď ľudia vidia priveľa negatívneho, upadnú do kritiky, hnevu, ľútosti, vidíme to aj dnes. Ale kresťan by mal mať nádej.“ Túto myšlienku zdôrazňoval aj Ladislav Csontos, podľa ktorého sa veriaci ľudia ani v neslobode a utrpení necítia opustení. „Vedia, že Boh neopustí, aj keď dopustí.“ Vedia, že viera je viac ako prostriedky na život. Preto, kým iní pod ťarchou útlaku a nespravodlivosti páchali samovraždy alebo si zúfali, ľudia s vierou nezaťrpkli.

Naopak, cítili silu a potrebu dávať radosť z viery ďalej a slúžiť. Aj tento motív sa v rozhovoroch opakoval: Oľga Čechová sa v 80. rokoch zapojila do hnutia Fokoláre. „Po návrate z prvého Mariapoli v Erfurte som sa vznášala 10 centimetrov nad zemou a musela som sa s tým podeliť.“ Zozbierala skupinku kolegýň lekárk a organizovala stretnutia, na ktorých čítala svoje poznámky. V ďalšom roku šli na Mariapoli spolu a neskôr založili v Žiline, podľa

nemeckého, vzoru burzu šatstva, ktorá sa stala veľmi obľúbenou. Mária Demeterová cítila potrebu venovať sa ženám v ťažkej životnej situácii, čo robí dodnes. „Panna Mária mi pomáha, aby som zasa ja mohla pomáhať ďalej,“ hovorila a opisovala situácie, v ktorých ostala bez prostriedkov – ale napokon sa jej v modlitbe vždy ukázalo riešenie. Pavol Hric tiež rozprával, ako sa ich rodinné spoločenstvo snažilo prejsť k praktickej činnosti a našlo si priestor v tajnom vyučovaní náboženstva.

Vďaka spoločnému prežívaniu viery cítili veriaci na Slovensku v druhej polovici normalizácie silný závan nádeje. „Osemdesiate roky boli desaťročím nádeje, ktorá vyvrcholila pádom komunistizmu,“ konštatoval Jozef Sádovský. Vlastnú aktivitu a konanie podľa kresťanskej morálky však podľa neho predchádza vzt'ah k Bohu. „Aj keď niečo nezvládneme, Boh nás stále čaká. Máme šancu polepšiť sa. Tento svet nám nedá šancu polepšiť sa; diabol nás už odsúdil.“ Naopak, slovami Oľgy Čechovej, „...nie nadarmo sa vo Svätom Písme 360-krát píše – Nebojte sa! Pán Ježiš je gavalier; keď mu veríme, nikdy nás nenechá v srabe.“

5. Obeta bôžikovi

Viera zohrávala podstatnú úlohu v typických totalitných „drobných zradách“. Bez tohto vyššieho rozmeru sa akýkoľvek vzdor a s ním spojené prinášanie obetí javí oveľa menej vznešené. Často totiž stačila zdanlivo malá, neškodná obeť na oltár bôžika (nepôjdem do kostola verejne, odhlásim deti z náboženstva, vyjadrím súhlas so vstupom „bratských vojsk“, zúčastním sa na prvomájovom sprievode). Prevažná časť spoločnosti tú obeť prinášala, ale pre osobnosti s pevnou vierou bol aj taký malý čin zradou. „Bol som vychovaný tak, že Boha nemožno zradiť. Vedel som, že vstup do komunistickej strany je tabu, no go... Od detstva som vedel, že kariéra je vylúčená. Rodičia mi vstúpili, že na ceste k Bohu treba aj trpieť,“ povedal Vladimír Palko.

Mária Demeterová opísala skúsenosť svojej mamy, jednej z prvých žien, ktoré na Slovensku absolvovali Univerzitu Komenského v Bratislave. „Predsedníčka strany jej hovorila, Eva, ty taká vzdelaná, šikovná osoba – veď na tých previerkach len povedz, že neveríš, čo sa stane...? A mama jej na to: Margitka, koľko by trvalo, keby som ja teba chcela obrátiť na katolícku vieru? Mňa? Nikdy! No vidíš, tak mi daj ešte nejaký čas...“ Obrátila to na vtip – ale podstata je vážna. Stačí totiž „len povedať“, „len podpísať“. Koľko stojí to „len“? Oľge Čechovej okresný pediatr vysvetľoval, že ak neodhlási deti z náboženstva, ona nebude mať nijaký kariérny postup a aj deťom to uškodí. „Povedala som mu: Ako by ste si ma vážili, keby som teraz zmenila svoj názor?“

Oltáre bôžikov, ktorým stačí prinášať „malé“ obete, stoja aj dnes. Podľa Márie Demeterovej sú to – ako vždy – peniaze a moc. „Vonkajšia sloboda je pomocou, ale nie zárukou toho, že človek nepoloží obeť na oltár Molocha. Žiť vieru hlboko – aj ostat' povrchný možno hocikde,“ povedal Ladislav Csontos. Dnes sú tými molochmi najmä tovary, veci, túžba dožiť si... Podľa Vladimíra Palka sa však opäť objavuje aj démon aktívneho súhlasu⁶⁵. „Zneužíva sa otázka ľudských práv, definujú sa nové práva, predefinúva sa rodina – a od nás sa žiada aktívne vyslovovať súhlas s niečím, čomu neveríme. To bola komunistická prax. Žiadalo sa od nás, aby sme neprotestovali, keď vidíme niečo, čo je nepravda. To je v skutočnosti tyrania.“ V. Palko pripomenul metaforu

⁶⁵ Dominik Tatarka vo svojom satirickom pamflete *Démon súhlasu* opísal vytvorenie „démona súhlasu“ v období kultu osobnosti, keď sa na verejnosti nikto neodvážil povedať pravdu, všetci so všetkým súhlasili.

úľa od nebohého konzervatívneho komentátora Josepha Sobrana: „*Liberálny progresivizmus je ako úľ, kde všetky včeličky bzučia rovnako. A včelia kráľovná, ktorá kedysi sídlila v Moskve, sa nenápadne presťahovala do Washingtonu.*“ Za vzdorovanie novej utópii sú ľudia trestaní. Väzením síce len výnimočne, ale bežné je vytlačanie na okraj spoločnosti, prípadne vyhadzovanie zo zamestnania.

6. Anti-teizmus

Neopomenuteľnou črtou komunistického režimu je jeho ateistický charakter. Z toho vychádzalo jeho vnútorne zvrátené zameranie proti človeku, proti ľudskejšti. „*V istej fáze som si uvedomil, že socialistický štát nie je ani socialistický, ani humanistický, ale je proti človeku. Keď to človek pochopil a rozhodol sa, že on chce žiť ako človek, nadobudol vnútornú slobodu a radosť zo života,*“ povedal Ladislav Csontos. „*Celý komunistický systém bol chybný, postavený proti ľudskej prirodzenosti,*“ povedal Pavol Hric. „*Dokázal si týrať tisíce vlastných ľudí, konal absurdne pri ich obviňovaní, súdení, trestaní...*“

Odmietaním Boha sa režim staval na stranu zla a naši respondenti to zlo zažívali na vlastnej koži. Lekára Miroslava Mikolášika predvolávali na stretnutia, útočili na neho, vyhrážali sa mu, tvrdili, že keď odmieta potraty, nepochopil morálku socialistického lekára. „*Cítil som, že nadriadení prechovávajú voči mne priam osobnú zúšť. Na jednej oslave mi riaditeľ Okresného úradu zdravia, už pripitý, povedal: Keby som bol v aute a ty na priechode, prešiel by som ťa!*“ Terézia Lenczová musela na svojom pracovisku na vysokej škole počúvať reči vedúceho katedry, agresívneho ateistu, o tom, že „*...veriaci človek nie je schopný vedecky myslieť*“. Ateistickí jednotlivci aj inštitúcie podľa nej odmietajú posolstvo cirkvi o tom, čo je správne a nesprávne, a preto logicky odmietajú cirkev a náboženstvo: „*Cirkev a kresťanstvo disponuje z Božej milosti najväčšou schopnosťou rozlišovať, čo je človeku na osob časný aj večný. Ak to bude cirkev tvrdohlavo hájiť a pomenúvať pravým menom a ak bude upozorňovať na večný cieľ človeka v Bohu, vždy bude rušiť kruhy postmoderného konzumného človeka.*“

Táto téza má presah do súčasnosti, keď naši respondenti zhodne detegujú znovu sa objavujúce znaky odmietania kresťanstva prameniaceho z vnútornej neresti. „*Zúšť voči kresťanstvu vychádza zvnútra,*“ povedal Alojz Tkáč. „*Keď si človek volí neresti – nepožiadáš, nezosmilniš, nepokradneš – nemôžu sa mu páčiť Božie prikázania.*“ Mária Demeterová tiež vidí vnútornú skazenosť ako prapríčinu presadzovania zla: „*Ak si niekto zamúči ruky, vyhovuje mu, keď sú aj druhí zamúčení. Preto im berú to, čo ich robí silnejšími a lepšími – dobré vzťahy v rodine, sexuálnu morálku...*“ Podľa Pavla Hrica, „*...keď sa človek neponíma ako Božia bytosť, keď sa to nepomenuje, nerozvíja, udušáva, nečaká nás nič dobré. Koncepty postavené na ateizme nemajú životnosť ani perspektívu.*“

V tomto zmysle naši respondenti kritizovali slepotu Západu voči zločinnej, protičudskej, neprirodzenej podstate komunizmu. Martin Lauko je presvedčený, že Západ urobil veľkú chybu, keď po druhej svetovej vojne povýšil Sovietsky zväz na rovnocenného partnera, „*...hoci komunizmus bol rovnako zlý ako nacizmus, ba jeho obeť bolo ešte viac*“. Svetové demokracie si to vtedy mali podľa M. Lauka tvrdsie vysporiadať. V tomto ich omyle vidí korene dnešnej vojny na Ukrajine, lebo V. Putin trpí postkomunistickým syndrómom a chce vrátiť Rusku veľmocenské postavenie. Jed komunizmu však pôsobí aj v samotných

západných demokraciách. Viacerí respondenti poukazovali na presadzovanie sa novej ideológie, ktorá presahuje do duchovnej sféry a zámerne útočí na objekty záujmu duchovnej moci: rodinu, výchovu, čistotu. „Už názor vychádzajúci z kresťanskej morálky sa považuje za šírenie nenávisťi. Možno nie je ďaleko doba, keď bude kresťanské náboženstvo vyhlásené za škodlivé pre spoločnosť,“ povedal Jozef Sádovský. Nepáči sa mu, že keď „neomarxisti“ vypúšťajú na Slovensku svoje prvé pokusné sondy (verejne hejtujú známú speváčku za jej kresťanské presvedčenie, spustia hon na katolíckeho biskupa, keď sa objaví na hudobnom festivale a pod.), „...sme ticho, je nám to skoro jedno“.

„Blížime sa k novej totalite, ak tam už nie sme,“ konštatoval Miroslav Mikolášik. „Za totalitu povedať – pokojne, premyslene, inteligentne – niečo proti ideológii bolo urážajúce. Dnes sme znova v situácii, keď sa predmetom rôznych obžalôb stáva tzv. urážka v čítaní.“ Pre totalitu, ktorú zažil, bolo podľa neho typické považovať „tých iných“ za bezprávnú časť populácie. „Dnes sa znova s nami tak zaobchádza. Znova je tu mainstream, ktorý nepripúšťa právo druhej strany obhajovať svoje myšlienky v rovnocennej spoločenskej debate. Názor druhých ľudí sa neberie ako validný, ale ako druborady, nekvalitný, hodný potlačenia, výsmechu. To je totalitná úchylka.“

7. Občiansky rozmer

Ďalším výrazným prvkom katolíckeho protikomunistického odporu je jeho občiansky, laický rozmer. Teda jednak orientácia nielen na pastoračiu a spiritualitu, ale aj na širšie spoločenské otázky; a jednak aktivita a zodpovednosť laikov a ich partnerské postavenie voči klerikom.

Viacerí respondenti sa odvolávali na svoje „občianske prebudenie“ – napr. Pavol Hric ho zažil ako 13-ročný v roku 1968, keď Československo prepadli sovietske tanky. „Dovtedy som zlo komunizmu poznal len z počutia. Počas invázie tu Rusi postrieliť desiatky ľudí. Pamätám si, že na generáciu našich otcov, ktorí zažili vojnu, išla bróza z pomyslenia, že 'bude vojna'...“ Bola to však výnimočná skúsenosť, pretože vo všeobecnosti je pre totalitnú spoločnosť príznačné „potlačené občianstvo“, ako sa vyjadrila Terézia Lenczová. Preto sa veľmi tešila, keď sa v roku 1989 na námestiach „zrodil občan“. „Námestia boli školou občianstva. Rýchlo sa prijal zákon o občianskych združeniach, ktorý sme veľmi využívali, vznikli stovky spoločností, spoločenstiev.“ Občiansky rozmer bol prítomný aj pred rokom 1989 v mnohých aktivitách veriacich, ktorí vo svojich petíciách alebo na svojich zhromaždeniach akcentovali nielen náboženské práva, ale aj občianske a ľudské práva. „Sústredil som sa nielen na apoštolát, ale aj na spoločenskú problematiku, cítil som sa ako kresťan v spoločnosti,“ povedal Martin Lauko. Toto prepojenie náboženského a občianskeho vyvrcholilo slávnou Sviečkovou manifestáciou 25. marca 1988, ktorá dostala pomenovanie Bratislavský Veľký piatok. Veriaci vtedy ticho, so sviečkami v rukách, rozháňaní vodnými delami, zatýkaní a odvázaní v policajných autách demonštrovali za „náboženské a občianske práva a slobody“.

Vo vnútrocirkevnom kontexte znamená „laický“ opak klerického. Dodnes sa zdôrazňuje veľmi partnerský vzťah laikov a klerikov podzemnej cirkvi v socialistickom Československu, ktorý v časoch slobody do istej miery ustúpil do úzadia. „V 90. rokoch sme sa vrátili k určitému klerikalizmu,“ konštatoval Ladislav Csontos. „Treba si však uvedomiť, že cirkev nie je pyramídový mechanizmus, ale organizmus. Sú miesta, kam sa kňaz nijako nemôže dostať – ale Kristus má aj tam prísť. Cez aktívnych laikov.“ Ako zdôraznil Pavol Hric, v organizácii tajných

spoločenstiev hrali kľúčovú rolu laici. Eugen Valovič pripomenul zaužívaný dobový pojem „Laické apoštolské hnutie“ (LAH), ktorý sa používal ako názov pre celú štruktúru „krúžkov“, oblastných a celonárodných stretnutí. *„Kontakt laikov s klerikmi bol veľmi úzky a priamy. Dôraz sa kladol na malé spoločenstvá – nie na masovosť.“* Intímna a intenzívna pastorácia a vzdelávanie boli na prvom mieste; kvantita nasledovala.

„Malé spoločenstvá boli dar, ktorý sme dostali za totality,“ povedal Eugen Valovič v súvislosti s tým, že dnes sa často upúšťa od osobnej pastorácie v prospech veľkých akcií. On zdôraznil, že svoje začlenenie do spoločenstva prežíval za socializmu ako „niečo bytostné“. Dnes býva sklamaný, keď mladí animátori necítia túto vnútornú pripútanosť a potrebu, berú svoje vodcovstvo len ako jednu z aktivít. *„Zrazu potrebuje v Paríži študovať, alebo by chcel niečo v New Yorku, šups. Behom pol roka odíde.“* Aj ostatní respondenti sa zhodovali na tom, že v spoločnej modlitbe, čítaní Písma, vo vzdelávacom programe tajných spoločenstiev našli niečo zásadne potrebné pre svoj život. *„Človeka to musí vnútorne tahať,“* povedal Alojz Tkáč. *„Nikto ho nenúti ísť na svätú omšu, ale on chce ísť.“*

8. Rozlišovanie medzi dobrom a zlom

Zaujímavé bolo spoločné presvedčenie mnohých respondentov o určitej výhode života v socializme oproti súčasnosti. Zhodne tvrdili, že vtedy bolo jednoduchšie rozlišovať dobro a zlo. *„Dobro a zlo bolo jasné,“* konštatoval Pavol Hric. Dnešná doba je, naopak, komplikovanejšia, hrdinovia protikomunistického odporu, ktorí za cenu veľkých obetí niesli vlajku viery, morálky, slobody, sa dnes cítia zmätení, neistí. *„Tej slobody máme až nad hlavu...“* myslí si Alojz Tkáč. *„Moja skúsenosť je iná, akoby neprenosná do tejto doby,“* povedal Eugen Valovič. *„Nechcel by som byť dnes napríklad kresťanským politikom. Mám tendenciu ruky preč od toho, hoci viem, že to treba ovplyvňovať – len neviem ako... No snažím sa svoju skepsu neprenášať.“*

Hľadajúc príčiny rozostrenia hranice medzi dobrým a zlým naši respondenti konštatovali, že súčasná nová ideológia *„ide viac na telo, má silnejšie nástroje“* (Terézia Lenczová). Aj Jozef Sádovský vníma, že Nepriateľ zmenil metódy, je rafinovanejší. *„Sme svedkami boja o generáciu,“* povedal. Taktiku neomarxizmu v západnej spoločnosti podľa neho výborne odhalil a pomenoval Vladimír Palko vo svojej knihe *Levy prichádzajú*⁶⁶, kde poukazuje na soft diskrimináciu kresťanov v súčasnej spoločnosti, na autocenzúru, cenzúru, cancel culture a novodobé formy prenasledovania. Pavol Hric v kontexte politickej korektnosti varoval pred neopatrným kŕmením internetu osobnými údajmi: *„Zlaté eštabácke časy, keď museli tajní chodiť popod okná a počúvať. Vtedy sme dobre vedeli, ako treba telefonovať, čo možno napísať atď. Dnes ľudia svoje myšlienky nekontrolovateľne odovzdávajú do verejného priestoru.“* Je to podľa neho ako s agendou ŠtB, ktorá evidovala na Slovensku 172 000 spisov, ktoré sa zakladali a naplňali „pre prípad“. Až keď sa vyskytla potreba niekoho zničiť, vytiahol sa jeho spis a analyzoval sa. Tak aj dnes – keď sa vyskytne potreba, bude možné vytiahnuť naše dáta a analyzovať ich... *„Ľudia v lágroch si zúfalo chránili vnútorný svet. Mohli im urobiť čokoľvek, ale do hláv sa im nikto nedostal. Dnes sa mladí ľudia veľmi mylia v tom, že ľahkovážne idú s osobnými vecami do verejného priestoru.“*

⁶⁶ PALKO, Vladimír. *Levy prichádzajú. Prečo Európa a Amerika smerujú k novej tyranii*. Prešov: VMV, 2012.

9. Oslabenie cirkvi po nadobudnutí slobody

Vo vzájomnom súlade hodnotili naši respondenti aj oslabenie postavenia cirkvi v spoločnosti po roku 1989. „*Dovtedy bola cirkev pilierom nádeje. Už samotné jej učenie bolo v protiklade k oficiálnej ateistickej ideológii komunistického režimu. Cirkev bola zároveň nositeľkou sily, lebo jej verili masy, ktoré nemožno kontrolovať* – a totalitný režim chce mať všetko pod kontrolou,“ povedal Vladimír Palko. V búrlivej dobe 90. rokov však jej autorita postupne slabla.

Respondenti identifikovali niekoľko možných príčin, hoci túto otázku považujú sami za komplikovanú. V. Palko si myslí, že medzi rozhodujúce faktory patrí mylné presvedčenie mnohých, že „...sloboda nepotrebuje usporiadanie, poriadok, a teda ani Desatoro“. Do hry tak vstupuje ľudská slabosť, nerest'. „*Počas revolúcie trvala veľká eufória, z ľudí sa vyplavilo veľa dobrého, ale potom prišla k slovu chamtivosť, nevraživosť, neprajnosť*“, povedala Oľga Čechová. „*Jeden hriech otvára dvere druhému.*“

Mária Demeterová z pozície političky cítila, že cirkev sa nechala vnútorne rozbiť a stratila predrevolučnú jednotu a dôverné spojenectvo tých, čo sa poznali z tajných aktivít. „*Mat' rozhovor v Katolíckych novinách? To nebolo možné*“, konštatovala. „*Chýbala nám takáto podpora, niektorí na kresťanských politikoch nevideli to dobré, čo robia, iba chyby.*“ Skúsenosť vzájomnej súdržnosti sme podľa nej nedokázali dostatočne využiť. „*Kresťania sa zbytočne dali rozbiť nedôležitými vecami, a preto sú stále v defenzíve, stále sú občanmi druhej kategórie.*“ Eugen Valovič upozornil aj na faktor nacionalizmu, ktorý sa v cirkvi vyplavil hneď po revolúcii. Jeho nositeľmi boli často emigranti. „*Keď som v roku 1968 prišiel na brigádu do Rakúska, boli sme ubytovaní u sestričiek a zrazu tam začali chodiť medzi nás Slováci, emigranti, ktorí zažili Slovenský štát počas druhej svetovej vojny. Horlivo nám vysvetľovali, ako Slovenský štát fungoval, ako to bolo všetko dobré.*“ Po revolúcii začali niektorí starých disidentov označovať za „málo slovenských“. „*Škoda, že to, čo sme do roku 1989 získali, sa zrazu takto rozdelilo...*“

„*Máme sklon viac nadávať ako ďakovať*“, povedala Oľga Čechová. „*Ľudia sú smutní, unavení, ale kresťanstvo by malo ako prvé vyžarovať radosť. Dobro je v ľuďoch, ale je tiché. Zlo kričí. Našou úlohou je pomáhať dobru.*“ Ona sa to snaží uskutočňovať podľa fokolarínskeho hesla „to prvé je ten druhý“. Podobne vidí recept na beznádej a biedu súčasných ľudí Mária Demeterová, ktorá si uvedomuje, že od Silvestra Krčméryho a celej partie veriacich za komunizmu mnoho dostala a snaží sa to dávať ďalej. „*Na ľudí, ktorí nemajú našu výchovu, ani nepoznajú náš náboženský jazyk, nemôžeme ísť zburta, s príkazmi a zákazmi. Z začiatku treba zdola, od seba. Nech vidia a nech sa pýtajú...*“ Táto túžba „podeliť sa“ patrí k podstate kresťanstva a motivovala aj disidentské hnutie Fatima, ktorého je členom Eugen Valovič a ktoré nasledovalo odkaz T. Kolakoviča⁶⁷ evanjelizovať Rusko. Členovia Fatimy do Ruska pašovali Biblie a postupne sa začínali orientovať aj na Čínu. „*V tom čase sme boli bití, ale snažili sme sa pamätať aj na tých, ktorým bolo ešte horšie. Neboli sme uzavretí do seba.*“

⁶⁷ Chorvátsky kňaz Tomislav Stjepan Poglajen, ktorý na Slovensku vystupoval pod falošným menom Kolakovič (dievčenské meno jeho matky), založil v rokoch 1943 – 1946 na Slovensku a v Česku hnutie Rodina zamerané na formáciu aktívnych katolíkov v malých spoločenstvách. Jeho vplyv bol veľmi silný, vychoval generáciu kľúčových osobností budúcej tajnej cirkvi. Prenasledovaný komunistami ušiel po vojne z Československa a rozvinul bohatú sociálnu a misionársku činnosť v Západnej Európe, v USA, v Indii aj v Číne.

Záver

Predstavili sme kľúčové spoločné idey aktívnych veriacich ľudí, ktorí sa osobne zapojili do zápasu s komunizmom aj do budovania demokratickej spoločnosti na Slovensku. V ich reflexii vzt'ahu viery a slobody, v minulosti aj v súčasnosti, dominovala myšlienka vnútornej slobody – nezávislej od vonkajších tlakov a viazanej výlučne na najvnútornejšiu slobodu človeka ako Božieho tvora, schopného slobodne sa v akejkoľvek situácii rozhodovať pre dobro. Tejto slobode, väčšmi než vonkajšia totalitná moc, prekáža nerest'. Preto naši respondenti zdôrazňovali čnosť striedmosti ako jeden z dôležitých faktorov, ktorý im pomohol so ct'ou obstať v starej i novej dobe. Naopak, osobná slabosť a hriech robia z človeka ľahkú korisť pre lovcov spolupracovníkov, ktorí sa tak stávajú nástrojmi útlaku, často aj voči svojim blízkym.

Spoločnou vlastnosťou našich respondentov bol vnútorný optimizmus, resp. ustavičná nádej prameniaca z istoty, že Boh neopúšťa. Vďaka tejto nádeji veriaci ľudia ani v najt'azších chvíľach nezatrpkli a nezúfali si – na rozdiel od mnohých nespravodlivo prenasledovaných, okrádaných a týraných, ktorí nemali vieru. Naopak, vedomie Božieho daru ich poháňalo do aktívnej služby slabším – chorým, chudobným, sociálne znevýhodneným, deťom... Charitatívne aktivity realizovali (a dodnes realizujú) v rámci malých spoločenstiev, ktoré pre nich predstavovali bytostne dôležitý priestor bezpodmienečnej dôvery, podpory a pomoci. Aj preto so smútkom sledujú rozpad súdržnosti kresťanských skupín po roku 1989 na základe politických presvedčení, osobných egoizmov a antagonizmov a pod.

V rozhovoroch sa objavili aj mnohé paralely so súčasnou dobou, a to predovšetkým zreteľný nástup novej ideológie – nielen v neutrálnom význame myšlienkového prúdu, ale aj vo význame totalitnej moci. Respondenti poukazovali na „totalitnú úchylku“ súčasného progresívno-liberálneho mainstreamu, ktorý – rovnako ako kedysi komunizmus – vytesňuje názor vychádzajúci z kresťanského presvedčenia na okraj, nepripúšťa ho do verejnej debaty, označuje ho za hodný opovrhnutia, ba nebezpečný. Naopak, požaduje sa „aktívny súhlas“ s ideami, o ktorých – rovnako ako za komunizmu – väčšina spoločnosti vie, že sú nepravdivé, ale ostáva ticho. Za prehrešenie sa proti novým doktrínam nasledujú už aj dnes sankcie; okrem zahanbenia a ničenia povesti sa objavuje vyhadzovanie z práce, čo presne koreluje s tendenciou každej totality ovládať ľudí prostredníctvom vlády nad ich živobytím.

Výrazným spoločným znakom výpovedí respondentov bol pocit zmätku pri rozlišovaní dobra a zla. V súčasnosti je to podľa nich náročnejšie ako počas komunizmu, akoby dnes zlo pôsobilo sofistikovanejšie. Osobitnú úlohu pri tom hrajú médiá, najmä radikálne odlišné životné prostredie zahŕňajúce virtuálny element. Ľahkovážnosť nových generácií pri narábaní s osobnými dátami vo verejnom priestore niektorým disidentom evokuje obavy z „eštebáckych spisov“, ktoré dnes už netreba ani namáhavo zakladať a naplňať zložitými konšpiračnými metódami.

Výpovede osobností, ktoré sa osvedčili v totalitnej dobe, však ústili aj napriek istej skepse a obavám do optimizmu. Životná skúsenosť ich naučila, že Boh je verný a praktická každodenná podriadenosť Božej vôli vedie k šťastiu.

BIBLIOGRAFIA

- ANTALOVÁ, Zuzana. *Z prednej strany mreží*. Bratislava: Matica slovenská, 2008.
- BABJAK, Ján. *Zostali verní. Osudy gréckokatolíckych kňazov. I. zväzok (1. – 4. diel)*. Doplnené a rozšírené vydanie. Prešov: Petra, 2009.
- BABJAK, Ján. *Zostali verní. Osudy gréckokatolíckych kňazov. II. zväzok (5. – 8. diel)*. Doplnené a rozšírené vydanie. Prešov: Petra: 2011.
- BAČÍKOVÁ, Lucia. *Pod' a nasleduj ma! Zo spomienok tajne vysvätených kňazov 1950 – 1989*. Prešov: VMV, 2005.
- BALKO, Ján. *Desať rokov v slovenskej politike – život v piatich režimoch*. Prešov: VMV, 2005.
- BALLEK, Ladislav. *Zlatý stôl*. Banská Bystrica: Adade, 2000.
- BANČÍKOVÁ, Darina. *Divné sú cesty Božie*. Veľký Lom: vlastný náklad, 1993.
- BEKE, Eduard. *Bol som učiteľom. Spomienka na nedávne časy*. Banská Bystrica: G.A.G., 1995.
- BARNOVSKÝ, Michal – PEŠEK, Jan. *Pod kuratelou moci. Cirkvi na Slovensku v rokoch 1953 – 1970*. Bratislava: Veda, 1999.
- BARNOVSKÝ, Michal – PEŠEK, Jan. *Štátna moc a cirkvi na Slovensku 1948 – 1953*. Bratislava: Veda, 1997.
- BARNOVSKÝ, Michal – PEŠEK, Jan. *V zovretí normalizácie. Cirkvi na Slovensku v rokoch 1969 – 1989*. Bratislava: Veda, 2004.
- BARNOVSKÝ, Michal (ed.). *Od diktatúry k diktatúre*. Bratislava: Veda, 1995.
- BARNOVSKÝ, Michal. *Na ceste k monopolu moci. Mocensko-politické zápasy na Slovensku v rokoch 1945 – 1948*. Bratislava: Archa, 1993.
- BARNOVSKÝ, Michal. *Prvá vlna destalinizácie a Slovensko (1953 – 1957)*. Brno: Prius, 2002.
- BEŇO, Ján A. *Rehabilitácia*. Nitra: Vydavateľstvo Rodina, 1991.
- BEŇO, Ján A. *V službe rodín*. Hliník nad Hronom: Farnosť Hliník nad Hronom, 2000.
- BERNADIČ, František. *Rozpomienky kňaza*. Nitra: Kňazský seminár sv. Gorazda, 2000.
- BRAXÁTOR, František. *Slovenský exil 1968*. Bratislava: LÚČ, 1992.
- BRINKLEY, William. *The Deliverance of Sister Cecilia*. New York: Farrar, Straus and Young, 1954.
- BUKOVSKÝ, Ján. *Spomienky spoločníka*. Nitra: Spoločnosť Božieho slova, 2006.
- CSONTOS, Ladislav. *Jednou nohou v krimináli*. Trnava: Dobrá kniha, 2003.
- CINTAVÝ, Pavol (ed.). *Trpeli za vieru a vlasť: Zborník referátov vedecko-historického seminára*. Bratislava: LÚČ, 1994.
- ČARNOGURSKÝ, Ján. *Väznili ich za vieru*. Bratislava: Pramene, 1990.
- ČARNOGURSKÝ, Jozef. *Proces s tromi slovenskými biskupmi (Vojtaššákom, Buzalkom a Gajdičom) v r. 1951*. Levoča: MTM, 2008.
- ČERVENĀK, Andrej (ed.). *Život a dielo Jána Chryzostoma Korca. Materiály z vedeckého seminára 27. 1. 1999 v Nitre*. Nitra: FF UKF, SSS, NLC, 1999.
- DANÁŠ, Kornel. *V pazúroch NKVD*. Bratislava: Slovenská asociácia násilne odvlčených, 1995.
- DANČÁK, František. *Ján Mastiliak (1911 – 1989): Prekladateľ*. Prešov: Petra, 2006.
- DLUGOŠ, František a kol. *Profily odvahy a viery: Biskupi a kňazi zoči-voči smrti (1944 – 1989). 1. diel*. Ružomberok: Verbum, 2010.

- DLUGOŠ, František. *Štefan Barnáš: episcopus dolorum*. Levoča: MTM, 2006.
- DOBIÁŠ, Rudolf. *Svedectvo troch krížov*. Bratislava: Konfederácia politických väzňov Slovenska, 1991.
- DOBIÁŠ, Rudolf. *Triedni nepriatelia*. Prešov: VMV, 2003.
- DUBOVSKÝ, Ján Milan. *Akcia kláštory. Komunistický režim na Slovensku v boji proti mužským reholiam v rokoch 1949 – 1952*. Martin: Matica slovenská, 1998.
- DUBOVSKÝ, Ján Milan. *Akcia reholnícky*. Martin: Matica slovenská, 2001.
- DUDINSKÝ, Marián. *Kmotrou mi bola ŠtB*. Bratislava: Slovenská asociácia násilne odvečených, 1993.
- DZURJANIN, Stanislav (ed.). *Život za mrežami*. Prešov: VMV, 2007.
- FARBIAK, Ján. *Ozveny I*. Prešov: VMV, 1997.
- FARBIAK, Ján. *Ozveny II*. Prešov: VMV, 1998.
- FIAMOVÁ, Martina – JAKUBČIN, Pavol. *Prenasledovanie cirkvi v komunistických štátoch strednej a východnej Európy*. Bratislava: ÚPN, 2010.
- FILO, Július. *Spomienky a úvahy. Láska zraňovaná aj uzdravujúca*. Prešov: VMV, 1998.
- GARDOŇOVÁ, Eva – ŠUPPA, Jozef (eds.). *Páter Porubčan. Človek, ktorý nás mal rád*. Trnava: Dobrá kniha, 1997.
- GAŠPAR, Tido J. *Pamäti I*. Bratislava: Spolok slovenských spisovateľov, 1998.
- GAVENDA, Marián. *Fortes in fide. Skúsenosť a odkaz tajnej kňazskej formácie na Slovensku v rokoch 1969 – 1989*. Trnava: Dobrá kniha, 2014.
- GAVENDA, Marián. *Nekonečné horizonty kardinála Korca*. Bratislava: Perfekt, 2011.
- GIČ, Jozef. *Nebojte sa*. Prešov: VMV, 1996.
- GREGOR, Dušan (ed.). *Otvorené oči. Spomienky politických väzňov*. Čadca: OP KPVS, 1990.
- GUEST, Greg – NAMEY, Emily E. – MITCHELL, Marilyn L. *Collecting Qualitative Data: A Field Manual for Applied Research*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE, 2013. <https://doi.org/10.4135/9781506374680>
- HABOVŠTIAK, Anton. *Za mrakmi je moje milované slnko. Sestra Zdenka – obeť lásky a násilia*. Bratislava: Nové Mesto, 1996.
- HALÁČ, Štefan. *Profesor Hlaváč*. Trnava: SSV, 1996.
- HAIKO, Jozef. *Arcibiskupov zápas: Životná cesta Mons. RNDr. Júliusa Gábriša*. Trnava: SSV, 2008.
- HAIKO, Jozef. *Ave crux: Život a dielo biskupa Ambróza Lazíka*. Trnava: SSV, 2006.
- HAIKO, Jozef. *Rozbit' Cirkve: rozkošnická akcia*. Bratislava: LÚČ, 2004.
- HANAKOVIČ, Štefan. *Boli soľou a svetlom*. Trnava: SSV, 2001.
- HLAVÁČ, Štefan. *Po priamych cestách. Autobiografická črta*. Bratislava: Ikar, 1990.
- HNILICA, Ján – VNUK, František. *Pavol Hnilica. Biskup umlčanej cirkvi 1951 – 1995. 1. časť*. Trnava: Dobrá kniha, 1992.
- HNILICA, Ján – VNUK, František. *Pavol Hnilica. Biskup umlčanej cirkvi 1951 – 1995. 2. časť*. Trnava: Dobrá kniha, 1996.
- HNILICA, Ján – VNUK, František. *Rozhovory: Ľudia a udalosti v živote biskupa Pavla Hnilicu*. Bratislava: Smaragd – pedagogické nakladateľstvo, 2001.
- HORA, Michal. *Po strmých chodníkoch: O živote kňaza Jána A. Beňa SDB*. Hrubý Štúr: Shalom, 2008.

- HOVANCOVÁ, Alica. *Spoveď odvlečeného. Krížová cesta gulagom*. Prešov: Svetové združenie bývalých politických väzňov, 2002.
- HROMJÁK, Ľuboslav (ed.). *Mons. Štefan Nabálka. Prvý riaditeľ Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme*. Spišské Podhradie: Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2011.
- HROMJÁK, Ľuboslav a kol. *Pohlady na osobnosť biskupa Jána Vojtaššáka*. Spišské Podhradie: Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2012.
- HRUBOŇ, Anton (ed.). *Msgr. ThDr. Ján Ferenčík (1988 – 1950). Život, verejné pôsobenie, kontroverzie*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2012.
- HUSÁR, Marián. *Ostatné dni domaľuje Bob: Miroslav Kysela*. Bratislava: Vydavateľstvo Don Bosco, 2009.
- CHŇOUPEK, Bohuš. *Memoáre in claris*. Bratislava: Belimex, 1998.
- JAKUBČIN, Pavol (ed.). *Rehole v ilegalite. Likvidácia reholí a ich život v ilegalite v rokoch 1950 – 1989*. Bratislava: ÚPN, 2010.
- JAKUBČIN, Pavol (ed.). *Skryté pôsobenie cirkvi na Slovensku v rokoch 1948 – 1989*. Bratislava: ÚPN, 2018.
- JAKUBČIN, Pavol. *Pastieri v osídlach moci. Komunistický režim a katolícki kňazi na Slovensku v rokoch 1948 – 1968*. Bratislava: ÚPN, 2012.
- JÁN PAVOL II. *Vstaňte, podme!* Trnava: SSV, 2004.
- JAŠEK, Peter – NEUPAUER, František – PODOLEC, Ondrej – JAKUBČIN, Pavol. *Svičková manifestácia I*. Bratislava: ÚPN, 2015.
- JUDÁK, Viliam – DANKOVÁ, Stella. *Exodus. Oslavujeme Ťa, Bože...* Nitra: Kňazský seminár sv. Gorazda, 1996.
- JUDÁK, Viliam (ed.). *Arcibiskup svätého života*. Bratislava: LÚČ, 1992.
- JUDÁK, Viliam. *Priatel'ia Boží. Slovenské martyrológium*. Bratislava: LÚČ, 1995.
- JUŠČÁK, Peter. *Odvlečení*. Bratislava: Kalligram, 2001.
- KAPALA, Jozef. *Spod Roháčov po Vatikán: Pamäti môjho života*. Galt, Ontario: Dobrá kniha, 1972.
- KAPALA, Jozef. *Spomienky*. Cambridge, Ontario: Priatel'ia Dobrej knihy, 1980.
- KAŠŠOVIC, Ján. *V službách vlasti. Spomienky na verejnú činnosť v rokoch 1939 – 1946*. Bratislava: ÚPN, 2012.
- KINČOK, Branislav. *Politické procesy na Slovensku v rokoch 1948 – 1954*. Bratislava: ÚPN, 2019.
- KINDJA, Vasil. *Ani vlastné mamy o tom nevedeli*. Trnava: UPC, 2008.
- KMEŤ, Norbert – Marušiak, Juraj (eds.). *Slovensko a režim normalizácie*. Prešov: VMV, 2002.
- KMEŤ, Norbert. *Postavenie cirkvi na Slovensku 1945 – 1951*. Bratislava, Veda, 2000.
- KOLKOVÁ, Terézia (ed.). *O hodnote samizdatu. Samizdatová náboženská periodika pred rokom 1989*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008.
- KOREC, Ján. *Dni a roky po barbárskej noci*. Bratislava: LÚČ, 2009.
- KOREC, Ján. *Od barbárskej noci I*. Bratislava: Lúč, 1991.
- KOREC, Ján. *Od barbárskej noci II. Listy z väzenia*. Bratislava: Lúč, 1991.
- KOREC, Ján. *Od barbárskej noci III. Na slobode*. Bratislava: Lúč, 1993.
- KOREC, Ján. *Slová pre život: Svedectvá doby I (1960 – 1968)*. Bratislava: LÚČ, 2005.

- KOREC, Ján. *Slová pre život: Svedectvá doby II (1969 – 1989)*. Bratislava: LÚČ, 2005.
- KOREC, Ján. *Slová pre život: Svedectvá doby III (1989 – 1990)*. Bratislava: LÚČ, 2006.
- KOREC, Ján. *Spomínam, premýšľam, vyznávam*. Bratislava: LÚČ, 1999.
- KOREC, Ján. *Tisíc rokov Slovenska s Cirkvou*. Bratislava: LÚČ, 2004.
- KÖRPER ZRÍNSKY, Karol. *Môj život*. Bratislava: LÚČ, 1993.
- KOŠECOVÁ, Cecília. *Spomienky*. Bratislava: SOVA, 1996.
- KOŠÚT, Ján. *Cez červený očistec*. Bratislava: Slovenská asociácia násilne odvedených, 1995.
- KOVÁČ, Dušan a kol. *Kronika Slovenska. 2. Slovensko v dvadsiatom storočí*. Praha: Fortuna Print & Adult, 1999.
- KRAJČÍK, Augustín. *Tvrdá škola. Poučné pohľady na väzenie*. Veľká Lomnica: Slza, 1992.
- KRČMÉRY, Silvester. ... to nás zachránilo. (Brainwashing – vymývanie mozgu). Bratislava: LÚČ - Signum, 1995.
- KRČMÉRY, Silvester. *Pravdou proti moci. Príbeh muža, ktorého nezlomili*. Žilina: Artis omnis, 2014.
- KRČMÉRY, Silvester. *Vo väzniciach a táboroch. Po brainwashingu – vymývaní mozgu*. Bratislava: Charis, 1995.
- KUBÍČEK, Ladislav. *Božia vôľa – zbožná fráza?* Karmelitánske nakladateľstvo: Bratislava, 2006.
- KUSÝ, Miroslav. *Na vlnách Slobodnej Európy*. Bratislava: Smena, 1990.
- KVAS, Andrej. *Pravda a legenda o nitrianskom senioráte*. Nové Sady: vlastný náklad, 1994.
- KVASNIČKA, Ladislav. *Statoční svedkovia viery*. Prešov: VMV, 2000.
- LAGOVÁ, Veronika a kol. *Smrť za mrežami*. Prešov: VMV, 2006.
- LENČIŠ, Štefan. *Milosrdní bratia v Spišskom Podhradí*. Prešov: Spišský dejepisný spolok, 1999.
- LESŇÁK, Rudolf. *Listy z podzemia. Kresťanské samizdaty 1945 – 1989*. Bratislava: USPO, Peter Smolík, 1998.
- LETTRICH, Jozef. *Dejiny novodobého Slovenska*. Bratislava: Archa, 1993.
- LETZ, Ján. *Život v hľadani pravdy. Výchv osobnosti a myslenia*. Bratislava: Charis, 1996.
- LETZ, Róbert. 100. narodeniny pátra Akvínasa Gaburu. In *Svedectvo*, 2015, roč. 25, č. 2, s. 6.
- LETZ, Róbert. Biskup Michal Buzalka a politický život. In LETZ, Róbert – PETRANSKÝ, Ivan A. (eds.). *Biskup Michal Buzalka*. Bratislava: LÚČ, 2002.
- LETZ, Róbert. Biskup s chápacím srdcom: Štefan Barnáš. In DZURJANIN, Stanislav (ed.). *Život za mrežami*. Prešov: VMV, 2007.
- LETZ, Róbert. Boli traja. Bratislava: Zväz protikomunistického odboja, 2001.
- LETZ, Róbert. Ďurica, Milan Stanislav. In RYDLO, Jozef M. (ed.). *Testimonium hoc verum est*. Bratislava: Post Scriptum, 2015, s. 119 – 124.
- LETZ, Róbert. Ján Hutýra a jeho vzťah k akademickej mládeži: Svoradov v Bratislave a Salvátor v Prahe. In LETZ, Róbert (ed.). *Ján Hutýra CM: osobnosť v zápase o náboženskú identitu Slovenska*. Bratislava: LÚČ, 2020, s. 57 – 84.

- LETZ, Róbert. Janko Havlík a jeho doba: súdobý politický režim, cirkev a spoločnosť. In SLÁVIKOVÁ, Helena (ed.). *Dva osudy z brehov Moravy*. Obec Dubovce, 2014, s. 16 – 38.
- LETZ, Róbert. Jozef Rudinský – významná osobnosť Turzovky. In GRAJDIČIAR, Ivan (ed.). *Turzovka krížom krážom*. Turzovka: Spolok priateľov Turzovky, 2010, s. 327 – 363, 490 – 496.
- LETZ, Róbert. Július Stano ako zakladajúca osobnosť slovenských katolíckych akademických spolkov. In VIRŠINSKÁ, Míriam (ed.). *Vita historiae dedicata: zborník štúdií venovaný životnému jubileu prof. PhDr. Júliusa Bartla, CSc.* Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2018, s. 201 – 208.
- LETZ, Róbert. Komunistický režim a katolícka cirkev na Slovensku v 80. rokoch. In JAŠEK, Peter a kol. *Sviečková manifestácia 1.: štúdie : spomienky a svedectvá*. Bratislava: ÚPN, 2015, s. 23 – 41.
- LETZ, Róbert. Marián Blaha, Karol Kmeťko a Ján Vojtaššák – profily osobností troch slovenských katolíckych biskupov. In *Historický zborník*, 2011, roč. 21, č. 1, s. 58 – 77.
- LETZ, Róbert. Msgr. Viliam Mitošinka: heroická osobnosť katolíckej cirkvi na Slovensku. In *Naše svedectvo*, 2009, roč. 10, č. 6, s. 8 – 16.
- LETZ, Róbert. Nedocenená osobnosť Antona Augustína Baníka. In *Viera a život*, 2010, roč. 20, č. 5, s. 36 – 43.
- LETZ, Róbert. Odkaz živým. Prípady Albert Púčík a spol. Bratislava: ÚPN, 2008.
- LETZ, Róbert. Osobnosť spišského pomocného biskupa Štefana Barnáša. In *Duchovný pastier*, 2019, roč. 100, č. 2 – 5, s. 140 – 148.
- LETZ, Róbert. Pohnuté osudy jezuitu Oskára Formánka. In CORANIČ, Jaroslav (ed.). *Cirkev v dejinách kresťanstva na Slovensku*. Prešov: Gréckokatolícka teologická fakulta PU, 2014, s. 233 – 238.
- LETZ, Róbert. Pohnutý osud pátra Rafaela. In *Naše svedectvo*, 2011, roč. 12, č. 2, s. 8 – 13.
- LETZ, Róbert. Politický režim na Slovensku 1944 – 1948: charakteristika režimu, jeho základné trendy vývoja k februáru 1948. In PODOLEC, Ondrej (ed.). *Február 1948 a Slovensko*. Bratislava: ÚPN, 2008, s. 109 – 126.
- LETZ, Róbert. Postavenie gréckokatolíckej cirkvi v Česko-Slovensku v rokoch 1945 – 1968. In *Historický časopis*, 1996, roč. 44, č. 2, s. 262 – 280.
- LETZ, Róbert. Postavenie katolíckej cirkvi na Slovensku v 50 – 70 rokoch 20. storočia. In *Duchovný pastier*, 2008, roč. 89, č. 9, s. 503 – 518.
- LETZ, Róbert. Postavenie Katolíckej cirkvi v Československu v rokoch 1948 – 1989 s osobitným zreteľom na česko-slovenské vzťahy. In WEIS, Martin – SVOBODA, Rudolf (eds.). *Kříž pod rudou hvězdou (Středoevropské dějiny, zv. 1)*. České Budějovice: Nakladatelství JIH, 2009, s. 42 – 77.
- LETZ, Róbert. Postoj Gustáva Husáka ku katolíckej cirkvi v rokoch 1944 – 1950. In KINČOK, Branislav a kol. *Gustáv Husák a jeho doba*. Bratislava: ÚPN, 2015, s. 116 – 190.
- LETZ, Róbert. Postoj komunistického režimu k Vatikánskemu rozhlasu v rokoch 1948–1989. In *Acta facultatis theologiae Universitatis Comenianae Bratislaviensis*, 2007, roč. 6, č. 1 – 2, s. 65 – 74.

- LETZ, Róbert. Prenasledovanie krest'anov na Slovensku. In MIKLOŠKO, František-SMOLÍK, Peter – SMOLÍKOVÁ, Gabriela (eds.). *Zločiny komunizmu 1948 – 1989*. Prešov: VMV, 2001.
- LETZ, Róbert. Skromný misionár: Vendelín Javorka SJ. In DZURJANIN, Stanislav (ed.). *Život za mrežami*. Prešov: VMV, 2007.
- LETZ, Róbert. Súdny proces s Titusom Zemanom a spoločníkmi. In SLEPČAN, Peter (ed.). *Neodpočívaj, pomáhaj: fakty zo života blaboslaveného Titusa Zemana a pohľady na jeho osobnosť*. Trnava: Dobrá kniha, 2017, s. 105 – 130.
- LETZ, Róbert. Vojenský vikár slovenskej armády biskup Michal Buzalka a jeho vzťah k Sovietskemu zväzu a boľševizmu (1940-1945) In ČAPLOVIČ, Miloslav a kol. *V tieni červenej hviezdy: Prenikanie sovietyzácie do slovenskej (československej) armády v rokoch 1944 – 1948*. Bratislava: Slovenský katolícky akademický spolok Istropolitan, 2007, s. 71 – 91.
- LETZ, Róbert. Zákony, ktoré umožnili postih Janka Havlíka a Václava Drbolu. In SLÁVIKOVÁ, Helena (ed.). *Dva osudy z brehov Moravy*. Obec Dubovce, 2014, s. 95 – 101.
- LETZ, Róbert. Život ako cesta lásky: Ján Hutýra, CM. In DZURJANIN, Stanislav (ed.). *Život za mrežami*. Prešov: VMV, 2007.
- LIPTÁK, Ľubomír. *Slovensko v 20. storočí. 2. vyd.* Bratislava: Kalligram, 1998.
- MACÁK, Ernest. *Diagnóza: bláznom pre Krista*. Bratislava: Vydavateľstvo Don Bosco, 2004.
- MACÁK, Ernest. *Dva roky v katakombách*. Bratislava: Vydavateľstvo Don Bosco, 2000.
- MACÁK, Ernest. *Prenasledovaní pre Krista*. Bratislava: Vydavateľstvo Don Bosco, 2008.
- MACÁK, Ernest. *Zápisky spoza mreží*. Bratislava: Vydavateľstvo Don Bosco, 1996.
- MADARÁS, Július. *V utíšení a dúfaní je vaša sila. Slovo Božie nie je uväznené*. Liptovský Mikuláš: Transcius, 1991.
- MÁDR, Oto. *Slovo o této době*. Praha: Sofia, 1992.
- MÁJSKY, A. *Svedectvo*. Verona: DOBO, 1984.
- MANDZÁK, Atanáz Daniel. „Agent a špión Vatikánu“ – Redemptorista Ján Ivan Mastiliak, slovenský účastník monsterprocesu proti A. A. Machalkovi a spol. Bratislava: ÚPN, 2008.
- MANDZÁK, Daniel Atanáz (ed.). *Dokumenty k procesu s Augustinom A. Machalkom a spol.* Bratislava: ÚPN, 2009.
- MANDZÁK, Daniel Atanáz. *Dokumenty k akcii „P“ Prešovský „sbor“*. Bratislava: ÚPN, 2014.
- MARUŠIAK, Juraj. The Normalisation Regime and Its Impact on Slovak Domestic Policy after 1970. In *Europe-Asia Studies*, 2008, roč. 60, č. 10 (1948 and 1968: Dramatic Milestones in Czech and Slovak History), s. 1805 – 1825. <https://doi.org/10.1080/09668130802434695>
- MASTILIAK, Ján. *Hrst' spomienok 1950 – 1965*. Prešov: Gréckokatolícky biskupský úrad, 1994.
- MICHÁLEK, Slavomír – KRAJČOVIČOVÁ, Natália a kol. *Do pamäti národa. Osobnosti slovenských dejín prvej polovice 20. storočia*. Bratislava: Veda, 2003.
- MICHALOVÁ, Terézia – CABADAJ, Peter. *Father Imrich Fuzy*. Bratislava: Serafín, 1999.
- MIKLOŠKO, František – SMOLÍKOVÁ, Gabriela – SMOLÍK, Peter. *Zločiny komunizmu na Slovensku 1948 – 1989 I*. Prešov: VMV, 2001.

- MIKLOŠKO, František. *Desať spravodlivých. Ľudia, knihy, dokumenty 1985 – 2010*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2011.
- MIKLOŠKO, František. *Nebudete ich môcť rozvrátiť. Z osudov Katolíckej cirkvi na Slovensku v rokoch 1943 – 1989*. Bratislava: Archa, 1991.
- MIKLOŠKO, František. *Znamená čas. Slovenské súradnice 1982 – 2012*. Bratislava: Hlbiny, 2013.
- MIKUŠ, Jozef. *The three Slovak bishops: Their struggle for God and Slovakia*. New Jersey: Slovak Catholic Federation of America, 1953.
- MIKUŠ, Milan. *ThDr. Karol Jozef Körper Zrínsky. Život a dielo*. Nemšová: Mestský úrad Nemšová, 1999.
- MITOŠINKA, Viliam. *Pamäti kňaza 1948 – 1966*. Bratislava: LÚČ, 1992.
- MITTELMAN-DEDINSKÝ, Móric. *Na chrbte tigra*. Bratislava: A. Marenčin – PT, 2001.
- NEUWIRTH, Anton – LESŇÁK, Rudolf. *Liečiť zlo láskou. Životné osudy, spomienky a vyznania lekára, politického väzňa, mysliteľa a diplomata Antona Neuwirtha*. Bratislava: Kalligram, 2001.
- ONDO, Ján. *PTP. Armáda bez zbraní*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1996.
- ONDRUŠ, Rajmund (ed.). *Svedok a služobník generácií. P. Ľudovít Eiselle SJ (1882 – 1979)*. Trnava: Dobrá kniha, 2000.
- ONDRUŠ, Rajmund. *V teba, Pane, som dúfal. Autobiografia*. Trnava: Dobrá kniha, 2009.
- ONDRUŠ, Rajmund. *Z Černovej do Žiliny cez Rím, Šanghaj a gulag. Životné osudy P. Vendelína Javorcu SJ (1882 – 1966)*. Trnava: Dobrá kniha, 2008.
- OSVALD, Andrej. *Boží dlžník: Subjektívny pohľad na môj život*. Trnava: Dobrá kniha, 2008.
- OTTMAR, Vojtech. *Podvratník*. Trnava: B-print, 1996.
- PACHINGEROVÁ, Veronika. *Môj Boh – moje všetko. Stručný životopis pátra Emila Alojza Masára, OFM (1920 – 1975)*. Štefultov: Mabuto Press, Jozef Tomeček, 2006.
- PALCO, Vladimír ml. *Bernard Jaško a spol.* Bratislava: ÚPN, 2006.
- PALCO, Vladimír. *Levy prichádzajú. Prečo Európa a Amerika smerujú k novej tyranii*. Prešov: VMV, 2012.
- PAŠTEKA, Július (ed.). *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*. Bratislava: Lúč, 2000.
- PEŠEK, Jan – LETZ, Róbert. *Štruktúry moci na Slovensku 1948 1989*. Prešov: VMV, 2004.
- PEŠEK, Jan (ed.). *V tieni totality*. Bratislava: Historický ústav SAV, 1996.
- PEŠEK, Jan a kol. *Aktéri jednej éry na Slovensku 1948 – 1989*. Prešov: VMV, 2003.
- PEŠEK, Jan. *Odvrátená tvár totality. Politické perzekúcie na Slovensku v rokoch 1948 – 1953*. Bratislava: Historický ústav SAV, Nadácia Milana Šimečku, 1998.
- PEŠEK, Jan. *V tieni totality*. Bratislava: Historický ústav SAV, Nadácia Milana Šimečku, 1998.
- PETRANSKÝ, Ivan Albert. *Štát a Katolícka cirkev na Slovensku 1945 – 1946*. Nitra: Garmond, 2001.
- PETRÍK, Vincent. *Cudzincem vo vlastnom dome. Čriečky zo života v rozptýlení*. Trnava: Dobrá kniha, 2000.
- PETRÍK, Vincent. *Čudná vojenčina*. Trnava: Dobrá kniha, 1993.

- PETRÍK, Vincent. *Ľudské a Božie cesty. Z osudov „podzemnej Cirkvi“*. Trnava: Dobrá kniha, 2004.
- PETRÍK, Vincent. *Posledná vila*. Trnava: Dobrá kniha, 1990.
- PORUBČAN, Jozef. *Človek ako chlieb*. Trnava: Dobrá kniha, 1997.
- PORUBČAN, Jozef. *Rozprávania o exercíciách*. Bratislava: LÚČ, 1994.
- POTAŠ, Marián. *Dar lásky. Spomienky na biskupa Pavla Gajdiča, OSBM*. Prešov: Rád sv. Bazila Veľkého, 1999.
- PRNOVÁ, Irena. *Žil medzi nami. Spomienky a svedectvá o vdp. Dekanovi Jozefovi Hankovi*. Trenčín: H. Krausová – Hela, 1999.
- REKEM, Ján. *Trenčianska väznica. Zážitky slovenského kňaza v boľševickom väzení*. Passaic: Slovak Catholic Sokol, 1949.
- RONČÁKOVÁ, Terézia. Fortes in Fide – The Role of Faith in the Heroic Struggle against Communism. In *Religions*, 2021, roč. 12, č. 10, s. 1 – 15.
<https://doi.org/10.3390/rel12100837>
- RYDLO, Jozef M. *Biskup Pavol Hnilica SJ a slovenský exil*. Bratislava: LÚČ, 2021.
- SACERDOS, Konrád. *Mafie násilia a vzbúrenci svedomia*. Hlohovec: vlastný náklad, 1994.
- SELECKÝ, Anton. *Kanáľ*. Bratislava: Magnificat Slovakia, 2019.
- SEŇČÍK, Štefan (ed.). *Svedkovia*. Trnava: Dobrá kniha, 1993.
- SIDOR, Karol. *Vatikánsky denník I*. Bratislava: ÚPN, 2010.
- SIDOR, Karol. *Vatikánsky denník II*. Bratislava: ÚPN, 2012.
- SIDOR, Karol. *Vatikánsky denník III*. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2016.
- SIVOŠ, Jerguš. *Bez rozsudku! Pracovné tábory, sústreďovacie tábory a tábory nútenej práce na Slovensku 1945 – 1953*. Bratislava: ÚPN, 2011.
- SKILLING, H. Gordon. *Czechoslovakia's Interrupted Revolution*. Princeton: Princeton University Press, 1976.
- SLANINKA, Augustín – DANKOVÁ, Stella. *Budete mi svedkami*. Bratislava: Oto Németh, 1999.
- SLÁVIKOVÁ, Helena. *Hrdinské svedectvo mladosti. Janko Havlík, kandidát kňazstva Misijnej spoločnosti sv. Vincenta de Paul*. Bratislava: LÚČ, 2003.
- SLEPČAN Peter – LETZ, Róbert. *Krížom k svetlu: život a dielo biskupa Michala Buzalku*. Trnava: Dobrá kniha, 2011.
- SRHOLEC, Anton. *Svetlo z hlbín jáchymovských lágrov*. Bratislava: Kon-Press, 1991.
- STRAUSS, Pavol. *Odvrátený blas. Poznámky ku všetkému, i k životu. 1984 – 1985*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1994.
- SURI, Jeremi. The Promise and Failure of 'Developed Socialism': The Soviet 'Thaw' and the Crucible of the Prague Spring, 1964-1972. In *Contemporary European History*, 2006, roč. 15, č. 2, s. 133 – 158. <https://doi.org/10.1017/S0960777306003183>
- SZCZEPANOWICZ, Marian. *Kuriéri Božieho slova. Skúsenosť a dar*. Spoločenstvo Fatima: Turany, 2017.
- ŠILHÁR, Alfonz. *Hodina temnosti*. Trnava: SSV, 1999.
- ŠIMEČKA, Milan. *Obnovenie poriadku*. Archa: Bratislava, 1990.
- ŠIMKO, Ivan ml. *Čas pravých činov*. Charis: Bratislava, 1994.

- ŠIMULČÍK, Ján. *Čas odvahy. Najväčšia podpisová akcia za náboženskú slobodu – 500 000 občanov ČSSR*. Bratislava: ÚPN, 2017.
- ŠIMULČÍK, Ján. *Dokumenty doby 1990 – 2000*. Prešov: VMV, 2001.
- ŠIMULČÍK, Ján. *Éra samizdatu. Spoločenstvo Fatima a samizdat v rokoch 1974 – 1989*. Bratislava: ÚPN, 2020.
- ŠIMULČÍK, Ján. *Katolícka cirkev a Nežná revolúcia 1989*. Prešov: VMV, 1999.
- ŠIMULČÍK, Ján. *Svetlo z podzemia. Z kroniky katolíckeho samizdatu 1969 – 1989*. Prešov: VMV, 1997.
- ŠIMULČÍK, Ján. *Zápas o nádej*. Prešov: VMV, 2000.
- ŠIMULČÍK, Ján. *Zápas o svedomie. Hladovka študentov bobosloveckej fakulty v roku 1980*. Prešov: VMV, 2001.
- ŠIMULČÍK, Ján. *Združenie katolíckych duchovných Pacem in terris. Výber zo samizdatových dokumentov 1969 – 1989*. Prešov: VMV, 2002.
- ŠIMULČÍK, Ján: *Čas svítania*. Prešov: VMV, 2018.
- ŠMÁLIK, Štefan. *Boží ľud na cestách*. Bratislava: LÚČ, 1997.
- ŠMÁLIK, Štefan. *Veľký štyridsaťročný pôst Cirkvi na Slovensku*. Bratislava: Charis, 1996.
- ŠMÁLIK, Štefan. *Životná cesta človeka*. Bratislava: Efekt, 1996.
- ŠMIGEL, Michal – FREMAL, Karol (eds.). *Radikálny socializmus a komunizmus na Slovensku (1918-1989): spoločnosť medzi demokraciou a totalitou*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2007.
- ŠPETKO, Jozef. *Líšky kontra ježe. Slovenská politická emigrácia 1948 – 1989. Analýzy a dokumenty*. Bratislava: Kalligram, 2002.
- ŠTRASSER, Ján. *František Mikloško. Rozhovory o dobe a ľuďoch*. Bratislava: Slovart, 2016.
- ŠTURÁK, Peter. *Otec biskup Pavol Gojdič*. Prešov: VMV, 1997.
- TATRANSKÝ, Vincent (Trstenský, Viktor). *Biskup Ján Vojaššák, mučeník Cirkvi a národa*. Cleveland, Ohio: Slovenský ústav, 1977.
- TIBENSKÝ, Rudolf. *Jáchymovské peklo*. Bratislava: Nezávislosť, 1991.
- TKÁČ, Alojz. *Pohľady z križovatky*. Kapušany: Bens, 2004.
- TOMAŠOVIČ, Dionýz. *Po serafínskej ceste*. Bratislava: Serafín, 1997.
- TRAVENEC, Boris. *Spomienky kňaza na väzenie a civilné zamestnanie v období komunistickej totality*. Bratislava: Oto Németh, 2002.
- TRIZULJAKOVÁ, Eva. *Mój život je moje krédo. Spomienky na Máriu Pecíkovú. Úvahy, dokumenty, svedectvá*. Trnava: Dobrá kniha, 1997.
- TRSTENSKÝ, Viktor. *Ako svedectvo*. Bern: M.P.K., 1982.
- TRSTENSKÝ, Viktor. *Fragment z veľkého svedectva o živej viere*. Námestovo: Tlačiareň Kubík, 1999.
- TRSTENSKÝ, Viktor. *Nemohol som mlčať*. Bratislava: Nové Mesto, 1994.
- TRSTENSKÝ, Viktor. *Nemôžem mlčať*. Bratislava: Nové Mesto, 1995.
- TRSTENSKÝ, Viktor. *Sila viery, sila pravdy*. Bratislava: Senefeld-R, 1990.
- UHER, Ján. *Zo zákulisia rehabilitácií*. Tajomstvo Kolderovej komisie. Bratislava: Kalligram, 2001.
- UHORSKAI, Pavel. *Ako to bolo*. Liptovský Mikuláš: Tranoscus, 1992.

- VALENT, František. *Nezlomený diablom. Životopis slovenského katolíckeho laika Štefana Vlka*. Zvolen: Jas, 1998.
- VÁŠKO, Václav. *Profesor Kolakovič*. Bratislava: Charis, 1993.
- VICEN, Jozef. *Vo víroch rokov 1938 – 1988*. Bratislava: LÚČ, 1999.
- VNUK, František. *Akcie K a R. Zásady komunistického režimu proti reholiam v rokoch 1950 – 1956*. Bratislava: Rímskokatolícka cyrilo-metodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského, 1995.
- VNUK, František. *Katolícka cirkev v 20. storočí na Slovensku a vo svete*. Bratislava: Nové mesto, 2006.
- VNUK, František. *Popustené putá. Katolícka cirkev na Slovensku v období liberalizácie a nástupu normalizácie (1967 – 1971)*. Martin: Matica slovenská, 2001.
- VNUK, František. *Vládni z mocnenci na biskupských úradoch v rokoch 1949 – 1951*. Martin: Matica Slovenská, 1999.
- ZÁHORANSKÝ, Peter. *Vyznanie tajného kňaza. Rozhovor s Petrom Záhoranským SJ*. Bratislava: LÚČ, 2010.
- ZEMKO, Milan. *Slovensko – krajina v medzičase*. Bratislava: Kalligram, 2002.
- ZÚBEK, Teodor J. *Slovak Bishops – Martyrs of Christ*. Toronto: Kanadská slovenská liga, 1963.

Adresa autorky:

prof. Mgr. Terézia Rončáková, PhD.
Filozofická fakulta KU v Ružomberku
Hrabovská cesta 1B
034 01 Ružomberok
email: terezia.roncakova@ku.sk

Tridsať rokov Ekumenického spoločenstva cirkví a náboženských spoločností na území mesta Košice

Ladislav Varga

<https://doi.org/10.54937/nhe.2024.13.1.65-81>

Thirty years of the Ecumenical Community of Churches and Religious Societies in the territory of the city of Košice

Abstract: *The Ecumenical community of churches and religious societies in the city of Košice has been witness of unity between churches for 30 years. The decades of walking together towards unity are filled with many activities. The article is one of several efforts to gradually map the history of the community from the first impulses to its beginnings to the current period. It represents the individual periods of the community and a gradual development of the three dimensions of the ecumenical movement – spiritual, theological and social.*

Keywords: *Ecumenism. Passion procession. Week of Prayer for Unity. Advent evening. Divine services.*

Úvod

Ekumenické spoločenstvo cirkví a náboženských spoločností na území mesta Košice (Ekuména) datuje svoj vznik do počiatkov 90. rokov 20. storočia. Samo seba definovalo ako združenie „cirkví a inštitúcie, ktoré vyznávajú Pána Ježiša Krista ako Boha a Spasiteľa, napomáhajú zblížovaniu kresťanov a usilujú sa o toleranciu, vzájomnú úctu a bratskú spoluprácu na Božiu slávu.“¹

¹Konečný, Anton a kol. *Ekumena Košice 1994 – 2011*. Bratislava: Nové mesto, 2012, s. 12.

Cieľom tohto článku je priniest históriu a činnosť Ekumeny za 30 rokov jej existencie Košiciach. Hlavným zdrojom informácií sú publikácie o samotnej Ekuméne a svedectvo zakladateľa a člena spoločenstva Mons. Antona Konečného. Tieto materiály sú obohatené rozličnými príspevkami z publikácií a archívu samotného spoločenstva.

Ekumena a jej vznik v kontexte ekumenického hnutia vo svete

Začiatok 90. rokov predstavuje prelom v našich dejinách. Po rokoch útlaku, prišlo obdobie slobody, zvlášť z pohľadu viery a života cirkví. Prechod od totality k slobode umožnil vytvoriť priestor pre rozvoj vzťahov medzi jednotlivými cirkvami.

Myšlienka vytvárania a budovania jednoty medzi kresťanmi je sama o sebe veľmi stará a siaha až do samotných časov apoštolov, keď sa pozrieme na prvý koncil v Jeruzaleme z tohto pohľadu. Vtedy sa objavila problematika nutnosti riešenia jednoty na pozadí rozdielov medzi kresťanmi pochádzajúcimi zo židovstva a z pohanstva.

Ak však hovoríme o ekumenizme v súčasnej dobe, sústreďujeme sa hlavne na rozmer tzv. moderného ekumenického hnutia. To svoje počiatkové korene nachádza vo Svetevej misijnej konferencii uskutočnenej v Edinburghu 1910. Zúčastnení zástupcovia s jednotlivých cirkví si uvedomili veľký problém rozdelenia, ktorý sťažuje misijnú činnosť kresťanov. Zastúpené boli hlavne cirkvi, ktoré pochádzajú z obdobia reformácie, pozvanie prijali aj predstavitelia Pravoslávnej cirkvi.

Hnutie sa postupne rozširovalo na základe myšlienky jednoty, ktorej nutnosť sa v 20. stor. začala stále viac ukazovať ako veľmi potrebná. Jedným z dôsledkom tragických udalostí v prvej polovici 20. storočia bol aj rozvoj ekumenizmu, ktorý sa naplno začal rozvíjať takmer 40 rokov po konferencii v Edinburghu. Prelomovým bodom bol rok 1964, kedy sa pripojila Katolícka cirkev k budovaniu jednoty a začalo sa obnovovanie vzťahov medzi jednotlivými nekatolíckymi cirkvami a samotnou Katolíckou cirkvou.²

Mnohé bilaterálne dialógy viedli k postupnému pozitívnemu prístupu a mnohým nádejným predstavám. Aj keď si jednotliví členovia plne uvedomovali, že absolútny cieľ ekumenického hnutia – spoločné slávenie Eucharistie – je momentálne ešte nedosiahnuteľný, no rozvoj komunikácie a dialógu dával impulzy, ktoré viedli k pozitívnej nálade. 70. a 80. roky sú naplnené vytváraním a rozvojom bilaterálnych a viac laterálnych dialógov medzi jednotlivými cirkvami. Cez mnohé prekážky sa začali budovať a rozvíjať aj teologické dialógy, zvlášť by som spomenul bilaterálny dialóg medzi Katolíckou cirkvou a Pravoslávnu cirkvou, ktorá až cez samotný zásah vtedy novozvoleného pápeža Jána Pavla II. naberá konkrétne uskutočnenie. V 80. rokoch sa aj tento dialóg postupne rozvíjal podľa dohodnutého postupu.

Radosť z rozvoja vzťahov, osobných, ale aj profesionálnych, bola ovplyvnená príchodom 90. rokov. Počiatkový optimizmus postupne začal vprchávať. Politické zmeny koncom roku 1989 priniesli mnoho nádeje. Avšak v ekumenickom prostredí priniesli viac otázok a nepochopenia.

² Oficiálnym považovaným pripojením sa k celosvetovému ekumenickému hnutiu bolo prijatie dokumentu počas Druhého Vatikánskeho koncilu *Unitatis redintegratio*.

Rozpad východného bloku a otvorenie hraníc spôsobilo aj strach, ako bude ďalej pokračovať ekumenizmus. Veľmi to ovplyvnilo zvlášť bilaterálny dialóg medzi Pravoslávnu cirkvou a Katolíckou cirkvou. Prišli predstavy, že vytvorenie jednoty bude znamenať prechod Pravoslávia na Gréckokatolícku cirkev.³ Táto idea nikdy nebola centrom myslenia v budovania jednoty medzi Katolíckou cirkvou a Pravoslávnu. Nešťastne však ovplyvnila dialóg, ktorý sa v roku 1993 zastavil vyhlásením reagujúcim na nové politické okolnosti vytvorené v strednej a východnej Európe.

Spolu s narušením vzťahov medzi vyššie spomenutými cirkvami a postupne narastajúcou aj frustráciou, či stratou nádejí v budovaní jednoty sa vytvoril pojem pre ekumenizmus v 90. rokoch ako „Ekumenická zima.“ Neznamená to, že ekumenizmus prestal existovať. Tak, ako ani počas zimy život nezaniká, ani v tomto prípade ekumenizmus, ako taký neprestal existovať, ale v porovnaní s predchádzajúcimi dekadami bol niekde inde.

Stručný opis situácie na začiatku 90. rokov vo svete ekumenického hnutia uvádza do reality, v ktorej sa formuje Ekumena v Košiciach. Pokiaľ sa postupne nálady vo svete oslabovali a neboli také silné ako v predchádzajúcich dekadách, tak obdobie slobody prinieslo naopak nové možnosti a ponuky na vytvorenie ekumenizmu v našich podmienkach.

Obdobie predchádzajúce vzniku Ekumeny

Vznik Ekumeny v Košiciach predchádzalo niekoľko okolností a udalostí, ktoré postupne viedli a dali priestor pre budúci vznik spoločenstva. Aj keď by sa mohli zdať ako zanedbateľné, predsa zohrali svoju podstatnú úlohu. Tým prvým bolo vytvorenie Komisie cirkví pri Mestskom zastupiteľstve mesta Košice. V roku 1991 mesto Košice vytvorilo priestor pre jednotlivé cirkvi v meste.⁴ Jednou z myšlienok bolo vytvoriť platformu, kde by mohli jednotlivé cirkvi v meste napomôcť k rozvoju samotného mesta. Nepriamym dôsledkom bolo pravidelné stretávanie sa zástupcov jednotlivých cirkví. Anton Konečný to opisuje ako sedenie v jednej lavici.⁵ Vytvorený priestor pre budovanie vzťahov a nadviazania osobných kontaktov medzi cirkvami bol výzvou na pokračovanie. Tieto kontakty sa stali prvým a podstatným predpokladom pre vytvorenie oficiálneho spoločenstva v budúcnosti.

Ďalším nepriamym popudom bol Festival sakrálneho umenia.⁶ Idea vyšla z mesta Košice, ktoré bolo známe aj historicky ako mesto, kde mali svoje miesto mnohé cirkvi. Festival je aj prirodzeným dôsledkom nášho národného dedičstva, ktoré je hlboko prepojené s kresťanskou cyrilo-metodskou tradíciou. Spojenie umenia a kresťanstva má svoje

³ Dicastero per la promozione dell' unità dei Cristiani, Joint International Commission for Theological Dialogue Between the Catholic Church and the Orthodox Church: <http://www.christianunity.va/content/unitacristiani/en/dialoghi/sezione-orientale/chiese-ortodosse-di-tradizione-bizantina/commissione-mista-internazionale-per-il-dialogo-teologico-tra-la/documenti-di-dialogo/testo-in-lingua-inglese.html> (accessed 13.06.2024).

⁴ DOJČÁROVÁ, Eubica. *K počiatkom Ekumenického spoločenstva v Košiciach*, <https://web.vucke.sk/files/kultura/ekumenizmus-kosiciach-okoli.pdf> (assessed 17.05.2024).

⁵ VARGA, Ladislav a kol. *Ekumena Košice 1994 – 2023*. Trebišov: Farebná galéria umenia, 2023), s. 18; KONEČNÝ, Anton. *V službe jednoty*. Bratislava: Nové mesto, 2022, s. 206.

⁶ VARGA, Ladislav a kol. *Ekumena Košice 1994 – 2023*, s. 18.

hlboké korene v histórii ľudstva. Preto bolo prirodzeným dôsledkom, že na tvorení a napĺňaní programu festivalu mali podiel jednotlivé cirkvi v meste Košice.⁷ Festival v prvých rokoch tiež prechádzal formáciou a hľadaním spôsobu, ako rozvíjať tento rozmer spoločnosti. Nakoniec sa ustálil vo forme, ako ju poznáme dnes v roku 1994. V rokoch formovania, hľadania štruktúry a organizovania festivalu sa postupne vynorila aj myšlienka vytvoriť oficiálne ekumenické spoločenstvo. A tu niekde môžeme nachádzať prvé koncepty myšlienky vytvorenia ekumenického spoločenstva.⁸

Tretím podnetom bola požiadavka Matice slovenskej, ktorá prišla s podnetom za vtedajším rímskokatolíckym biskupom Alojzom Tkáčom⁹, ale aj za tajomníčkou Komisie pre cirkvi.¹⁰ Myšlienkou bolo vytvorenie spoločnej ekumenicky ladenej bohoslužby pri príležitosti druhého výročia založenia Slovenskej republiky. Tento podnet bol nasmerovaný ďalej na vtedajšieho rektora kňazského seminára Antona Konečného, aby našiel primeranú formu liturgického slávenia.

Podnet a myšlienka nakoniec našli uplatnenie v Týždni modlitieb za jednotu kresťanov, ktorý sa už tradične koná po celom svete od 18. do 25. januára. Od 70. rokov sa na tvorbe materiálov podieľajú Svetová rada cirkvi a Pápežská rada pre napomáhanie jednoty kresťanov (dnes Diskatérium pre napomáhanie jednoty kresťanov). Práve toto každoročné celosvetové stretávanie v modlitbe za jednotu kresťanov sa stalo možnosťou pre uskutočnenie prvej ekumenickej bohoslužby a prvotinou v praktickom formovaní budúceho ekumenického spoločenstva v Košiciach. Samotná ekumenická bohoslužba sa konala 25. januára 1995 v Dóme umenia. Spätný pohľad dneška už definuje toto slávenie ako prvú oficiálnu bohoslužbu Ekumény.

História Ekumény by sa mohla rozdeliť do troch dekád. Dáva tomu priestor aj súčasné slávenie 30. výročia (2024). Každá dekáda by sa mohla definovať cez vydané publikácie, ktoré zachytávajú život spoločenstva.

1. dekáda 1994 – 2003¹¹

Už z vyššie spomínaných okolností sa postupne vytvorila skupina kňazov – farárov a pasttorov, ktorí mali v záujme rozvíjať vzťahy zahájené zo stretnutí Komisie cirkvi pri mestskom zastupiteľstve v Košiciach. Medzi osobnosťami je potrebné spomenúť vtedajších farárov najväčších farností: Pavol Dráb (Rímskokatolícka cirkev), Cyril Jančišin (gréckokatolícka cirkev) a Dušan Havrila (Evanjelická cirkev a.v.).¹² K tejto skupine sa pridali aj ďalší. Zvlášť príchod rektora kňazského seminára Antona Konečného vytvoril aj praktický priestor, relatívne neutrálnej pôdy teologického inštitútu, v budúcnosti neskôr transformovaného na Teologickú fakultu Katolíckej univerzity.

⁷ VARGA, Ladislav a kol. *Ekumena Košice 1994 – 2023*, s. 102.

⁸ VARGA, Ladislav a kol. *Ekumena Košice 1994 – 2023*, s. 18.

⁹ KONEČNÝ, Anton. *V službe jednoty*, s. 206.

¹⁰ DOJČÁROVÁ, Eubica. *K počiatkom Ekumenického spoločenstva v Košiciach*, <https://web.vucke.sk/files/kultura/ekumenizmus-kosiciach-okoli.pdf> (assessed 17.05.2024).

¹¹ Autorský kolektív, *Ekumena Košice* (Košice: Karnat – Karol Pastor, 2001).

¹² Osobný archív, rozhovor s Mons. Pavlom Drábom.

Pri počiatkových krokoch tvorby spoločenstva – Ekumeny, mali veľmi významné miesto aj vyšší predstavení už skôr spomínaných farárov. Bez podpory biskupov jednotlivých cirkví by bolo otáznne, či by vôbec Ekumena mohla vzniknúť, alebo v akej podobe a ako by sa v daných okolnostiach rozvíjala. Ich podpora a zánietenosť pre tento rozmer budovania jednoty medzi kresťanmi bola povzbudením. Týmito biskupmi boli vtedajší biskup za Rímskokatolícku cirkev Alojz Tkáč, za Gréckokatolícku cirkev Milan Chatur, za Evanjelickú cirkev a.v. Július Filo st., a za Pravoslávnu cirkev Ján Holonič v Michalovciach.

Impulzy vychádzajúce zo spoločného stretávania sa na Komisii cirkví sa presunuli do priestorov teologického inštitútu v kňazskom seminári. Jednotlivé neformálne stretnutia¹³ prehlbovali vzájomné vzťahy, ktoré pri podnete z Matice slovenskej začali naberať konkrétne rozmery. Uskutočnenie prvej ekumenickej bohoslužby v januári 1995 prinieslo veľa nadšenia. Účastníci opisujú toto stretnutie ako okamih veľkého nadšenia a očakávania tak zo strany predstaviteľov jednotlivých cirkví, ako aj zo strany jednotlivých veriacich. Dóm umenia so svojou vtedajšou kapacitou 1800 miest nestačil pojať všetkých, ktorí sa chceli bohoslužby zúčastniť.

Nadšenie postupne pokračovalo. Odzrkadlilo sa to v praktickom pozývaní predstaviteľov aj ďalších cirkví v meste, aby sa pridali naplno k danému spoločenstvu, ktoré sa približne v časovom horizonte dvoch – troch mesiacov rozšírilo na súčasných deväť cirkví: Apoštolská cirkev, Bratská jednota baptistov, Cirkev bratská, Československá cirkev husitská, Evanjelická cirkev a. v., Gréckokatolícka cirkev, Pravoslávna cirkev, Reformovaná cirkev a Rímskokatolícka cirkev. Medzi členmi jednotlivých cirkví našla svoje miesto aj miestna židovská komunita, ktorá postupom času bola zadefinovaná ako pozorovateľ, „...ktorý sa zúčastňuje ekumenických aktivít primerane svojej viere“.¹⁴ Vtedajší teologický inštitút, ako inštitúcia poskytujúca formálne priestor na stretávanie, sa stal tiež členom daného spoločenstva. Zároveň sa inštitút stal sídlom Ekumeny, a to z dôvodov dostačujúcich priestorov, vyhovujúceho zázemia a určitej neutrality.¹⁵

Prvé desaťročie činnosti Ekumeny by sa mohlo opísať ako čas formovania spoločenstva v rovine oficiálnej i ako čas formácie modlitbových aktivít. Bohoslužby, ktoré sa postupne začali v danej dekáde vytvárať, sa stali neodmysliteľnou súčasťou spirituálneho života a duchovného rastu Ekumeny. Vrcholom bolo vytvorenie právnej subjektivity a vytvorenia Ekumeny aj ako právnickej osoby. Prvá ustanovujúca schôdza sa uskutočnila 20. júna 2000.¹⁶

Bohoslužba slova za Jednotu kresťanov

Prvou ekumenickou bohoslužbou sebe vlastnou v budovaní jednoty je Ekumenická bohoslužba v týždni modlitieb za jednotu kresťanov. Jej počiatky nachádzame už v roku 1908 u Paula Wattsona. Zasadil ju do týždňa od 18. do 25. januára. Čas 7 dní bol na po-

¹³ DOJČÁROVÁ, Ľubica. *K počiatkom Ekumenického spoločenstva v Košiciach*.

¹⁴ KONEČNÝ, Anton. *V službe jednoty*, s. 207.

¹⁵ VARGA, Ladislav a kol. *Ekumena Košice 1994 – 2023*, s. 19.

¹⁶ DOJČÁROVÁ, Ľubica. *K počiatkom Ekumenického spoločenstva v Košiciach*; Autorský kolektív. *Ekumena Košice*, s. 103.

čiatku vytýčený dvoma sviatkami, katedrou sv. Petra a sviatkom obrátenia sv. Pavla. Reformou liturgického kalendára po Druhom Vatikánskom koncile bol sviatok katedry sv. Petra presunutý, ale myšlienka a čas slávenia modlitieb ostal. Prvá bohoslužba v roku 1995 bola prvotinou Ekumeny a od daného roku sa bohoslužba koná neustále, každý rok, bez prestávky. Miestom slávenia je zvyčajne „neutrálna pôda,“ ako Dóm umenia či sála historickej radnice.

Samotná liturgia, či priebeh bohoslužby sa postupom rokov vyvíjal, až sa ustálil vo svojej zaužívanej forme, v Rímskokatolíckej cirkvi definovanej ako bohoslužba slova. Spôsob čiatku bol použitý princíp rovnakého časového vymedzenia pre jednotlivé cirkvi. Postupne sa prešlo do súčasnej podoby proporcionálneho rozdelenia textov tak, aby každá cirkev mala čo najviac rovnaké zastúpenie. Zároveň sa prešlo k tvorbe liturgie, ktorá sa odvíja od oficiálnych materiálov vytvorených Pápežskou radou na podporu jednoty kresťanov a Komisiou pre vieru a poriadok v rámci Svetovej rady cirkví. Na slovenskom preklade sa podieľa Ekumenická rada cirkví v Slovenskej republike a Konferencia biskupov Slovenska.

Pašiový sprievod

Druhou veľkou spoločnou modlitbou je Ekumenický pašiový sprievod na Veľký piatok. Po prvej spoločnej ekumenickej modlitbe v januári vystála otázka, ako spoločne sláviť najväčší kresťanský sviatok, či akým spôsobom by sa vedelo ekumenicky sprítomniť veľkonočné kresťanské tajomstvo.

Výsledný sprievod a bohoslužba je spojením dvoch znakov: čítania Božieho slova (spoločný znak všetkých cirkví, zvlášť kladený v cirkvách z protestantskej tradície) a putovania vyjadreného procesiou (znak vlastný hlavne u východných cirkví – pravoslávna cirkev a gréckokatolícka cirkev) inšpirovaný tiež formou slávenia krížovej cesty v rímskokatolíckej cirkvi.¹⁷

Prvý ekumenický pašiový sprievod sa konal na Veľký piatok 14. apríla 1995. Odvtedy sa pravidelne koná každý rok na Veľký piatok. Putovanie zvyčajne začína pred Jakabovým palácom, kde zvyknú mať vstup Apoštolská cirkev a Teologická fakulta KU. Odtiaľ sa ekumenický sprievod pohýna k evanjelickému chrámu. Nasledujú zastavenia pred kostolom Reformovanej kresťanskej cirkvi. Tu sa pridáva aj vstup Bratskej jednoty baptistov. Potom sa prechádza k Božiemu domu Cirkvi bratskej, pri ktorej sa pridáva aj vstup Československej cirkvi husitskej. Potom sa putovný sprievod presúval k miestu pravoslávneho chrámu v budove na Hlavnej ulici. Po rokoch, keď sa vybudoval nový pravoslávny chrám, sa miestom zastavenia stal stĺp so sochou Panny Márie – Imakuláta. Odtiaľ sprievod tradične pokračuje ku katedrále gréckokatolíkov a sprievod sa zakončuje pri Dóme sv. Alžbety. V tridsaťročnom slávení sa naskytlí situácie, kedy sa bohoslužba z dôvodu nepriaznivého počasia konala v niektorom z chrámov.

Samotná téma je vyberaná členmi spoločenstva, pričom sa stále dotýka tajomstva vykupiteľského diela Ježiša Krista vo svetle textov Starého a Nového zákona. Jednotlivé

¹⁷ ŠPACAI, Marián. *Milovať aj cirkev blížneho ako svoju*: <https://www.katolickenoviny.sk/rozhovor/category/rozhovor/article/milovat-aj-cirkev-blizneho-ako-svoju.xhtml> (accessed 13.06.2024).

vstupy pozostávajú z biblických textov a úvah, ktoré sú obohatené podľa okolností spevom zborov daných cirkví.

Ekumenické Veni Sancte

Prvé Ekumenické Veni Sancte sa konalo 7. októbra 1999 v Dóme sv. Alžbety. Prvotný podnet prišiel z vonku, a to od členov Technickej univerzity v Košiciach, ktorí boli inšpirovaní skúsenosťou zo zahraničnej cesty, kde sa konalo podobné slávenie na začiatku akademického roku.¹⁸ Vznik slávenia ako takého je odzrkadlením tradície európskych univerzít a úzkeho prepojenia sveta akademického a cirkevného pri vzniku prvých univerzít, ktorých názov môžeme hľadať aj vo vyjadrení *universitas professorum et scholarium*,¹⁹ ktoré znamenalo spoločenstvo učiteľov a študentov s cieľom hľadania pravdy.

Na počiatočnú myšlienku reagovali a pozitívne odpovedali aj ďalšie vysoké školy a univerzity na území mesta Košice. Od roku 2004 sa pridala aj novovzniknutá Teologická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku.

Ekumenické slávenie si prešlo rokmi rôznymi formami. V prvých rokoch malo slávenie formu bohoslužby slova spolu s predstaviteľmi akademickej obce. Miestom slávenia boli kostoly a chrámy jednotlivých cirkví. V posledných rokoch sa slávenie spojilo so sv. omšou pre študentov univerzít a vysokých škôl v seminárnom kostole sv. Antona Paduánskeho, ktorý je prepojený s Teologickou fakultou KU. Vzniklo tak slávenie Ekumenického Veni Sancte v spôsobe sv. omše latinského obradu s ekumenickou účasťou.²⁰

Ďakovná bohoslužba za úrodu

Krátko po prvom slávení Ekumenického Veni Sancte prišla myšlienka spoločného ekumenického poďakovania za úrodu. Rozvoj Ekumény a jej neustála aktivita počas rokov, pomaly prinášala vnímanie, že je to hlavne Božie dielo. To viedlo k ešte väčšiemu uvedomeniu si potreby ďakovať. Celá myšlienka vďaky ako takej a potešenie sa z darov úrody, ktoré sú hlavne dielom Božím a prejavom Jeho dobroty a starostlivosti o materiálne potreby človeka vyústili do Ďakovnej ekumenickej bohoslužby za úrodu. Prvá sa konala 17. októbra 1999 v chráme Evanjelickej cirkvi a.v. na tému „Na teba sa upierajú oči všetkých, ty im dávaš pokrm v pravý čas. Otváraš svoju ruku a ochotne sytiš všetko, čo žije.“ (Ž 145, 15-16)²¹ Postupom rokov sa slávenie udržalo vo svojej pôvodnej forme. Miestom slávenia sú chrámy jednotlivých cirkví, ktoré sa striedajú každý rok podľa okolností a aktuálnych možností.

Adventný večer Božieho slova a hudby

Mesto Košice v rámci adventného obdobia od roku 1995 pravidelne organizuje v adventom čase predvianočný program na Hlavnej ulici v podvečerných hodinách. Na počiatku bola aj myšlienka zapojenia sa Ekumény a vytvorenie predvianočného ekumenického pro-

¹⁸ DOJČÁROVÁ, Ľubica. *K počiatkom Ekumenického spoločenstva v Košiciach*.

¹⁹ KONEČNÝ, Anton. *V službe jednoty*, s. 68.

²⁰ VARGA, Ladislav a kol. *Ekumena Košice 1994 – 2023*, s. 82.

²¹ Archív Ekumena.

gramu. Prvý sa konal v roku 1997. Uskutočnil sa ešte nasledujúci rok, avšak celková odozva poukázala na potrebu hľadania inej formy adventnej prípravy sa slávenie narodenia Božieho Syna. V nasledujúcich dvoch rokoch sa pristúpilo k tvorbe programu, ktorý ležal na pleciach mladých kresťanov z rozličných cirkví. Nakoniec bol ponechaný daný spôsob.

Napriek tomu stále ostávala túžba po spoločnej príprave v čase adventu. Vianoce sú predsa jedným z dvoch hlavných sviatkov všetkých kresťanov. Všetky predošlé slávenia v sebe niesli podstatnú myšlienku a tajomstvo Božieho vtelenia. Nakoniec sa vytvorilo spojenie čítania Božieho slova s hudbou a vznikol Adventný večer Božieho slova a hudby. Prvotne miestom slávenia bolo „pekné profánne prostredie“ (napr. Dóm umenia, sála Starej radnice, aula Teologickej fakulty KU), neskôr sa presunulo aj do sakrálnych priestorov podľa okolností.

Osobitné bohoslužby

„Bohoslužby sú na prvý pohľad rovnaké a pre niekoho aj stereotypné. Aj keď navonok veľakrát nebadat' rozdiely, predsa každá jedná z nich je unikátna a neopakovateľná tak, ako je aj dialóg medzi Bohom a človekom. Každý deň je iný a prináša nové skúsenosti, radosti, starosti i obohatenia. Práve tieto rôznorodosti každodenného života pohýňajú človeka k hľadaniu odpovedí, pýtania sa na pravdu, ale je to aj hľadaním svojej vlastnej autenticity.“²² Život prináša rozličné situácie, ktoré sa stali tiež podnetom ku stretnutiu sa v modlitbe. Jednou z prvých takých stretnutí, ktoré reagovali na dianie v spoločnosti v prvej dekáde, bola bohoslužba za obeť pádu dvojčiek v septembri 2001 v New Yorku.²³

Festival sakrálneho umenia

Festival sakrálneho umenia prispel už od svojho vzniku k podnetom, ktoré viedli k vytvoreniu Ekumeny. Preto sa spoločenstvo stalo pravidelným jeho účastníkom a prispievateľom k bohatému programu. Počas festivalu sa každoročne do roku 2000 konali aj tzv. „vzorové“ bohoslužby každej cirkvi.²⁴

Príležitostné podujatia

V rovine príležitostných podujatí, ktoré zahŕňajú v sebe kultúrne, historické a spoločenské rozmery, Ekumena prispievala svojou troškou. Vychádza to aj zo samotnej povahy našej kultúry, ktorá je postavená na židovsko-kresťanských koreňoch západnej civilizácie a preklenutá Cyrilo-metodským dedičstvom nášho národa. Je tu prelínanie rôznych sfér ľudského života s dedičstvom vierozvestcov a hodnoty spoločenské sú zároveň aj hodnotami kresťanskými.

Pôsobenie, činnosť a život Ekumenického spoločenstva prináša rôzne okolnosti s možnosťami zapojenia sa do rozličných podujatí. Niekedy je to na podnet samotného

²² VARGA, Ladislav a kol. *Ekumena Košice 1994 – 2023*, s. 88.

²³ Archív Ekumena.

²⁴ DOJČÁROVÁ, Ľubica. *K počiatkom Ekumenického spoločenstva v Košiciach*.

spoločenstva, inokedy je spoločenstvo pozvané pridať sa svojim dielom k zveľadeniu spoločenského podujatia.²⁵

Medzi najvýznamnejším príležitostným podujatím v prvej dekáde života Ekumeny bola účasť v evanjelickom kostole v Košiciach na odhalení pamätnej tabule trom biskupom pôsobiacim v Košiciach (14.12.2003).²⁶

Prijaté návštevy

Ekumena sa už v prvej dekáde svojho účinkovania začala otvárať aj iným ekumenickým spoločenstvám, zvlášť zo zahraničia. V roku 1997 (14. novembra) prichádza na návštevu mesta Košice Komisia pre ľudské práva, menšiny a cirkvi z Budapešti.²⁷ Toto stretnutie je prvotným, pretože otvára spoločenstvo novým komunikáciám a zároveň prichádza myšlienka navštevovania iných spoločenstiev.

Hnutie Fokuláre (dielo Máriino) bolo pre svoj ekumenický rozmer od počiatku v pozadí tvorby Ekumeny.²⁸ To sa postupne prejavilo aj návštevou Centra pre ekumenizmus hnutia Fokoláre v Ríme, ktoré sa uskutočnilo aj s predstaviteľmi ŽNO.

V roku 2002 sa tiež začína pomaly rozvíjať spolupráca s Ekumenickou skupinou na Ukrajine. 15. októbra daného roku Ekumena prijala predstaviteľov cirkví pravoslávnej, rímskokatolíckej, gréckokatolíckej a reformovanej spolu s cirkevným štátnym tajomníkom z Mukačevskej oblasti.

2. dekáda – roky 2004 – 2013

V čase druhej dekády života Ekumeny sa postupne upevňujú vzťahy vo vnútri spoločenstva. Skúseností nabraté počas prvých desiatich rokov sa postupne rozvíjajú a upevňujú. Prvá dekáda poznačená hlavne rozvojom spirituálneho ekumenizmu viedla k postupne zadefinovaným ekumenickým bohoslužbám v živote Ekumeny v samotnom cykle roka. Tieto sa v druhej dekáde udržujú a rozvíjajú.

Skúsenosť zo študijnej cesty v Medzinárodnom evanjelicko-katolíckom centre v Ottmaringu pri Augsburgu (2003) povzbudil členov Ekumeny, pretože si uvedomili, že aj keď relatívne mladé spoločenstvo, tak predsa môže byť a aj je prínosom k jednote kresťanov. To povzbudilo jednotlivých členov „prinášať vlastný vklad a šíriť ekumenu v cirkevnom i profánnom priestore, doma i za hranicami“.²⁹ Ekumena, ako spoločenstvo, bolo oslovené podeliť sa so svojou skúsenosťou s predstaviteľmi niekoľkých miest na Slovensku. Navštívili cirkevné semináre i Ekumenickú radu cirkví v Bratislave.

V roku sa nadviazala aj spolupráca s Košickým samosprávnym krajom, aj z dôvodu zriadenia Komisie pre cirkevné a spoločenské otázky v roku 2006. Bola uzavretá aj dohoda – memorandum o spolupráci. Anton Konečný poznamenáva, že sa „orientovala sa hlavne na sociálnu oblasť“.³⁰ Posun nastal aj v uvedomení si prítomnosti ľudí a občanov mesta Košice, ktorí sa definujú ako ľudia nevyznávajúci žiadne náboženstvo. Dôsledkom toho

²⁵ VARGA, Ladislav a kol. *Ekumena Košice 1994 – 2023*, s. 100.

²⁶ Menovite išlo o: Juraj Krčméry (1953 – 1958), Štefan Kátkovský (1958 – 1968) a Július Filo st. (1970 – 1994).

²⁷ DOJČÁROVÁ, Ľubica. *K počiatkom Ekumenického spoločenstva v Košiciach*.

²⁸ DOJČÁROVÁ, Ľubica. *K počiatkom Ekumenického spoločenstva v Košiciach*.

²⁹ KONEČNÝ, Anton. *V službe jednoty*, s. 209.

³⁰ KONEČNÝ, Anton. *V službe jednoty*, s. 210.

sa rozširuje štatút Ekumeny, aby sa „...záujem o dialóg rozšíril i na ľudí nevyznávajúcich vieru, pričom za jedinú spoločnú a nutnú podmienku, ktorá dialóg podmieni i umožní považujeme dobrú vôľu“.³¹

Veľkým posunom bolo uskutočnenie mnohých zahraničných ciest. Cieľom bolo na jednej strane spoznávanie centrál jednotlivých cirkví ako aj hlbšie spoznávanie svojej vlastnej identity. Cez poznanie identity druhého je možno lepšie poznávať aj seba samého. Prvé návštevy sa uskutočnili ešte počas prvej dekády života Ekumeny, no najviac ich bolo v druhej dekáde, preto ich teraz predstavujeme všetky spolu.

V roku 1999 Ekumena počas cesty do susedných Čiech navštívila ústredie Československej cirkvi husitskej, Ekumenickú radu cirkví v ČR a predsedu CCEE kardinála Miroslava Vlka. V roku 2002 to bola návšteva Pravoslávneho centra na Ukrajine. V roku 2003 spoločná cesta v Nemecku do centra Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania a Ekumenického centra v Ottmaringu. V roku 2006 sa uskutočnila ekumenická cesta kresťanov a židov do Izraela, kde sa spoločenstvo stretlo s magistrátom mesta Jeruzalem i s rabínom v Haife, ktorý je zodpovedný za židovsko-kresťanské vzťahy. Sídlo Ekumenickej rady cirkví vo Švajčiarsku spolu s centrom Reformovanej cirkvi bolo cieľom cesty v roku 2007. V nasledujúcom roku sa uskutočnili návštevy centier evanjelikálnych cirkví na Slovensku – Cirkev bratská, Apoštolská cirkev, Bratská jednota baptistov, a aj Ekumenickej rady cirkví v Slovenskej republike. Rím, ako centrum Rímskokatolíckej cirkvi, sa stal cieľom cesty v roku 2009. Súčasťou cesty bola aj návšteva vtedajšej Pápežskej rady pre napomáhanie ekumenizmu a v Lopiane centrum hnutia fokoláre pre ekumenizmus. Návšteva miestnej Reformovanej teologickej fakulty v Sárospataku sa uskutočnila v roku 2012.³²

Súčasťou našich zahraničných ciest boli aj kongresy či iné mienkotvorné podujatia: 1997 Rakúsko, Graz – Európske ekumenické zhromaždenie; 2001 Bratislava – stretnutie s Chiarou Lubichovou; 2007 Rumunsko, Sibiu – Celoeurópske ekumenické stretnutie; 2009 Izrael, Jeruzalem – Kráčať spoločne v Jeruzaleme; 2010 Taliansko, Trident – Výchova a jednota; 2010 Poľsko, Gniezdo medzinárodný kongres: „Rodina – nádej pre Európu“; 2011 Taliansko, Trident – Ekumenický týždeň.³³

Významnou zmenou počas druhej dekády bola premena dovedty teologického inštitútu na Teologickú fakultu Katolíckej univerzity v roku 2003. Vytvoril sa tak ešte väčší priestor pre plnšie rozvinutie teologického dialógu. Fakulta predstavovala možnosť konať kvalifikačné práce (magisterské, doktorandské i habilitačné) s ekumenickou témou.

Podnetom pre otvorenie teologického dialógu prišiel už v roku 2000 po vydaní dokumentu *Dominus Iesus*. Anton Konečný zhŕňa toto obdobie takto: „Neočakávané vyjadrenia dokumentu rozvírili stojacu (možno i stagnujúcu) ekumenickú hladinu. Vznikla spontánna potreba hlbšie spoznať seba definície každej z cirkví ekumenického spoločenstva. ...Spoznanie bolo nekonfliktné a povzbudilo k ďalšiemu kroku. A tým bol vyšší stu-

³¹ Štatút ES KE. Príloha č. 2 z r. 2006, archív Ekumena.

³² VARGA, Ladislav a kol. *Ekumena Košice 1994 – 2023*, s. 88 – 89.

³³ VARGA, Ladislav a kol. *Ekumena Košice 1994 – 2023*, s. 106.

peň teologického dialógu, ktorý predstavovali premyslené témy medzinárodných vedeckých ekumenických sympózií.³⁴ Prvé sa uskutočnilo v roku 2004 s výstižným názvom *Hľadanie v pravde a láske*.³⁵ Vklad každej z cirkví spočíval v predstavení jej pohľadu. Metóda zabezpečila podujatiam kontinuitu podnes. Už prvé sympóziá nás presvedčili, že s prioritou pravdy a lásky môžeme pokojne pokračovať v teologickom dialógu.³⁶ Postupne sa začali konať teologické konferencie na ekumenickú tému alebo s ekumenickou účasťou: Biblia a tradícia v kresťanských cirkvách (10.11.2011); Kristova cirkev a cirkvi (23.11.2012); Ježiš Kristus Vykupiteľ a jeho milosť (22.11.2013).³⁷

Jedným z konkrétnych výsledkov spolupráce aj na poli teologického dialógu bolo vydanie diela Martina Luthera *Magnificat* v spolupráci s hnutím Fokuláre a vydavateľstvom Nové Mesto v roku 2011.

Spolupráca Ekumeny dostala aj medzinárodný rozmer. Budovanie bratských vzťahov v rovine zmierenia sa v roku 2006 uskutočnilo aj medzi Slovenským a Maďarským národom. Iniciátorom boli biskupské konferencie Slovenska a Maďarska a podujatia sa uskutočnili v spolupráci s ekumenickými priateľmi zo Szegedu.

Čas druhej dekády je naplnený množstvom mimoriadnych ekumenických bohoslužieb: *Boboslužba slova za rodiny* pri príležitosti svetového *Familyfestu* (16.4.2005); *Ekumenická boboslužba za padlých vojakov Červenej armády*, ktorí padli pri oslobodzovaní východného Slovenska a Košíc pri príležitosti 60. výročia oslobodenia našej vlasti a ukončenia 2. svetovej vojny na Verejnom cintoríne (9.5.2005); *Ekumenická boboslužba slova* pri príležitosti sympózia *Človek v núdzi* (3.5.2006); *Ekumenická boboslužba* v Pravoslávnom chráme v Košiciach pri príležitosti medzinárodnej aktivity pre mladých *Ikona Priateľstva* v duchu ekumenického spoločenstva v Taize (20.02.2007); v seminárnom kostole sa uskutočnila *Boboslužba modlitieb za obeť dopravného nešťastia* v seminárnom kostole (12.09.2008); *Ďakovná boboslužba za prosperujúci podnik* v seminárnom kostole konaná na žiadosť vedenia určitej firmy (16.10.2008); v Evanjelickom kostole sa uskutočnila *Ďakovná boboslužba slova* pri 150. výročí založenia Vojenskej leteckej nemocnice (29.12.2008); počas *Dní mesta Košice* sa uskutočnila *Boboslužba slova a modlitba za mesto Košice* (06.05.2009); *Ďakovná sv. omša s ekumenickou účasťou* v Seminárnom kostole v rámci dvojdňového sympózia pri príležitosti 20. výročia nadobudnutia slobody (06.05.2010); Požehnanie obradnej siene na mestskom cintoríne, ktoré sa konalo podľa obradov Katolíckej cirkvi s ekumenickou účasťou (21.05.2010); v čase vytrvalých dažďov a nastávajúcich povodní, ktoré zasiahli mnohých obyvateľov nielen Košíc, sa konala *Prosebná a kajúca boboslužba slova pri povodniach* (08.06.2010); pri príležitosti *Pochodu za život* sa uskutočnila Ekumenická boboslužba slova na poďakovanie Bohu za dar ľudského života v kostole Evanjelickej Cirkvi a. v. (20.09.2013).³⁸

³⁴ KONEČNÝ, Anton. *V službe jednoty*, s. 88 – 89.

³⁵ TASR Medzinárodné teologické a ekumenické sympóziium začalo sa v Košiciach <https://w.cassovia.sk/news/4994> (accessed 13.06.2024).

³⁶ KONEČNÝ, Anton. *V službe jednoty*, s. 210.

³⁷ VARGA, Ladislav a kol. *Ekumena Košice 1994 – 2023*, s. 122.

³⁸ Archív Ekumena.

Príležitostné podujatia

V rámci príležitostných podujatí sa uskutočnila Výstava fotografií zo spoločnej cesty v Izraeli (5.-14.11.2006) v novootvorenom átriu Teologickej fakulty. V priestoroch Historickej radnice sa Ekumena podieľala na medzinárodnej konferencii „Európska kultúrna aréna.“ (5.-7.10.2007). Počas celého roka 2007 sa Ekumena podieľala rôznymi okolnosťami k získaniu titulu pre mesto Košice – Európske hlavné mesto kultúry 2013.³⁹

V rámci roku kultúry sa aj Ekumena podieľala na autorskej výstave fotografií Tibora Kováča (20.1. – 20.2.2010). Odhalenie pamätných tabúľ Samuelovi Timonovi (290 rokov od začatia pôsobenia na Košickej univerzite) a Jánovi Bokatiusovi (390 rokov od úmrtia) organizované mestom Košice v spolupráci s Maticou slovenskou bolo obohatené Ekumenickou ďakovnou bohoslužbou 11. novembra 2011.⁴⁰

V rámci prijatých návštev je potrebné spomenúť Organizáciu Pro Oriente z Rakúska, ktorá navštívila Ekumenu 12. júla 2008. Samotná návšteva sa niesla v sérii prednášok a vlastných aktivítach.⁴¹

3. dekáda – roky 2014 – 2023

Čas života tretej dekády Ekumeny je naplnený pokračovaním a rozvíjaním rozmerov v činnostiach, ktoré sa už stali neodmysliteľnou súčasťou života spoločenstva. Jednotlivé ekumenické bohoslužby sa uskutočňovali vo svojej pravidelnosti. Prinášali svoje výzvy, ktoré skôr boli v rovine praktického uskutočnenia a zorganizovania. Bohatstvo Svätého Písma je nevyčerpateľným zdrojom pre hľadania inšpirácie a námetov tém v jednotlivých intenciách. Preto ani nedostatok témy nebol problémom pri konaní jednotlivých ekumenických bohoslužieb.

V rovine vzťahov sa postupne prehlboval vzťah medzi mestom Košice a spoločenstvom i v uvedomení si záväznosti vzťahov. Jednotlivé cirkvi z určitého pohľadu patria do kompetencie štátnej správy, resp. samosprávy – členovia jednotlivých cirkví sú zároveň aj občanmi mesta. Na strane druhej to platí aj opačne, pretože jednotliví predstavitelia mesta, či regiónu sú aj veriaci patriaci do jednotlivej cirkvi, a tak spadajú pod pastoračnú starostlivosť.⁴²

Výmena generácií v Ekumenickom spoločenstve

Ekumenické spoločenstvo postupom času začína pociťovať potrebu aj hľadania nových tvárí, veriacich nadšených pre budovanie jednoty. Postupom času tu dochádza k výmene niektorých členov za jednotlivé cirkvi. V súčasnej dobe je zástupca moderátora Radoslav Lojan, dekan Teologickej fakulty KU, kňaz, a moderátor je Dušan Havrila, konsenior evanjelickej cirkvi, ktorý je jedným zo zakladajúcich členov. Za Katolícku cirkev spolupracujú mladí kňazi Dominik Macák a Ladislav Varga, pripravení špecializovaným teologickým vzdelaním v tejto oblasti a sú členmi Ekumenickej komisie Košickej arcidiecézy.⁴³

³⁹ Archív Ekumena.

⁴⁰ Archív Ekumena.

⁴¹ Archív Ekumena.

⁴² KONEČNÝ, Anton. *V službe jednoty*, s. 211 – 212.

⁴³ KONEČNÝ, Anton. *V službe jednoty*, s. 212.

Pandémia

Pandémia zasiahla všetkých ľudí rovnako, bez rozdielu národnosti, rasy, či náboženstva. Aj keď to bolo náročné obdobie pre mnohých, ponúklo dôvody zamyslieť sa nad nutnosťou potrebnej jednoty a vzájomnej pomoci. Pozvalo každého človeka k výzve vidieť jeden v druhom dar pri spoločnom prekonávaní prekážok, ktoré prináša život. Rôznorodosť ľudí a spoločenstiev je potrebné vidieť aj cez ich talenty a dary. Pandémia poukázala na ekumenický rozmer v ľudstve – delenie sa s darmi. Aj keď mnohé aktivity boli dôsledkom pandémie veľmi utlmené a život v rovine spoločenstva, či spoločenstiev ako takých bol po stránke fyzickej zredukovaný takmer až na absolútne minimum, predsa aktivity Ekumeny nezanikli. Komunikácia sa preniesla do online formy, stretnutia pokračovali takto. Spoločné ekumenické modlitby taktiež neprestali, ale postupne sa preniesli do online formy. Tu prispeli podstatným podielom bratia a sestry z Apoštolskej cirkvi, ktorí ponúkli svoje priestory a vybavenie, ktoré pomohlo preniesť bohoslužby do online sveta. To všetko sa udialo aj s výdatnou podporou samotného mesta Košice.⁴⁴

Pandémia priniesla aj svoju obeť, aspoň zatiaľ sa to tak javí. Tesne pred jej vypuknutím prišla idea vytvoriť novú platformu pre rozvinutie pozitívneho rozmeru v spoločnosti a komunitách. V spojení s Ekumenickou radou cirkvi v Slovenskej republike vznikla myšlienka vytvoriť *Fórum dobrých správ*, ktorého cieľom bolo prinášať dobré správy do spoločnosti práve aj cez rozmer jednoty a poukázania potreby vidieť aj to všetko dobré a pozitívne, čo sa deje okolo nás v spoločnosti. Táto myšlienka však narazila na praktické prekážky, ktoré jej rozvoj v momentálnej situácii zmrazili.

Tretia dekáda života Ekumeny bola bohatá na mimoriadne bohoslužby: v kostole Reformovanej cirkvi sa uskutočnili *Ekumenické modlitby za pokoj* (21.08.2014); pri príležitosti 20 rokov činnosti Ekumenického spoločenstva uskutočnila *Ekumenická bohoslužba* v priestoroch Historickej radnice (17.11.2014); *Ekumenická bohoslužba zmierenia – spomienka na Majstra Jána Husa* sa uskutočnila v Historickej radnici ako súčasť programu Medzinárodného ekumenického sympózia (20.11.2015); *Ekumenická modlitba za pokoj v Sýrii* v Dominikánskom kostole v Košiciach (12.3.2016); *Ekumenická bohoslužba slova pri príležitosti Sviatku Božieho Milosrdenstva a mimoriadneho jubilejného roka* vo svätyni Božieho milosrdenstva Košice sídlisko KVP (3.4.2016); *Boboslužba pri príležitosti Pochodu za život* v Seminárnom kostole sv. Antona Paduánskeho v Košiciach (04.04.2016); účasť na pohrebných obradoch Bohumila Kamana, kňaza Cirkvi Československej husitskej a člena Ekumenického spoločenstva (20.5.2016); *Ekumenická bohoslužba* vo Svinici pri príležitosti 601. výročia smrti Majstra Jána Husa a spomienky na nedávno zosnulého moderátora Ekumenického spoločenstva Bohumila Kamana (9.7.2016); *Ekumenická bohoslužba slova* na Verejnom cintoríne pri Odhalení hrobového miesta pre deti, ktoré zomreli pred narodením (08.11.2016); *Ekumenická bohoslužba slova* z podnetu Českého spolku v Košiciach a Cirkvi Československej Husitskej na 602. výročie smrti Majstra Jána Husa vo Svinici (01.07.2017); *Ekumenická bohoslužba slova* z podnetu Českého spolku v Košiciach a Cirkvi Československej Husitskej na 603. výročie smrti Majstra Jána Husa vo Svinici (24.06.2018); *Ekumenická bohoslužba slova a hudby* pri príležitosti pamiatky mučeníckej smrti

⁴⁴ POEOVÁ, Jana. *Ekumena v Košiciach búra múry a buduje mosty*. <https://www.vskratke.sk/ekumena-v-košiciach-bura-mury-a-buduje-mosty/> (accessed 13.06.2024).

majstra Jána Husa v kostole ECAV na sídlisku Terasa v Košiciach (03.07.2019); *Slávnostná ekumenická bohoslužba* predstaviteľov cirkví Ekumenických spoločenstiev v Košiciach a Mukačeve na záver Medzinárodnej ekumenickej konferencie, 25. výročia Ekumenického spoločenstva v Košiciach a 650. výročia udelenia erbovej listiny mestu Košice (14.11.2019); *Ekumenická bohoslužba* v Evanjelickom a. v. kostole v Poprade založená na Lundskej liturgii (26.10.2021); *Ekumenická ďakovná bohoslužba za úrodu spojená s modlitbami za Izrael a za pokoj vo Svätej Zemi* (22.10.2023).⁴⁵

Príležitostné podujatia

Vernisáž fotografií na tému "SVEDECTVÁ PREŽIVŠÍCH" v Kulturparku (7.9.2022) ponúkala svedectvo ľudí, ktorí prežili holokaust. Ekumena si považovala za svoju povinnosť zúčastniť sa. Rovina budovania jednoty stojí aj na premise, aby sa zverstvá, ktoré sa stali zvlášť v 20. storočí, viacej neopakovali. V podobnom duchu sa niesla aktivita v rámci Ekumenickej bohoslužby v januári 2022, ktorá bola spojená s iniciatívou #WeRemember.⁴⁶

Spolupráca ES KE s ekumenickým hnutím na Ukrajine, najmä na Zakarpatí

Košice, ako významné mesto východnej časti Slovenska, nadviazalo spoluprácu s mestami na Zakarpatí. Jedným z dôvodov je aj susedská, geografická a dejepisná vzájomnosť. Vzťahy vybudované návštevou v roku 2002 neostali zabudnuté, ale postupne sa udržiavali a zároveň sa hľadala možnosť, ako ich ďalej rozvíjať.

Kontakty postupne prerástli do aktívnej spolupráce od roku 2015.⁴⁷ Tak sa začali konať každoročné stretnutia v mesiaci máj v rekreačnom diecéznom dome v Sinjaku. Tieto stretnutia sa stali obohatením pre obe strany. Vkladom Ekumény je prizývanie ukrajinských komunít na slovenské a aj medzinárodné podujatia i sympózia na Teologickej fakulte v Košiciach. Prínos spolupráce Konečný zhrňuje takto: „My sme na Ukrajine našli tiež mnoho podnetov. Napríklad Zakarpatskú Duchovnú radu, zahrňujúcu biskupov 11 cirkví, celoštátnu ekumenickú koordináciu ochrany hodnôt, ekumenické rádio i iniciatívy spolupráce so štátnou správou, tzv. modlitbové raňajky, a iné.“⁴⁸

Spolupráca je v súčasnosti zmenená, ale neprerušená. Roky pandémie postupne nadviazali na roky vojnové. I tieto smutné udalosti však neznamenajú koniec spolupráce, i keď v praktickej rovine sťažené.

Prijaté návštevy

Koniec pandemického obdobia otvoril opäť možnosť cestovania. Pre Ekumenu to znamenalo byť súčasťou privítania pápeža Františka na štadióne Lokomotíva v Košiciach 14.

⁴⁵ Archív Ekumena.

⁴⁶ Archív Ekumena.

⁴⁷ KONEČNÝ, Anton – FEDORKOVÁ, Dáša. *Prvé stretnutie Ekumény Košice a Ekumény Mukačevo v Zakarpatskom Sinjaku Miluj cirkev bližneho ako svoju*. <https://munkacs-diocese.org/slo/2015/06/27/prve-stretnutie-ekumeny-koice-a-ekumeny-mukaevo-v-zakarpatskom-sinjaku-miluj-cirkev-blineho-ako-svoju/> (accessed 13.06.2024)

⁴⁸ VARGA, Ladislav a kol. *Ekumena Košice 1994 – 2023*, s. 131.

septembra 2021. V rámci tejto návštevy sa s pomocou a podporou mesta realizoval projekt videoprojekcie s názvom: *Návšteva pápeža Františka v Košiciach 2021 a Ekumenické spoločenstvo cirkví a náboženských spoločností na území mesta Košice*.⁴⁹

28. marca 2023 navštívil mesto Košice kardinál Kurt Koch, prefekt Dikastéria na podporu jednoty kresťanov. V rámci návštevy sa uskutočnilo aj stretnutie s Ekumenickým spoločenstvom v Historickej radnici za účasti hlavných predstaviteľov Magistrátu mesta Košice a poslancov NR SR. Stretnutie bolo obohatené Ekumenickým koncertom organizovaným v priestoroch katedrály Narodenia presvätej Bohorodičky na Moyzesovej ulici.⁵⁰

Spolupráca medzi Ekuménou a TFKU

Spolupráca medzi ekumenickým spoločenstvom a Teologickou fakultou KU pokračovala v nastolenom režime pravidelných konferencií. Symbolickým ukončením predchádzajúcej dekády bola konferencia pri príležitosti 20. výročia Ekumenického spoločenstva, ktorá niesla názov: „Aké je dobré a milé, keď sú bratia spolu!“ (Ž 133, 1) (09.05.2014). Konferencie pri príležitosti 600. výročie smrti Majstra Jána Husa (20.11.2015) a 500. výročia reformácie (13. – 14.11.2017) a Ekumenický pohľad na reformáciu (26.10.2021) boli príležitosťou zamyslieť sa nad okolnosťami a kontextom udalostí vo svojom období, ale aj aktuálnosť poslania pre dnešné časy. „Názvy jednotlivých konferenčných tém poukazujú na obsah príspevkov a je na nich vidieť, že sú to spoločné témy, ktoré nás v súčasnom svete zaujímajú. Máme nádej, že v tejto tradícii budeme spolu v Duchu Svätom kráčať, komunikovať, diskutovať, počúvať sa navzájom a hľadať pravdu v láske.“⁵¹

Sociálne aktivity

Konferencie v ostatných rokoch⁵² boli svojím zameraním viac sociálne ako ekumenické. Jednou z podstatných zložiek budovania jednoty v rovine praktickej pomoci svojmu blížnemu je tzv. sociálny ekumenizmus. Dôsledkom toho sociálne témy, ako také, sú blízke poslaniu evanjelia a neodmysliteľnou súčasťou ekumenického hnutia. Niekedy možno v tom vidieť nielen budovanie jednoty s cieľom spoločného slávenia Eucharistického slávenia, ale podpora nutnej vonkajšej pomoci blížnemu v rovine napĺňania najpodstatnejších potrieb človeka, v ktorých sme si všetci ľudia neustále rovní.

Sociálne aktivity sa v počiatkoch nekonali. Pri prvopočiatkoch tento rozmer ani veľmi neprichádzal ako plán ku uskutočneniu. Dôvodom bola aj rozdielnosť v konfesionalite jednotlivých klientov. Na sociálnom poli spolupráce sa nakoniec prišiel iný rozmer cez študijný program *sociálna práca* na Teologickej fakulte KU. Svedectvom sú aj vyššie zmienené konferencie prienikov ekumenického a sociálneho rozmeru. Spolupráca viedla k spoznávaniu zariadení jednotlivých cirkví, rozšírenia v istej rovine spolupráce, objavenia

⁴⁹ Archív Ekumena.

⁵⁰ Archív Ekumena.

⁵¹ HIŠEM, Cyril. Teologická fakulta KU KE. Spolupráca medzi ESKE a TFKU. In VARGA, Ladislav a kol. *Ekumena Košice 1994 – 2023*, s. 122 – 123.

⁵² Prenatálne dieťa, nádherné a jedinečné (7. – 8.11.2016); Dobrovoľníctvo a služba (20.11.2018); Pastorácia Rómov (14.11.2019); Bl. Sára Salkaházi v odkaze služby pre migrantov (3.11.2022); O bratstve a sociálnom priateľstve vo svetle ekumenického pohľadu a odkaz života Bl. Sára Salkaházy (14.11.2023)

možnosti istej spolupráce v rovine rozdielnej konfesionality klientov a nakoniec otvoreniu sa myšlienke praktického uplatňovania sociálneho ekumenizmu.

Duchovné stretnutia a duchovné obnovy

Postupom rokov sa pridala aj myšlienka organizovať spoločne duchovné obnovy, ako priestor zblížovania človeka so svojím stvoriteľom, a tak sa približovať aj k sebe navzájom, čím sa viac približujeme k Ježišovi. Prvou takou lastovičkou a pokusom v tomto smere bolo *Duchovné stretnutie pre všetkých kresťanov dobrej vôle*, konané v rámci 500. výročia Reformácie v dňoch 6. – 10. júla 2016 v Mariapoli, Demänovská dolina.⁵³

Pokračovanie myšlienky prišlo až po období pandémie. V roku 2022 sa v horskom prostredí Mýta pod Ďumbierom uskutočnila prvá ekumenická obnova pre členov ekumenických komisií, zvlášť v Evanjelickej cirkvi a.v. a Katolíckej cirkvi. Na obnove malo zastúpenie aj ES. Témou obnovy bolo „Božie slovo a Božia láska nás skutočne zjednocujú.“ Celá myšlienka vznikla z podnetu pápeža Františka, ktorý pri návšteve Slovenska v septembri 2021 podnecoval ku kontemplácii Boha ekumenickou rodinou, ktorá by „išla nad rámec filozofických a teologických konceptualizácií“. Hlavným tvorcom zamyslení bol Paolo Cocco, kapucínsky kňaz z Talianska, ktorý je zároveň aj spolupracovník Pápežskej rady pre napomáhanie jednoty kresťanov a člen hnutia Fokoláre.

Za účasti a pomoci viacerých členov ES sa nasledujúci rok uskutočnila ďalšia Ekumenická duchovná obnova, otvorená pre všetkých, ktorí mali záujem. Uskutočnila sa v dňoch od 18. do 21. októbra 2023 v Herľanoch. Prednášajúcim bol opäť kapucín Paolo Cocco z Talianska a Heike Vesper, evanjelická teologička pracujúca na ekumenickom sekretariáte prezidentky hnutia Fokoláre. Témou bol „Boh a výkrik dnešnej doby. Svedectvá evanjelikov a Chiary Lubichovej.“⁵⁴

Záver

Ekumena v Košiciach za 30 rokov jej činnosti sa stále neodmysliteľnou súčasťou mesta a celého spoločenstva. Čas spolu preždený pozýva, aby sa človek mohol aj spätne pozrieť na prekonanú spoločnú cestu. Cieľom tohto článku je ponúknuť postupné zhrnutie života Ekumeny za 30 rokov. Tento čas je priestorom postupného formovania a písania histórie s cieľom zachovania pamäti a skúseností. Tento článok určite nie je absolútne definovaný opis udalostí, ale je jedným z viacerých pokusov priniesť ucelenú históriu Ekumenického spoločenstva v Košiciach. Prínosom tohto článku je prinášanie života spoločenstva i z pohľadu celosvetového ekumenického hnutia ako takého a poukázanie na postupný rozvoj jednotlivých jeho zložiek v kontexte histórie a rastu Ekumeny v Košiciach.

⁵³ VARGA, Ladislav a kol. *Ekumena Košice 1994 – 2023*, s. 132.

⁵⁴ VARGA, Ladislav a kol. *Ekumena Košice 1994 – 2023*, s. 132.

BIBLIOGRAFIA

Pramene

Archív Ekumena.

Literatúra

KONEČNÝ, Anton. *V službe jednoty*. Bratislava: Nové mesto, 2022.

VARGA, Ladislav a kol. *Ekumena Košice 1994 – 2023*. Trebišov: Farebná galéria umenia, 2023.

Internetové zdroje

DOJČÁROVÁ, Ľubica. K počiatkom Ekumenického spoločenstva v Košiciach. <https://web.vucke.sk/files/kultura/ekumenizmus-kosiciach-okoli.pdf> (assessed 17.05.2024).

KONEČNÝ, Anton – FEDORKOVÁ, Dáša. Prvé stretnutie Ekumény Košice a Ekumeny Mukačevo v Zakarpatskom Sinjaku Miluj cirkev blížneho ako svoju. <https://munkacs-diocese.org/slo/2015/06/27/prve-stretnutie-ekumeny-koice-a-ekumeny-mukaevo-v-zakarpatskom-sinjaku-miluj-cirkev-blizneho-ako-svoju/> (accessed 13.06.2024)

ŠPACAI, Marián. Milovať aj cirkev blížneho ako svoju: <https://www.katolickoenviny.sk/rozhovor/category/rozhovor/article/milovat-aj-cirkev-blizneho-ako-svoju.xhtml> (accessed 13.06.2024).

Adresa autora:

Mgr. Ladislav VARGA, STL

Pontifical University of St. Thomas Aquinas

Largo Angelicum 1

00184 Rome RM, Italy

email: ladislavjvarga@gmail.com

Profil kandidáta propedeutika v Kňazskom seminári v Košiciach (2017 – 2023)

Marek Kunder

<https://doi.org/10.54937/nhe.2024.13.1.82-91>

Profile of the propaedeutic candidate at the Priestly Seminary in Košice (2017 – 2023)

Abstract: *The existence of the propaedeutic class at the Priest Seminary in Košice as the first project of its kind in Slovakia provides an opportunity to examine the candidates who attended and shaped it over the course of seven years. The author's research attempts to present the profile of those who entered the propaedeutic program and examines them from the perspective of eight parameters – age, place of origin, family, siblings, attendance at a church school, time of entry into the seminary, altar serving, and the influence of a priest. The aim of the research is to confirm or refute the proposed hypotheses and to abstract the reality we live in from the profiles of the candidates. We will also attempt to outline further development paths for a positive response from young people deciding to choose a consecrated life – the priesthood.*

Keywords: *Propaedeutic class. Candidate for priesthood. Candidate profile. Archdiocese of Košice. Diocese of Rožňava.*

Úvod

Prvé zmienky o existencii Kňazského seminára v Košiciach vedú k zakladajúcej listine seminára sv. Ladislava, ktorú vystavil jágerský biskup Tomáš Pálffy dňa 4. júna 1664 v Košiciach. Inštitúcia prevzala pravidlá viedenského Pázmána a viedli ju jezuiti.¹ Existencia tohto seminára trvala do roku 1760. Následne bol obnovený až po zriadení Košického biskupstva v roku 1804, keď začal svoju činnosť v Košiciach v roku 1809 a za patróna

¹ HIŠEM, Cyril. *Dejiny kňazského seminára v Košiciach*. Košice: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2000, s. 71.

tohto seminára bol zvolený sv. Karol Boromejský. Komunistický režim spôsobil jeho zrušenie v roku 1950. Obnovenie činnosti Kňazského seminára nastalo po páde komunizmu v roku 1994 rozhodnutím košického diecézneho biskupa Alojza Tkáča.²

V roku 2017 prichádza k ďalšej historickej udalosti nielen v rámci Kňazského seminára sv. Karola Boromejského v Košiciach, ale aj v rámci celého Slovenska, kedy je zriadený propedeutický ročník (prvý svojho druhu, jeho význam je vysvetlený nižšie) rozhodnutím košického arcibiskupa Bernarda Bobera.

Pri príležitosti 7. výročia jeho vzniku sa chceme pozrieť na to, aká typológia kandidátov sa hlásila do kňazského seminára. Jedná sa o kandidátov dvoch diecéz: Košickej arcidiecézy a Rožňavskej diecézy, ktoré budeme vo výskume zohľadňovať a rozlišovať. Takýto výskum ešte u nás na Slovensku nikto nerealizoval, čo nám poskytuje jedinečnú príležitosť prispieť k tejto téme.

Prvým cieľom výskumu je poukázať na typológiu kandidátov, ktorí sa hlásia do kňazského seminára a sú prijatí. Závery ponúkame na základe ôsmich vybraných parametrov: vek, miesto pôvodu, rodina, súrodenci, návšteva cirkevnej školy, čas nástupu do seminára, ministrovanie a vplyv kňaza.

Druhým cieľom výskumu je overenie štyroch stanovených hypotéz:

1. hypotéza (H1): Predpokladáme vyšší vek kandidátov, ktorí vstupujú do kňazského seminára (predpoklad je 21 rokov), z čoho vyplýva fakt, že väčšina kandidátov neaspiruje na seminár, resp. propedeutikum hneď po strednej škole;
2. hypotéza (H2): Väčšina kandidátov prichádza z dedín, z usporiadaných rodín a má viac ako 1 súrodenca (predpokladáme priemerne 2 súrodencov);
3. hypotéza (H3): Myslíme si, že väčšina kandidátov nenavštevovala cirkevnú školu;
4. hypotéza (H4): Očakávame, že väčšina kandidátov boli ministrantmi ako aj to, že mali bližší osobný vzťah s kňazom, ktorý na ich povolanie priamo pozitívne vplýval.

Závery vyplývajúce zo zistení môžu pomôcť uvedomenie si reality, ktorej čelíme, ale i potrebu zmeny či ozrejmenie, čo rozvíjať viac, aby počet kandidátov pre tento typ životnej cesty rástol. To je tretím cieľom príspevku.

1 Význam propedeutickej etapy

Dokument Kongregácie pre klerikov s názvom *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* (Dar povolania ku kňazstvu) promulgovaný 8. decembra 2016 v Ríme vysvetľuje význam propedeutického ročníka a jeho náplň: „Propedeutická etapa je nevyhnutná formačná časť, ktorá má svoju špecifickosť. Princiálnym cieľom je položiť solídne základy duchovného života a podporiť väčšie poznanie seba pre osobný rast. Pre začatie a postupné dozrievanie duchovného života bude predovšetkým nevyhnutné uviesť seminaristov do modlitby prostredníctvom sviatostného života, liturgie hodín, zoznámenia sa s Božím slovom, ktoré je pokladané za dušu a sprievodcu na ceste, s tichom, modlitbou v myšli, duchovným čítaním. Okrem toho, tento čas je vhodný na prvé a syntetické po-

² LENČIŠ, Štefan. Obnovenie Kňazského seminára sv. Karola Boromejského v Košiciach. In *Obnova činnosti košického kňazského seminára po roku 1989*. Košice: Teologická fakulta Katolíckej univerzity, 2009, s. 22 – 23.

znanie kresťanskej doktríny prostredníctvom štúdia *Katechizmu Katoľckej Cirkvi* a na rozvíjanie dynamiky sebadarovania vo farskej a charitatívnej skúsenosti. Napokon, propedeutická fáza bude môcť byť užitočná pre eventuálne dokončenie kultúrnej formácie.

Štúdiá propedeutickej etapy nech zostanú jasne odlíšené od filozofických štúdií, ktoré nasledujú po nej.“ (RFIS 59)

Táto fáza trvá „zvyčajne nie menej ako jeden rok a nie viac ako dva“. (RFIS 59) Kandidát, ktorý je prijatý do kňazského seminára riadnymi prijímacími skúškami, automaticky nastupuje do propedeutického ročníka ako úvodného ročníka v rámci celej seminárnej formácie.

2 Skúmaná vzorka a skúmané parametre

Skúmaná vzorka predstavuje spolu 37 adresátov (30 z Košickej arcidiecézy, 7 z Rožňavskej diecézy), ktorí nastúpili do propedeutika. Jej význam podčiarkuje fakt, že vo formácii v kňazskom seminári sa už nenachádza nikto (vrátane diakonov), kto by neprešiel propedeutickým ročníkom. Dodávame, že ôsmi absolventi propedeutika už momentálne z rôznych dôvodov nie sú vo vyšších ročníkoch.

2.1 Vek

Deliacou čiarou pri určovaní veku kandidáta bol samotný dátum nástupu do kňazského seminára, čiže do propedeutika, nie dátum prijímacích skúšok. Stanovili sme ju tak preto, aby do výskumu neboli zahrnutí tí kandidáti, ktorí boli síce prijatí, ale do seminára, čiže propedeutika, nenastúpili.

Zistili sme, že priemerný vek všetkých kandidátov nastupujúcich do propedeutika bol 24 rokov (24,12), pričom pre Košickú arcidiecézu to bolo 22 rokov (22,02) a pre Rožňavskú diecézu 31 (30,8) rokov.

2.2 Miesto pôvodu

V rámci zisťovania miesta pôvodu nás zaujímalo iba to, či kandidát pochádza z dediny alebo z mesta. Kritérium určenia mesta a obce stanovuje zákon Slovenskej republiky č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení, ktorým sme sa riadili.

Relevantným bol pre nás údaj, že obec sa mestom stáva vtedy, ak presiahne počet 5000 obyvateľov, pričom sme zohľadňovali aj výnimky, kedy obce aj s vyšším počtom obyvateľov nie sú menované za mestá.³ Tieto výnimky sme však vo svojom výskume nemuseli použiť, pretože ani jeden z kandidátov z takejto obce nepochádzal.

Zistili sme, že z dediny pochádza 72,97% kandidátov, z mesta 27,02%. V rámci kandidátov za Košickú arcidiecézu je tento pomer 73,33% v prospech dediny verzus 26,66% pre mesto; za Rožňavskú diecézu je to 71,42% v prospech dediny verzus 28,57% pre mesto.

³ Porov. *Zákon SR č. 369/1990 Zb. O obecnom zriadení* [online]. [cit. 2020-02-29]. Dostupné na internete: <<https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1990/369/#paragraf-22>>

2.3 Rodina

Kritérium rodiny/rodinného zázemia bolo pre nás dôležité z pohľadu, či kandidát pochádza z úplnej rodiny alebo neúplnej. Neskúmali sme praktizovanie viery rodičov, neskúmali sme ich príslušnosť k cirkvám (aj keď skoro všetci sú hlavne rímsko-katolíci), neskúmali sme ani kvalitu vzťahov kandidátov so svojimi rodičmi, rovnako sme neskúmali (v prípade neúplnej rodiny), pri ktorom rodičovi kandidát žije (pri otcovi alebo matke). Za neúplnú rodinu sme považovali stav, keď jeden rodič chýbal z dôvodu úmrtia či rozvodu, pričom tieto kritériá menili stav rodiny z úplnej na neúplnú len vtedy, ak k nemu došlo skôr, ako dosiahol kandidát dospelý vek 18 rokov.

Zistili sme, že z úplnej rodiny prichádza 92% kandidátov (91,89%) a 8% (8,1%) z neúplnej rodiny. Za Košickú arcidiecézu je to pomer 93% (93,33%) k 7% (6,66%) v prospech úplnej rodiny a za Rožňavskú diecézu 86% (85,71%) k 14% (14,28%) v prospech úplnej rodiny.

2.4 Súrodenci

V rámci skúmania počtu súrodencov sme brali do úvahy celkový počet žijúcich súrodencov ako aj počty bratov a sestier, čo uvádzame nižšie. Nebrali sme do úvahy, koľko súrodencov je starších, resp. mladších od skúmanej vzorky.

Priemerný počet súrodencov je 3 (2,79), kandidáti Košickej arcidiecézy sú mierne nad týmto priemerom (3,09), kandidáti z Rožňavskej pod týmto priemerom (2,66). Pomer bratov a sestier skóruje mierne v prospech sestier u košických kandidátov (pomer: 1,70 sestier k 1,49 bratom), u rožňavských kandidátov je to opačne (pomer 1,41 sestier k 1,53 bratom).

2.5 Návšteva cirkevnej školy

Zaujímalo nás takisto, či kandidáti pred vstupom do propedeutického ročníka navštevovali cirkevnú školu. Nerozlišovali sme, či išlo o základnú alebo strednú cirkevnú školu, či iný typ strednej cirkevnej školy. Nezist'ovali sme ani, či kandidát prípadne navštevoval cirkevnú materskú škôlku. Rovnako sme pre túto kategóriu nebrali za relevantné, ak kandidát už vyštudoval teológiu na vysokej škole.

Návštevnosť akejkoľvek formy cirkevnej školy na akomkoľvek jej stupni vykázalo 49% (48,64%) kandidátov; 51% (51,35%) žiadnu formu cirkevného školstva neabsolvovalo. U samotných košických kandidátov je ale tento pomer opačný: 56,66% navštevovalo cirkevnú školu, 43,33% nie. Z rožňavských kandidátov navštevoval cirkevnú školu iba jeden z kandidátov, čo percentuálne k celkovému počtu vychádza v pomere 14,28% k 85,71%.

2.6 Čas nástupu do propedeutika

Relevantnou informáciou pre nás tiež bolo, či kandidáti nastupovali do kňazského seminára hneď po ukončení strednej školy (SŠ) s maturitou, či gymnázia, alebo po pár rokoch pracovnej praxe. U kandidátov, ktorí nenastupovali hneď po absolvovaní strednej školy,

sme skúmali, či už študovali na inej vysokej škole (VŠ), resp. či ju úspešne ukončili. Štúdium inej vysokej školy sme zarátali iba vtedy, ak kandidát ukončil aspoň jeden jej stupeň (bakalár).

Zistili sme, že hneď po ukončení strednej školy/gymnázia celkovo nastúpilo 41% kandidátov (40,54%), v neskoršom čase 59% (59,45%), pričom z nich 32% (31,81%) absolvovalo aspoň I. stupeň vysokej školy. Pri košických kandidátoch je pomer úplne zhodný, t.j. 50% nastúpilo hneď po SŠ a 50% neskôr, pričom VŠ z nich absolvovalo 47% (46,66%). V prípade rožňavských kandidátov je pomer výrazný v prospech neskoršieho nástupu, a to konkrétne 86% (85,71%) k 14% (14,28%). Vysokú školu absolvovalo 50% uchádzačov.

2.7 Miništrant

V rámci duchovnej formácie pred vstupom do kňazského seminára bolo pre nás relevantné zisťovanie, či daní kandidáti miništrovali. Nebolo dôležité ako dlho, či už od základnej školy I. stupňa, alebo od strednej školy. Podstatné pre nás bolo, že to nebolo až v čase, keď sa hlásil do seminára, kedy to možno už skôr vyhodnotiť ako dôsledok uvažovania o kňazskom povolaní, nie ako jednu z možných príčin.

Naše zistenia priniesli výsledky v podobe celkovo 84% (83,78%) tých, ktorí miništrovali a 16% (16,21%) tých, ktorí neminištrovali. Ešte markantnejší rozdiel je v prípade košických kandidátov, z ktorých až 87% (86,66%) miništrovalo a iba 13% (13,33%) neminištrovalo. Pri rožňavských kandidátoch je rozdiel miernejší: 71% (71,14) miništrovalo, 29% (28,57) neminištrovalo.

2.8 Priamy vplyv kňaza

Dôležitou otázkou pre nás bolo to, či na rozhodovanie sa pre kňazstvo mal priamy vplyv aj bližší vzťah s kňazom. Ako pozitívnu odpoveď sme brali do úvahy buď priame uvedenie tohto faktora kandidátom v jeho svedectve, alebo uvedenie tohto bližšieho vzťahu v odporúčaní kňaza. Vyhnúc sa sociálne žiaducim odpovediam sme sa kandidátov špeciálne nepýtali, či pri rozhodovaní o tomto povolaní mal priamy vplyv na neho aj nejaký kňaz. Nerozlišovali sme ani, či uvedený kňaz bol v postavení farára, kaplána, dekana, kňaza v špeciálnej pastorácii, kňaza z farnosti kandidáta alebo z iného miesta. Pokiaľ kandidát uviedol, že sa s kňazom iba radil o svojom povolaní, alebo s viacerými kňazmi o tom rozprával, nebrali sme to za relevantný parameter.

Výsledky ukázali, že kňaz mal priamy vplyv na voľbu kandidáta pre kňazstvo v 35% (35,13) a absencia priameho vplyvu kňaza bola v 65% (64,86). V prípade košických kandidátov bol tento pomer 30% k 70% v prospech absencie priameho vplyvu kňaza. Naopak, pri rožňavských kandidátoch priamy vplyv kňaza zohrával úlohu v 57% (57,14%) a absentoval v 43% (42,85%) prípadov.

3 Typický profil kandidáta

Košická arcidiecéza: muž vo veku 22 rokov pochádzajúci z dediny, z úplnej rodiny s troma súrodencami, miništruje a má absolvovanú cirkevnú školu na niektorom stupni.

Rožňavská diecéza: muž vo veku 31 rokov pochádzajúci z dediny, z úplnej rodiny s troma súrodencami, miništruje a má veľmi dobrý vzťah s kňazom.

Tab. 1 Prehľad výsledkov 1. – 4. kritéria

	Vek	Dedina	Mesto	Úplná rodina	Súrodenci
Celkovo	24	73%	27%	92%	3
Košická arci-diecéza	22	73%	27%	93%	3
Rožňavská diecéza	31	71%	29%	85%	3

Tab. 2 Prehľad výsledkov 5. – 8. kritéria

	Cirkevná škola	Nástup po SŠ	Nástup neskôr	Z toho VŠ	Miništrant	Vplyv kňaza
Celkovo	49%	41%	59%	32%	84%	35%
Košická arci-diecéza	57%	50%	50%	47%	87%	30%
Rožňavská diecéza	14%	14%	86%	50%	71%	57%

4 Postrehy v rámci obidvoch diecéz

4.1 Vek a čas nástupu

Aj keď 50% kandidátov za Košickú arcidiecézu nastupuje do propedeutika hneď po ukončení strednej školy (čo je vek 19 rokov), priemerný vek kandidátov nášho výskumu je 22 rokov. 47% ostatných kandidátov, ktorí majú nejakú formu ukončenia vysokej školy a nastupuje do propedeutika neskôr, len potvrdzuje súčasnú skutočnosť, že mladí ľudia odkladajú jasnejšie rozhodnutia pre voľbu životného povolania do vyššieho veku.

V Rožňavskej diecéze to čísla ukazujú ešte zrejmejšie: 14% nastúpených kandidátov hneď po strednej škole oproti 86% kandidátov nastúpených neskôr; 50% z nich má absolvovanú nejakú formu vysokej školy. Priemerný vek týchto kandidátov je 31 rokov.

4.2 Miesto pôvodu

Zaujímavosťou pre Košickú arcidiecézu je miesto pôvodu: 73% kandidátov pochádza z dediny, ale v počte rímskokatolíkov na území Košickej arcidiecézy je to opačne. Zistili sme, že v arcidiecéze je evidovaných 522 008 rímskokatolíkov⁴, ale v mestách, ktorých je na území našej arcidiecézy spolu 24⁵, ich žije 317 093⁶. Na dedinách tak žije spolu 204 915 rímskokatolíkov. Percentuálne to vyzerá tak, že 65% veriacich žije v mestách a 35% na

⁴ Podľa posledného sčítania ľudu v roku 2011. Údaj bol získaný z Arcibiskupského úradu v Košiciach.

⁵ Porov. *Zoznam miest v Slovenskej republike podľa krajov a okresov* [online]. [cit. 2021-12-14]. Dostupné na internete: <https://www.minv.sk/swift_data/source/verejna_sprava/odbor_priestupkov/zoznam_miest.pdf>

⁶ Údaj sme zistili spočítaním počtov veriacich v mestách, ktoré boli uvedené v poslednom vydanom Schematizme Košickej arcidiecézy z roku 2014. Porov. KAMAS, Juraj – KIŤČIKOVÁ, Lenka. *Schematizmus Košickej arcidiecézy*. Košice: Viena, 2014, s. 29-136.

dedinách. Z 35% rímskokatolíkov na dedinách prichádza až 73% kandidátov do kňazského seminára. Tento štatistický fakt je dôležitý zvlášť z pohľadu ďalšieho možného uvažovania o dôležitosti pastorácie na dedinách.

V Rožňavskej diecéze je počet rímskokatolíkov 201 940, pričom pomer mesto ver-
zus dedina je 40:60, čiže v dedinách je 60% všetkých rímskokatolíkov diecézy.⁷ Zo 60% veriacich na dedinách pochádzajú viac ako dve tretiny (71%) kandidátov a zo 40% veriacich v mestách skoro jedna tretina (29%) kandidátov. Pomer percentuálneho podielu veriacich v mestách a dedinách k percentuálnemu podielu kandidátov z miest a dedín je teda takmer 1:1.

4.3 Rodinné zázemie

Potvrzuje sa, že u kandidátov hlásiacich sa do kňazského seminára zohráva rodinné zázemie v zmysle úplnej rodiny (93% pre Košice a 85% pre Rožňavu) veľmi dôležitú úlohu. Následne je to faktor viacpočetnej rodiny (3 súrodenci). Je zjavné, že podpora mnohopočetných rodín prináša svoje ovocie aj pre kňazské povolania.

4.4 Návšteva cirkevnej školy

Zo štatistických údajov Košickej arcidiecézy o počte žiakov prihlásených na vyučovanie katolíckeho náboženstva na ZŠ, SŠ, či gymnáziách vyplýva, že celkovo ich je 62 797.⁸ Keďže v tomto údaji sa nezohľadňuje, či ide o katolícke alebo štátne školy, zistovali sme ešte celkový počet žiakov na cirkevných základných a stredných školách. Počet žiakov na cirkevných školách je spolu 6 569.⁹ Pomerný počet žiakov na cirkevných školách k žiakom na štátnych školách (6 569 verzus 56 228) je percentuálne 12% (11,68%) verzus 88% (88,32%). Z 12% absolventov cirkevných škôl prichádza do kňazského seminára 57% všetkých kandidátov.

V Rožňavskej diecéze je tento stav diametrálne odlišný. Podľa získaných informácií „počet žiakov v diecéze na cirkevných školách je 326 a na štátnych školách 13 378. Počet cirkevných škôl je 4 a počet štátnych škôl neevidujeme“.¹⁰ Percentuálne to vychádza podľa počtu žiakov v pomere 2% (2,43%) k 98% (97,57%) v neprospech cirkevných škôl. Za posledných sedem rokov iba jeden kandidát absolvoval cirkevnú školu, čo tvorí 14% zo všetkých kandidátov. Vyjadrené percentuálne: 2% cirkevných škôl generuje 14% kandidátov.

⁷ BOHÁČIK, M. *Prošba o štatistiku* [elektronická pošta]. Správa pre: Marek Kunder, 2021-12-03, [cit. 2021-12-07]. Osobná komunikácia.

⁸ Údaje boli vypracované s dátumom 11.1.2018 p. M. Balážovou, metodičkou DKÚ. Porov. MILKOVIČOVÁ, H. *Štatistické údaje* [elektronická pošta]. Správa pre: Marek Kunder, 2021-11-30, [cit. 2021-12-09]. Osobná komunikácia.

⁹ Je to stav k 15.9.2017. Zároveň si uvedomujeme, že tu nie sú zachytené niektoré počty žiakov rehoľných škôl, ktoré nespádajú pod štatistiku arcidiecéznych cirkevných škôl. Porov. JACKO, M. *Počty žiakov* [elektronická pošta]. Správa pre: Marek Kunder, 2021-12-02, [cit. 2021-12-09]. Osobná komunikácia.

¹⁰ BOHÁČIK, M. *Prošba o štatistiku* [elektronická pošta]. Správa pre: Marek Kunder, 2021-12-03, [cit. 2021-12-09]. Osobná komunikácia.

Štúdiá Centra pre aplikovaný výskum v apoštoláte na Georgetown University¹¹ zistila, že 8% bohoslovcov v poslednom ročníku všetkých amerických seminárov, teda krátko pred vysvätením, boli ako deti vzdelávaní doma, pričom priemerná doba domáceho vzdelávania trvala 7 rokov. Do katolíckych škôl chodilo 40 až 50 percent seminaristov. Podľa portálu Seton Magazine sa doma vzdeláva asi 100 000 katolíckych detí a do katolíckych škôl chodia dva milióny katolíckych detí. To znamená, že záujem o kňazstvo medzi deťmi vzdelávanými doma je ešte štvornásobne väčší oproti deťom z katolíckych škôl.¹² Tento zaujímavý americký výskum potvrdzuje význam cirkevného školstva a ešte u nás nerozvinutého domáceho vzdelávania v súvislosti so záujmom o kňazstvo, o vstup do seminára.

4.5 Miništrant a priamy vplyv kňaza

V Košickej arcidiecéze môžeme sledovať vysoké percento kandidátov, ktorí boli miništrantami (87%) k pomeru priameho či bližšieho vplyvu kňaza, ktorý bol zistený iba u 30% kandidátov. Ukazuje sa tak, že pre rozhodovanie sa pre kňazstvo má oveľa väčšiu dôležitosť samotné miništrovanie ako konkrétny bližší vzťah s kňazom.

V Rožňavskej diecéze sú tieto výsledky v oveľa menšom rozdiel: 71% kandidátov miništrovalo a 57% kandidátov uviedlo nejakého kňaza ako toho, s kým mali bližší vzťah a mal priamy vplyv na ich rozhodnutie pre kňazstvo. Tu sa javí úloha kňaza oveľa dôležitejšia.

Záver

Výsledky skúmania v tomto článku niektoré naše hypotézy platné pre Košickú aj Rožňavskú diecézu potvrdzujú, iné ich vyvracajú.

Priemerný vek nástupu kandidátov je 22 rokov (Košická arcidiecéza) a 31 rokov (Rožňavská diecéza), čo je viac ako sme predpokladali v 1. hypotéze (H1), kde sme udávali vek 21 rokov. Taktiež sa nepotvrdilo, že väčšina kandidátov nenastupuje po ukončení strednej školy: V Košickej arcidiecéze nastupuje hneď po ukončení strednej školy 50%, v Rožňavskej diecéze je situácia opačná – až 86% nastupuje neskôr po ukončení SŠ.

Predpoklady v 2. hypotéze (H2) sa potvrdili takmer úplne. Záujem o kňazské povolanie majú najmä kandidáti z úplných rodín (93% v Košickej arcidiecéze a 85% v Rožňavskej diecéze) a z dedín (73% v Košickej arcidiecéze a 71% v Rožňavskej diecéze). Prekvapil nás priemerný počet súrodencov (traja v oboch diecézach), ktorý bol ešte vyšší ako náš predpoklad (2 súrodenci).

Nepotvrdila sa 3. hypotéza (H3) v Košickej arcidiecéze, pretože 57% kandidátov absolvovalo niektorý stupeň cirkevnej školy. V Rožňavskej diecéze sa potvrdila, pretože iba 14% kandidátov navštevovalo cirkevnú školu.

¹¹ KRAMAREK, M.J. – GAUTIER, M.L. *The Class of 2017: Survey of Ordinands to the Priesthood* [online]. [cit. 2021-12-30]. Dostupné na internete: <<https://www.usccb.org/beliefs-and-teachings/vocations/ordination-class/upload/ordination-class-2017-cara-report.pdf>>.

¹² DANIŠKA, P. *Ak chceme viac kňazských povolaní, podporme domáce vzdelávanie* [online]. [cit. 2021-12-30]. Dostupné na internete: <<https://www.hfi.sk/blog/405-ak-chceme-viac-knazskych-povolani-podporme-domace-vzdelavanie>>.

Pri 4. hypotéze (H4) sa takisto ukazuje rozdiel v Košickej a Rožňavskej diecéze. V Košickej sa nám hypotéza potvrdzuje iba sporadicky. Je vysoký podiel kandidátov, ktorí už skôr ministrovali (87%), ale iba malé percento tých (30%), na ktorých rozhodnutie pre kňazské povolanie priamo vplýval dobrý vzťah so samotným kňazom. V Rožňavskej diecéze sú obidva parametre oveľa viac v zhode – 71% a 57%.

Nami ponúknutý výskum ponúka zamyslieť sa, či pastoračné pôsobenie na dedinách nepovažujeme oproti pastorácii v mestách za menej lukratívne, pričom štatistické výsledky z dvoch diecéz posledných rokov ukazujú, že pastorácia povolání prináša kandidátov práve z farností dedín. Rovnako pomerne veľké prekvapenie nám prinieslo zistenie v generovaní povolání absolventov cirkevných škôl oproti štátnym, zvlášť ak vezmeme ich malé zastúpenie v rámci celkového školstva. O význame cirkevných škôl vzhľadom na tieto výsledky niet pochýb. Zistený fakt nás pozýva k ich ešte väčšej podpore. Nie sme prekvapení veľkým vplyvom ministrovania pre rozhodovanie sa ohľadom kňazstva, avšak v Košickej arcidiecéze prekvapilo až trikrát vyššie skóre rozdielu jeho pozitívneho vplyvu oproti vplyvu bližšieho vzťahu s kňazom. V Rožňavskej diecéze tento rozdiel nie je ani jeden a pol násobný. Nazdávame sa tiež, že sa otvára veľký priestor na školách (minimálne na hodinách náboženstva), ale i vo farskej pastorácii viac a systematicky sa venovať mladým ľuďom v rámci cieľeného rozpoznávania svojho povolania, ako aj rastu v primeranej zrelosti, aby sa vek samotného rozhodnutia zbytočne neposúval do vyššieho veku.

Uvedomujeme si viaceré relevantné úskalia tejto práce. Zo samotnej práce, výskumu, štatistik i výsledkov sa ako prospešné javí skúmať vzorku adresátov aj viac do minulosti (ďalších päť ročníkov kandidátov). Bolo by iste zaujímavé realizovať podobný výskum aj v iných slovenských kňazských seminároch a porovnať výsledky. Navrhujeme rozšíriť túto prácu aj o možnosť dotazníka pre samotných kandidátov s ďalšími osobnejšími otázkami, ako napr.: odkedy registrujú prvý podnet rozmýšľať o kňazskom povolání; aké formy modlitby najviac praktizovali pred nástupom do seminára; či mali duchovného sprievodcu a stáleho svedníka už pred nástupom do propedeutika; kto im najviac pomohol pri rozlíšení podať si prihlášku do seminára, a pod. Ako relevantný sa nám tiež ukazuje možný longitudinálny výskum: sledovať daných sedem ročníkov kandidátov do konca prípravy na kňazstvo, a tak zistiť, ktorí z nich a s akým profilom v nami sledovaných ôsmich kategóriách úspešne ukončili formáciu a boli vysvätení za kňazov.

Propedeutický ročník v Košickom seminári existuje siedmy rok. Sme však presvedčení o tom, že prináša svoje ovocie nielen v rámci celkovej seminárnej formácie, ale aj lepšieho zorientovania sa v profiloch uchádzačov. Od toho sa totiž odvíja spolupráca s Božou milosťou pri rozvíjaní ich povolania pre kňazskú službu a to tak u nich samotných ako aj u ich formátorov a sprievodcov.

BIBLIOGRAFIA

Pramene a zdroje

- BOHÁČIK, M. *Prošba o štatistiku* [elektronická pošta]. Správa pre: Marek Kunder, 2021-12-03, [cit. 2021-12-07]. Osobná komunikácia.
- DANIŠKA, Patrik. *Ak chceme viac kňazských povolání, podporme domáce vzdelávanie* [online]. [cit. 2021-12-30]. Dostupné na internete: <<https://www.hfi.sk/blog/405-ak-chceme-viac-knazskych-povolani-podporme-domace-vzdelavanie>>.
- HIŠEM, Cyril. *Dejiny kňazského seminára v Košiciach*. Košice: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2000, ISBN 80-7165-243.
- JACKO, M. *Počty žiakov* [elektronická pošta]. Správa pre: Marek Kunder, 2021-12-02, [cit. 2021-12-09]. Osobná komunikácia.
- KAMAS, Juraj – KEŤČIKOVÁ, Lenka. *Schematizmus Košickej arcidiecézy*. Košice: Vienala, 2014, ISBN 978-80-8126-090-2.
- KRAMAREK, M.J. – GAUTIER, M.L. *The Class of 2017: Survey of Ordinands to the Priesthood* [online]. [cit. 2021-12-30]. Dostupné na internete: <<https://www.usccb.org/beliefs-and-teachings/vocations/ordination-class/upload/ordination-class-2017-care-report.pdf>>.
- LENČIŠ, Štefan. *Obnovenie Kňazského seminára sv. Karola Boromejského v Košiciach*. In Hišem, C. – Lenčiš, Š. *Obnova činnosti košického kňazského seminára po roku 1989*. Košice: Teologická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2009, ISBN 978-80-7165-764-4.
- MILKOVIČOVÁ, H. *Štatistické údaje* [elektronická pošta]. Správa pre: Marek Kunder, 2021-11-30, [cit. 2021-12-09]. Osobná komunikácia.
- Zákon SR č. 369/1990 Zb. O obecnom zriadení* [online]. [cit. 2020-02-29]. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1990/369/#paragraf-22>
- Zoznam miest v Slovenskej republike podľa krajov a okresov* [online]. [cit. 2021-12-14]. Dostupné na internete: https://www.minv.sk/swift_data/source/verejna_sprava/odbor_priestupkov/zoznam_miest.pdf

Adresa autora:

ThLic. Marek Kunder, PhD.
Katedra systematickej teológie
Katolícka univerzita v Ružomberku
Teologická fakulta v Košiciach
Hlavná 89, 041 21 Košice
email: marek.kunder@gmail.com

PRAMĚŇ / SOURCE

Menovací dekrét pre bratislavského prepošta Mikuláša za jágerského biskupa z roku 1330

Daniel Boleš

Appointing decree for Bratislava provost Mikuláš as bishop of Jáger from 1330

Iohannes ep[iscopu]s s[er]uus s[er]uoru[m] dei, Venerabili fr[at]ri Nicolauo ep[iscop]o Agrien[si] sal[u]t[em] et c[etera]. Pastoralis officii debitu[m] || cui disponente d[omi]no p[re]sidem[us] exposcit, ut de uniu[er]sis orbis eccl[esi]is, quar[um] cura nob[is] imminet gen[er]alis sollicite cogitantes ad illas p[re]ser[tim] n[ost]re || c[on]siderat[i]onis intuitu[m] extendam[us], que uocat[i]onis incommodis exponunt[ur], ut p[re]ficiant[ur] illis uiri ydonei in pastores, qui eas in sp[irit]ualib[us] || et t[em]p[or]alib[us] possint et sciant salubrit[er] gub[er]nare. Nup[er] siquidem ecc[lesia] Agrien[si]s pastoris solatio distututa p[ro] eo, q[uo]d nos ven[erabile]m fr[at]rem n[ost]r[u]m Chana || dinum ep[iscopou]m t[un]c Agrien[sem] in archiep[iscopu]m Strigonien[sem] electu[m] lic[et] absentem a uinc[u]lo quo ide[m] Agrien[si] ecc[lesie], cui p[re]erat, tenebit[ur] de fr[at]rum n[ost]ror[um] || consilio et ap[osto]lice p[otest]atis plenitudine absoluentes ip[su]m ad Strigonien[sem] eccl[esi]am tu[n]c uacante[m] duximus transferendu[m] p[re]ficiendo eum || illi in archiep[iscopu]m et pastorem. Nos uolentes eide[m] eccl[esi]e Agrien[si] ne dispendia p[ro]lixè uocat[i]onis incurreret, paterna p[ro]uidere. Cum nullus p[re]t[er] nos hac uice de p[ro]uisione ip[s]ius eccl[esi]e se intromittere possit p[ro] eo q[uo]d nos diu ante uocat[i]o[n]em ip[s]ius eccl[esi]e Agrien[si] || om[n]es eccl[esias] cathedrales p[er] translato[n]es p[er] nos tu[n]c f[ac]t[as] et inpost[erum] faciendas de ip[s]ar[um] p[re]latis ubilib[et] [con]stitutis ad alias cathedrales eccl[esias] || tu[n]c uacantes et iam antea uacatur[as] ap[ud] Se[dem] ap[osto]licam uacare intellexim[us] et etiam uoluimus et ip[s]ar[um] p[ro]uisiones dispo[sitioni] n[ost]re duxim[us] res[er]uandas de || cerne[n]do extu[n]c irri[tum] et inane si sec[us] sup[er] hiis p[er] quoscunq[ue] quauis au[ctoritate] sci[enter] uel igno[ranter] [con]tingeret atte[m]p[tari]. P[ost] delib[er]atione[m] qua[m] de p[re]ficiendo ip[s]i eccl[esi]e Agri || en[si] p[er]sona[m] utile[m] ac etiam fructuosam habuim[us] cu[m] eisde[m] fr[at]rib[us] diligente[m] demu[m] ad te tu[n]c p[re]positu[m] eccl[esi]e Posenien[si]s Strigonien[si]s dioe[cesis] in sa || cerdotio [con]stitutum uirum utiq[ue] l[itte]rar[um] sc[ient]ia p[re]ditu[m] mor[um] honestate decor[um] in sp[irit]ualib[us] p[ro]uidum et t[em]p[or]alib[us] circu[m]spectu[m] aliisq[ue] laudabilium || uirtutu[m] meritis p[ro]ut ex fidedignis accepim[us] testimoniis insignitu[m] direxim[us] oc[u]los n[ost]re mentis, quib[us] om[n]ib[us] debita meditat[i]o[n]e pensatis || de p[er]sona tua ip[s]i Agrien[si] eccl[esi]e de p[re]dictor[um] fr[at]rum consilio au[ctoritate] ap[osto]lica duxim[us] p[ro]uidendu[m] teq[ue] illi in ep[iscopu]m p[re]fecim[us] et pastore[m], cura[m] et administrat[i]o[n]em || ip[s]ius Agrien[si] eccl[esi]e tibi in sp[irit]ualib[us] et t[em]p[or]alib[us] plenarie [com]mittendo ac faciendo, tibi p[os]tmodu[m] p[er] venerabile[m] fr[at]rem n[ost]rum Bertrandu[m] ep[iscopou]m || Tusculan[um] mun[us] [con]secrationis impendi firma [con]cepta fiducia, q[uo]d eade[m] Agrien[si] eccl[esi]a sub tuo felici regimi[n]e, gra[tia] tibi assistente diuina p[ro]spe || diriget[ur] et salutarib[us]

deo auct[or]e p[ro]ficiet incrementis. Quo[er]c[ir]c[ra] fraternitati tue p[er] ap[ostoli]ca sc[ri]pta mandamus, quatenus ad p[re]fata[m] Agrien[sis] ecc[lesi]am cum gratia | | n[ost]re b[e]n[e]dictio[n]is attendens, cura[m] et administrat[i]o[n]em p[re]dictas sic ex[er]cere studeas, solícite fidelit[er] et prudent[er], quod ipsa Agrien[sis] eccl[esi]a gub[er]na | | tori p[ro]uidio et fructuoso administratori gaudeat se [com]missam, tuq[ue] p[re]ter eterne retribut[i]onis p[re]miu[m] n[ost]ram et d[ic]te Se[dis] gratia[m] exinde | | uberius [con]sequi merearis. Dat[um] Avin[i]one K[al]endas octobr[is], anno quinto-decim[o].

Preklad:

Ján biskup, sluba sluhov Božích, ctihodnému bratovi Mikulášovi, jágerskému biskupovi pozdrav atd'. Povinnost' dušpastierskej služby, ktorú z riadenia Božieho vykonávania, si vyžaduje, aby sme starostlivo dbali o všetky cirkvi na svete, ako nám to prislúcha vo všeobecnosti sa o ne postarať, a aby so všetkou pozornosťou zvlášť sme sa zamerali na tie, ktoré sú vystavené nepriazni zmien kvôli menovaniu vhodných mužov ako ich pastierov. Tí, aby ich v duchovných i svetských veciach mohli i vedeli spravovať pre spásu. Nedávno bola zaiste jágerská cirkev pozbavená pastierskej starostlivosti kvôli tomu, že sme nášho ctihodného brata Čanadína, v tom čase jágerského biskupa, ale zvoleného iste v jeho neprítomnosti, za ostrihomského arcibiskupa, uvoľnili z pastoračnej starostlivosti, ktorú je povinný vynaložiť pre jágerskú diecézu, ako jej hlavný predstaviteľ; a to po porade našich bratov i z plnosti apoštolskej moci no zároveň sme ho ustanovili za arcibiskupa teda pastiera pre ostrihomskú diecézu, v tom čase uprázdnenú. Chceme sa postarať otcovsky o jágerskú diecézu, aby neutrpela ujmu kvôli dlhodobému uprázdneniu. Pretože nik iný okrem nás aj v tomto prípade nemôže vstupovať do tejto veci nakoľko i dlho predtým, než sa jágerská diecéza uprázdnila, sme pri Apoštolskom Stolci po zistení, že všetky katedrálne chrámy sa stali vakantné, ako sme menovaním ich prelátov, kdekolvek pôsobiacich, na iné uprázdnené diecézy zariadili a do budúcnosti i zariadíme a zároveň sme si vyhradili právo určovať pri ich menovaniach, hoci v prípade vedomej či nevedomej účasti inej autority sa pokúsiť zasahovať do menovaní, sme rozhodli o ich neplatnosti. Pri úvahách o obsadení jágerskej diecézy vhodnou a prospešnou osobou, ktoré sme pozorne spolu s našimi bratmi viedli, sme nakoniec upreli náš pohľad na teba, ako bratislavského prepošta z ostrihomskej diecézy, kňaza, vzdelaného muža, váženeho a mravne bezúhonného, duchovne hlbavého a sveta skúseného a podľa hodnoverných svedectiev vyznačujúceho sa čnostným životom. Po zrelom uvážení a po porade s našimi bratmi ti určujeme jágerskú diecézu a ustanovujeme ťa za jej biskupa a pastiera. Dávame ti do rúk starostlivosť o ňu ako aj správu jágerskej diecézy v celom rozsahu tak v duchovných i časných veciach. V neposlednom rade ti ukladáme, aby ti udelil vysviacku ctihodný brat Bertrand, tuskulansky biskup pričom pevne dúfame, že jágerská diecéza v tvojom vznešenom úrade získa za pomoci božej nádejnej budúcnosti a prospech skrze Božského Stvoriteľa v spásnom vzraste. Takže preto ti brat prikazujeme týmto apoštolským listom, aby si sa odobral do jágerskej diecézy s našim milostivým požehnaním a vynasnaž sa tak konat' svoju starostlivosť a správu, svedomite, verne a rozumne, žeby táto diecéza prežívala blaho ako tá, ktorá je zverená do riadenia prezieravého a úspešného správcu; čím okrem odmeny večného života si zaslúžiš bobato požívať priazeň i našu ako aj apoštolského Stolca. Dané v Avignone v 1. deň októbra v pätnástom roku nášho pontifikátu.

Text privilégia, datovaného 1. oktobra 1330, sa nachádza v protokole pápežskej kancelárie a dnes je uložený v tajnom archíve vo Vatikáne. Kópia je v Maďarskom národnom archíve v Budapešti pod DF 291521. Tento menovací dekrét bol publikovaný *in extenso* u Theinera¹ a tiež v novšej edícii ale iba *in registro*.²

Mikuláš z Dörögdu (Maďarsko) pôsobil v ostrihomskej kapitule od roku 1317. Neskôr spravoval nitriansky archidiakonát.³ Z textu je zrejmé, že bol prepoštom bratislavskej kapituly.

Adresa autora:

ThDr. Daniel Boleš, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail:danielb.posta@gmail.com

¹ THEINER, Augustinus. *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*. I., Romae: Typis Vatican. 1859, nr. 819, s. 529.

² ÁLMASI, Tibor – KÓFALVI, Tamás. *Anjou–kori Oklevéltár. XIV. 1330*. Budapest - Szeged, 2004, nr. 552, s. 321.

³ TÓTH, Norbert. *A pozsonyi társaskáptalan archontológiája / Archontológia Prešpurskej kolegiátnej kapituly 1204 – 1462*. – Subsidia ad historiam mediæ aevi Hungariae inquirendam 12. Budapest, 2020, s. 48.

ČLÁNKY / ARTICLES

Panna Mária Dobrá pastierka

Zuzana Dzurňáková

Virgin Mary as the Good Shepherd

Podobenstvo o dobrom pastierovi. – „*Veru, veru, hovorím vám: Kto nevchádza do ovčince bránou, ale prelieza inokade, je zloděj a zbojník. Kto vchádza bránou, je pastier oviec. Tomu vrátnik otvára a ovce počúvajú jeho hlas. On volá svoje ovce po mene a vyvádza ich. Keď ich všetky vyženie, kráča pred nimi a ovce idú za ním, lebo poznajú jeho hlas. Za cudzím nepôjdu, ba ujdú od neho, lebo cudzí hlas nepoznajú.*“ *Ježiš im to povedal takto obrazne, ale oni nepochopili, čo im to chcel povedať. Preto im Ježiš znova vravel: „Veru, veru, hovorím vám: Ja som brána k ovciam. Všetci, čo prišli predom mnou, sú zloději a zbojníci, ale ovce ich nepočúvali. Ja som brána. Kto vojde cezo mňa, bude spasený; bude vchádzať i vychádzať a nájde pastvu. Zloděj prichádza, len aby kradol, zabíjal a ničil. Ja som prišiel, aby mali život a aby ho mali hojnejšie. Ja som dobrý pastier. Dobrý pastier položí svoj život za ovce. Nájomník a ten, čo nie je pastierom a ovce nie sú jeho, opúšťa ovce a uteká, keď vidí prichádzať vlka, a vlk ich trhá a rozháňa. Ved' je nádenník a nezáleží mu na ovcich. Ja som dobrý pastier. Poznám svoje a moje poznajú mňa, ako mňa pozná Otec a ja poznám Otca. Aj svoj život položím za ovce. Mám aj iné ovce, ktoré nie sú z tohto ovčince. Aj tie musím priviesť a budú počuť môj hlas; a bude jedno stádo a jeden pastier. Otec ma preto miluje, že ja dávam svoj život, a zasa si ho vezmem. Nik mi ho neberie, ja ho dávam sám od seba. Mám moc dať ho a mám moc zasa si ho vziať. Taký príkaz som dostal od môjho Otca.*“ (Ján 10,1-18)

V spojitosti s Pannou Máriou, rovnako ako aj s Ježišom Kristom, je známa bohatá ikonografia. Sú to témy naratívne, čiže rozprávajúce nejaký príbeh alebo udalosť z jej života. Ďalšou skupinou sú tzv. typové alebo reprezentatívne zobrazenia. Príkladom druhej skupiny je aj veľmi ojedinelé zobrazenie Panny Márie ako Dobrej Pastierky.

Ak chceme vysvetliť pôvod tohto námetu, musíme sa vrátiť k úvodnej citácii. Slová z Evanjelia sv. Jána sú podstatnou myšlienkou zobrazenia Ježiša Krista ako Dobrého pastiera, ktorý bol známy už v ranokresťanskom umení.¹ Dobrý pastier (Pastor bonus) má zvyčajne podobu mladého muža, ktorý na svojich pleciach nesie ovcu, cez rameno má prevesenú mošnu a v ruke palicu. Pri jeho nohách sú zvyčajne zobrazené ďalšie ovce. S nástupom stredoveku postupne ikonografia Dobrého pastiera vymizla, bola nahradená inými kristologickými témami. Až v neskorších historicko-slohových obdobia sa čiastočne zaktualizovala, avšak nie v takej miere ako v ranokresťanskej dobe.

Barok bol prajný pre úctu a rôznorodé zobrazenia Panny Márie v katolíckej Cirkvi. Rozvoj mariánskej úcty súvisel s protireformačnými tendenciami, čiže s reakciami na sponchybnovanie úloh Matky Božej v dejinách spásy. Mnohé diskusie, polemiky, a v neposlednom rade samotná vierouka podnietila vznik a rozvoj nových mariánskych tém a s nimi

¹ Sú to diela ako napr. nástropná maľba v Luciinej krypte v Kalixtových katakombách zo zač. 3. storočia, v baptistériu vo svätyni v Dura Europos z rokov 232 – 256, na ranokresťanských reliéfoch na sarkofágoch, mozaikách, alebo ojedinelý príklad voľne stojacej sochy.

súvisiacej ikonografie. K nim patril aj dovtedy úplne netradičný námet Panny Márie Dobrej pastierky.

Sú známe dva názory vysvetľujúce vznik a rozvoj úcty a zobrazenia Dobrej Pastierky. Jan Royt uvádza, že pod vplyvom barokovej bukolyky vznikol v 17. storočí námet *Pastrix bona, La Divina Pastora* – Dobrá pastierka². Druhý názor sa opiera o dobové historické udalosti zo začiatku 18. storočia, ktorý nepochybne ozrejmuje danú mariologickú tému, a je priamo spojený s rehoľou kapucínov.

Podľa druhej verzie, pôvod úcty Panny Márie Dobrej pastierky siaha do roku 1703. Člen rehole kapucínov, brat Izidor zo Sevilly, v tej dobe známy kazateľ, mal videnie, v ktorom sa mu zjavila Panna Mária v podobe Dobrej pastierky. Následne popísal, ako Panna Mária v jeho mystickom zážitku vyzerala: oblečená bola v typickom odevu pastierky, sedela na skale pod stromom, na hlave mala široký klobúk (*sombrero*). Okolo nej boli ovečky. Následne začali vznikať diela, odvodené z textov kapucína Isidora de Sevilla s názvom „*La pastora coronada*“ (1704) a „*La mejor pastora asumpta*“ (1732).³ Brat Izidor okrem toho opísal svoje videnie maliarovi Alonso Miquel de Tovar (1678 – 1752), ktorý na základe jeho slov vytvoril prvý obraz s predmetnou ikonografiou.⁴

Uvedený spôsob zobrazenia nebol bežným ikonografickým námetom ako predtým známe témy počas predošlých storočí, počas ktorých bola väčšinou Panna Mária prezentovaná v prepychovom oblečení, často korunovaná a tróniaca. Spomínaný kapucínsky kazateľ si uvedomoval, že jednoduchosť (prostota) Matky Božej v danej podobe, je blízka všetkým „jej deťom“ – a zvlášť jej záujem o stratené ovečky. Faktom je, že táto idea sa vizualizovala do typu a úcty „Pastierka duší“ alebo neskôr ako „Božská (duchovná) Pastierka“, ktorá sa vo veľkej miere rozšírila medzi skupinami veriacich po celom Španielsku.⁵ Vďaka bratovi Izidorovi začali postupne vznikať katolícke zoskupenia, označované ako „Máriino stádo“. Samozrejme, že sa našli aj kritici danej reprezentácie Panny Márie a nechceli akceptovať jej spodobenie spôsobom chudobnej a jednoduchej pastierky. Podľa ich názorov „jej odev nemá žiadne ozdoby“, preto bol neprístojný a pre Božiu Matku nevhodný. Avšak ľudové cítenie sa rýchlo identifikovalo práve s touto novou verziou Panny Márie. Páter Izidor sa snažil o cirkevné uznanie úcty Panny Márie ako Dobrej pastierky rozličnými cestami. Pápež Klement IX. (1700 – 1721) vydal dve buly, ktorými deklaroval, že uctievaný oltár s podobou Božskej pastierky by mal byť privilegovaným oltárom, a na druhej strane bratstvám „Máriino stádo“ budú udelené všetky odpustky a privilégiá. Po smrti pátra Izidora, v roku 1750, upadla úcta k Dobrej pastierke do zabudnutia. Jej rozmach prišiel s osobnosťou Diega de Cádiz (1743 – 1801), ktorý bol zanietným propagátorom tejto úcty. Podieľal sa na napísaní vhodných liturgických textov na slávenie omše a liturgie hodín pre túto pobožnosť. Tieto texty následne schválil pápež Pius VI.

² ROYT, Jan. *Slovník biblické ikonografie*. Praha: Karolinum, 2006, s. 130.

³ Podľa <https://artsandculture.google.com/asset/8gE8Yrs8ZdMhPg>

⁴ Podľa <https://www.roman-catholic-saints.com/divine-shepherdess.html>

⁵ Pôvodne ju páter Izidor nazýval jednoducho „Pastora“ – Pastierka. Časom však veriaci neskôr pripojili titul Božská Pastierka. Okrem toho na pôvodnom obraze nebolo zobrazené ani dieťa Ježiš. V nasledujúcich desaťročiach sa však na nových vyobrazeniach tejto pobožnosti začalo zobrazovať dieťa Ježiš ako súčasť obrazu, čím sa zdôraznilo, že je Matkou Dobrého Pastiera.

v roku 1795, čím túto pobožnosť kanonicky spečatil. Vďaka tomu mohli španielski kapucíni každoročne sláviť liturgickú rekurziu sviatku Božskej Pastierky v predvečer nedele Dobrého Pastiera, ktorá bola v tom čase druhou nedeľou po Veľkej noci.

V roku 1798, na základe úsilia blahoslaveného Diega de Cádiz (1743 – 1801), dekrét provinciálneho vedenia nariadil umiestnenie jej obrazu vo všetkých kostoloch rádu a vyhlásil ju za patrónku španielskych kapucínskych misií. Jej úcta sa rozšírila po celom Španielsku, prostredníctvom misií v Latinskej Amerike a tiež v mnohých častiach Talianska, ktoré boli pod španielskym vplyvom. V roku 1885 pápež Lev XIII. rozšíril tento sviatok na celý rád.

Okrem toho boli založené niektoré nové ženské kongregácie, ktoré boli silne spojené s touto zbožnosťou: Kapucínske sestry Matky Božského Pastiera (blahoslavený José Tousy Soler OFMcap); kapucínske terciárky Božskej Pastierky (fr. Pedro de Llisá, OFMcap); františkánske terciárky Božskej Pastierky (blahoslavená M. Ana Mogas); Kongregácia Máriinho stáda (Francisco de Asís Medina); Kongregácia rehoľníkov piaristov, dcér Božskej Pastierky (o. Faustino Miguel, piarista).⁶

Predmetný obraz Panny Márie Dobrej pastierky z fondu Galérie mesta Bratislavy (inventárne číslo A 418)⁷ zodpovedá opisu pátra Izidora zo Sevilie. Panna Mária je zobrazená sediaca v krajinnom prostredí, má jednoduchý odev – spodné jednoduché šaty ružového odtieňu, cez ktoré má prehodený modrý plášť, oblečenie farebne typické pre ňu.⁸ Na hlave má široký klobúk-sombrero. Pri jej nohách a v lone sú ovečky, symbolizujúce veriacich. Vľavo dole z pohľadu diváka vidíme vlka, ktorý reprezentuje pokušenie a hriech. Mária drží v ľavej ruke tenkú palicu. Všetky atribúty odkazujú k opisu vízie pátra Izidora. V pozadí obrazu je zobrazená architektúra kostola, pomerne jednoduchá sakrálna stavba. Ďalšími kompozičnými, no najmä významovo dôležitými prvkami, sú dvaja anjeli v korune stromu, držiaci nápisovú pásku „Sub Tuum Praesidium“ – „Pod tvoju ochranu“.⁹ Sú to úvodné slová jednej z najstarších mariánskych modlitieb:

*Sub tuum praesidium confugimus,
sancta Dei Genitrix.
Nostras deprecationes ne despicias
in necessitatibus,
sed a periculis cunctis
libera nos semper,
Virgo gloriosa et benedicta.
(Domina nostra, mediatrix nostra, advocata nostra,
tuo filio nos reconcilia,
tuo filio nos commenda,
tuo filio nos repraesenta.)*

⁶ Podľa <https://kapucini.sk/2024/04/20/panna-maria-matka-dobreho-pastiera/>

⁷ Dostupné online https://www.webumenia.sk/dielo/SVK:GMB.A_418

⁸ Farebná symbolika odevu Panny Márie odkazuje ku stredovekej tradícii, kedy bol odev Panny Márie a Ježiša Krista zväčša v modrých a červených farebných odtieňoch. Modrá vyjadrovala božstvo a pravdu, červená lásku a utrpenie. Podľa: STUDENÝ, Jaroslav. *Kresťanské symboly*. Olomouc, 1992.

⁹ Pod tvoju ochranu (novogr. Ὑπὸ τὴν σὴν εὐσπλαγγίαν, lat. Sub tuum praesidium) je jedna z tradičných mariánskych kresťanských modlitieb. Doložená je už na grécky písanom egyptskom papyruse z polovice tretieho storočia. https://sk.wikipedia.org/wiki/Pod_tvoju_ochranu

v preklade:

*Pod tvoju ochranu sa utiekame, svätá Božia Rodička,
neodvracaj zrak od našich prosieb,
pomôž nám v núdzi a z každého nebezpečenstva nás vyslobod',
ty Panna slávna a požehnaná.
(Pani naša, prostredníčka naša, orodovníčka naša, u Syna nám zmilovanie vypros, Synovi svojmu
nás doporuč, k Synu svojmu nás odprevad'.)*

Na základe parciálneho výskumu a poznatkov opierajúcich sa o štúdie zahraničných autorov, môžeme skonštatovať, že zobrazenia Panny Márie Dobrej pastierky v našom prostredí nedosiahli rozmery kultu, obrazy s touto jej podobou mali väčšinou devocionálny charakter. Širšie rozšírenie úcty je evidentné v krajinách, ako napr. Španielsko či krajiny Južnej Ameriky, kde bola táto ikonografia sprostredkovaná misiami bratov kapucínov. O individuálnej rovine uctievania Dobrej pastierky v stredoeurópskom kontexte svedčia aj rozmery obrazu Dobrej pastierky z Galérie mesta Bratislavy – výška 22.2 cm, šírka 15.0 cm, takže môžeme usudzovať, že pravdepodobne slúžil pre osobné potreby pôvodného majiteľa.

V závere sa vrátme k spojitosti medzi kristologickým a mariánskym námetom Dobrého pastiera a Dobrej pastierky – ide o jednoznačnú paralelu medzi Božím Synom a jeho Matkou, kde obidvaja plnia úlohu „dobrých pastierov“ pre svoje stáda – pre veriacich kresťanov, ktorých ochraňujú a vedú po správnych cestách. Tak, ako Boh Otec zveril svojmu synovi jeho nasledovníkov, tak Ježiš ustanovil svoju Matku za pastierku celého ľudstva, v zmysle modlitby členov rehole kapucínov:

„Dobrý Pastier ty si nás, ovce svojho stáda, odporúčal Panenskej Matke, keď zomierajúc na kríži si povedal Márii a Jánovi: „Žena, hľa, tvoj syn... Hľa, tvoja matka.“ Ó, Panna najslávnejšia, Matka božského Pastiera, zbliadni na nás a ved' nás na správnu cestu!“¹⁰

Adresa autorky:

Mgr. Zuzana Dzurňáková, PhD.
histočka umenia
Spišské múzeum SNM, Levoča
Námestie Majstra Pavla 40, 054 01 Levoča
email: zuzana610@gmail.com

Panna Mária Dobrá pastierka

¹⁰ Podľa <https://kapucini.sk/2024/04/20/panna-maria-matka-dobreho-pastiera/>

Od kultu slnka ku kultu Krista, slnka vychádzajúceho z výsosti

Jakub Ronald Gedeon

From the cult of sun to the cult of Christ, the sun coming from on high

Úvod

Dôvodom písania odborného článku oľhľadom aklamácie *Kyrie eléison* je silná, ale nie úplne správna tendencia chápania tohto zvolávania ako súčasť úkonu kajúcnosti v rámci rímskeho obradu slávenia Eucharistie. Preto chce tento príspevok ukázať, že *Kyrie eléison* je slávnostnou aklamáciou. Ďalším z dôvodov je skutočnosť, že chceme upriamiť pozornosť na zvolávanie *Kyrie eléison*, ktoré je známe pohanskému svetu, avšak napriek tomu ho kresťanstvo „inkulturuje.“ Aklamácia *Kyrie eléison* však má silnú spätosť s kultom Slnka. Aby sme pochopili význam tejto aklamácie, považujeme za nevyhnutné načrtnúť jej históriu v rámci predkresťanskej doby a následne aj doby, kedy je kresťanstvo konfrontované s pohanskými náboženstvami. Následne chceme poukázať na historický vývoj tejto aklamácie po prijatí do kresťanskej bohoslužby a historický vývoj v rámci samotnej rímskej liturgie Eucharistie zároveň s teológiou tohto slávnostného zvolávania.

Za podstatné pre tento článok pokladáme monumentálne 1241 stranové dielo *Missarum sollemnia* od univ. prof. Josepha Andreasa Jungmanna SJ, ktorý pôsobil na univerzite v Innsbrucku a v diele geneticky vysvetľuje rímske slávenie Eucharistie. Dielo bolo prvýkrát vydané v roku 1948. Z tohto vyššie spomenutého diela čerpá taktiež dielo prof. Ambróza Martina Štrbáka O.Praem., s názvom *Liturgia Eucharistie*, vydané v roku 2009, o ktoré som sa taktiež opieral pri tomto článku. Veľkým objavom bolo pri písaní tohto článku veľdielo, na ktoré sa odvoláva prof. Jungmann v diele *Missarum sollemnia*. Ide o 445 stranové dielo Dr. Franza Josepha Dölgera s názvom *SOL SALUTIS* z roku 1925, ktoré sa osobitne venuje Slnku ako symbolu Krista, ale taktiež sa zaoberá historickou genézou kultu Slnka.

Egyptský fenomén monoteizmu

Na začiatok tohto článku by sme radi uviedli „Egyptský náboženský fenomén,“ kedy v starom Egypte v roku 1365 pred Kristom nastupuje na trón faraón menom Amenhotep IV., ktorý si vyberá podľa boha slnka meno Achnaton.¹ V starovekých náboženstvách nebol polyteizmus ničím neobvyklým a rovnako obyčajným bola aj identifikácia nebeských teľies so samotnými bohmi. Achnaton však neidentifikuje Boha so Slnkom, ale pokladá ho iba za prejav Boha.² Tento panovník tak odchádza od polyteizmu svojich otcov ku vtedy cudziemu monoteizmu. Jeho prechod k monoteizmu je tak silný vzhľadom ku vtedy etablovanému monoteizmu, že C.S. Lewis ho dokonca nazýva „starovekým Henrichom VIII.

¹ BRUNNER, Hellmut. *Echnaton*. In KASPER, Walter. eds. *Lexikon für Theologie und Kirche. Volume I*. 3. vyd. Freiburg: Verlag Herder. 2006, s. 439.

² LEWIS, Clive Staples. *Úvahy o žalmoch*. Bratislava: Porta libri. 2019, s. 91.

plieniacim opátstva.“³ Za zmienku stojí taktiež báseň tohto faraóna, ktorá sa podobá biblickému žalmu 104, nakoľko je písaná v monoteistickom duchu a oslavuje Boha ako Stvoriteľa. Po smrti tohto faraóna vo veku 47 rokov⁴ však tento monoteistický kult zaniká.

Astrálne božstvá v starovekých náboženstvách a v judaizme

Astrálne božstvá boli prítomné v mnohých náboženstvách, nevynímajúc judaizmus, v ktorom až postupne dochádza k pochopeniu PÁNA, ako jediného Boha.

Dovoľujeme si uviesť dôvod, kvôli ktorému uvádzame označenia Boha v kapitálnych písmenách ako PÁN. Na označenie Boha nepoužívame *Tetragram*, vlastné meno Boha, ale na základe úcty k Božiemu menu a jeho židovskému národu, ktoré nikdy pri čítaní Písma nevysloví vlastné Božie meno. Robíme tak aj na základe listu *Dikastéria pre Božj kult a disciplínu sviatostí*, ktorý bol poslaný za pontifikátu Benedikta XVI. všetkým biskupským konferenciám, aby sa práve z úcty voči Božiemu menu a jeho majestátu nikdy v liturgii nevyslovovalo toto vlastné Božie meno, ale namiesto toho PÁN alebo *Adonaj*, a to aj na základe úcty k židovskému národu. Žiaľ, ešte stále je v našom prostredí možné sa stretnúť s vyslovovaním vlastného Božieho mena v rámci liturgie. V tomto článku preto používame meno PÁN v kapitálnych písmenách. Problémom v slovenskom prostredí je, že nemáme ekvivalent slova PÁN v zmysle Boha, na rozdiel od anglického jazyka, kde na miestach vlastného Božieho mena je použité oslovenie *Lord* a na označenie človeka je použité *sir* alebo v českom jazyku, kde je použité namiesto Tetragramu meno *Hospodin*, ako aj v našom prostredí používa Evanjelická cirkev augsburského vyznania, metodisti a reformované cirkevné spoločenstvá. Žiaľ, v slovenskom jazyku nakoľko nepoužívame na označenie vlastného Božieho mena iné pomenovanie ako PÁN, a tak je ťažšie rozlíšiť, kedy sa v biblických spisoch používa označenie *Adonaj* a kedy *Tetragram*.

Medzi nájdené predmety na Blízkom východe patria pečatidlá z 8. – 7. storočia pred Kr., ktoré majú hebrejský nápis a je na nich zobrazená bohyňa s istým asýrskym vplyvom, ktoré dokazujú solárny kult v judskom kráľovstve.⁵ Môžeme si všimnúť, že v biblickej knihe *Exodus*, kedy prebieha boj medzi egyptským a izraelským Bohom je židovský Boh predstavený ako silnejší od egyptského boha, ale nie ako jediný boh. Môžeme tak vidieť, že ani judaizmus nebol v skoršom období úplne monoteistickým, ale až postupne dochádza k chápaniu, že Boh Izraela je jediný a iného niet. Bernard Long a Martin Smith sú stúpenkami teórie, kedy sú proroci 9. – 8. stor. pred Kr. ako napríklad Eliáš, Ozeáš a ďalší považovaní za najstarších stúpenčov monoteizmu.⁶ K úplnému monoteizmu však dochádza až v 7. stor. pred Kr. reformou judského kráľa Joziáša.

Z týchto poznatkov môžeme vidieť, že aj v antickom Izraeli hralo slnko dôležitú úlohu, kedy sa z chápania „zbožšteného“ Slnka prechádza k chápaniu slnka ako Božieho výtvoru, ako nám to sprostredkuje opis stvorenia sveta v biblickej knihe *Genesis*, ktorej iba tvorba finálnej verzie trvá približne 200 rokov (538 – 334 pred Kr.).⁷

³LEWIS, Clive Staples. *Úvahy o žalmoch*, s. 91.

⁴BRUNNER, Hellmut. *Echnaton*, s. 439.

⁵MERLO, Paolo. *Náboženstvo antického Izraela*. Bratislava: Vydavateľstvo Minor. 2023, s. 49.

⁶MERLO, Paolo. *Náboženstvo antického Izraela*, s. 50.

⁷BLINKINSOPP, Joseph. *Introduction to the Pentateuch*. In KECK, Leander E. (ed.) *The New Interpreter's Bible Commentary. Volume I*. Nashville: Abingdon Press. 2015, s. 10.

Pre grécko-rímsky svet bola India miestom, odkiaľ vychádza Slnko.⁸ Indovia kult slnka praktizovali na vysokej úrovni, obetovali Slnku a modlili sa k nemu.⁹ Táto úcta Indov k Slnku bola na Západe dobre známa už v 2. stor. po Kr. a kult modlitby smerom k Slnku bol prenesený do gréckeho prostredia a následne aj do rímskeho. Podrobne sa kultom Slnka v náboženstvách zaoberá Dr. Franz Joseph DÖLGER v štúdiu z roku 1925 s názvom *SOL SALUTIS* na stranách 20 – 60. (pozri. pozn. č. 8)

Uctievať boha Slnka sa modlil na streche svojho domu k vychádzajúcemu Slnku slovami *Κύριε ἐλέησον* (*Kýrie eléison*) a rovnako sa toto zvolávanie viaže k rímskemu cisárskemu rituálu, kedy prechádzal cisár mestom.¹⁰

***Kyrie eléison* v rámci kontaktu kresťanstva s pohanstvom a jeho miesto v rámci liturgie na jednotlivých miestach**

Najstaršiu zmienku o modlitbe *Kyrie eléison* máme zo 4. storočia od Égérie, resp. Éterie, neznámej pútničky, ktorá si pri púti Svätou zemou píše itinerár. Égéria spomína modlitbu *Kyrie eléison* v rámci opisu každodennej liturgie, kedy dve hodiny pred západom Slnka sa ľud zhromaždí na modlitbu žalmov a antifón a oznamuje sa príchod biskupa, (v tej dobe sv. Cyril Jeruzalemský, (313 – 386)¹¹ známy najmä pre svoje *Jeruzalemské katechézy*), ktorý si sadá na *sedes*.¹² Následne diakon spomína mená všetkých a prítomní chlapci volajú *Kyrie eléison*, a ktorých hlasy sa „nekonečne rozliehajú.“

Ďalej je známe, že kresťania v dolnom Egypte sa ku koncu 5. storočia skláňajú pred vychádzajúcim Slnkom rovnako ako pohania a heretici, začo ich Pseudo-Euzébius z Alexandrie tvrdo kritizuje.¹³ Nie je úplne jasné, aké malo toto zvolávanie v antike na rôznych miestach znenie, avšak zvolávanie, ktoré poznáme zo žalospevu v rámci liturgie *Svätého (Veľkého) piatku*, kedy sa spieva *Svätý Božie, Svätý Silný, Svätý Nesmrteľný*, je identické s titulmi, aké sa dávali slnku v Alexandrii.¹⁴

Je tak očividné, že názvy pre zbožštené slnko boli inkulturované do kresťanskej liturgie.

V Antiochii, rovnako v 4. stor., diakon pred prepustením katechumenov prednáša prosby a ľud, zvlášť deti, odpovedajú zvolávaním *Kyrie eléison*.¹⁵

⁸ DÖLGER, Franz Joseph. *SOL SALUTIS Gebet und Gesang im christlichen Altertum Mit besonderer Rücksicht auf die Ostung in Gebet und Liturgie*. [online]. Münster: Verlag der Aschendorfschen Verlagsbuchhandlung. 1925. s. 21. Dostupné na internete: <https://archive.org/details/solsalutis0000doel/page/20/mode/2up>.

⁹ DÖLGER, Franz Joseph. *SOL SALUTIS Gebet und Gesang im christlichen Altertum Mit besonderer Rücksicht auf die Ostung in Gebet und Liturgie*, s. 22.

¹⁰ ŠTRBÁK, Martin. *Liturgia Eucharistie*. Svit: Katolícke biblické dielo. 2009, s. 33.

¹¹ PANCZOVÁ, Helena. *Egeria Pút' do Svätej zeme Itinerarium Egeriae*. Bratislava: Dobrá kniha. 2006, s. 125.

¹² EGERIA. *Pút' do Svätej zeme*, 24.4.

¹³ DÖLGER, *SOL SALUTIS Gebet und Gesang im christlichen Altertum Mit besonderer Rücksicht auf die Ostung in Gebet und Liturgie*, s. 61 – 62.

¹⁴ DÖLGER, *SOL SALUTIS Gebet und Gesang im christlichen Altertum Mit besonderer Rücksicht auf die Ostung in Gebet und Liturgie*, s. 62.

¹⁵ JUNGSMANN, Joseph Andreas. *Missarum sollemnia*. 4. opr. vyd. Viedeň: VERLAG HERDER. 195, s. 431.

Kyrie eléison v rímskej liturgii

Do polovice 3. stor. po Kristovi používa aj rímska Cirkev v liturgii grécky jazyk, avšak najskôr v 5. stor. prijíma rímska liturgia *Kyrie eléison* z gréckej liturgie,¹⁶ konkrétne z *Ekténie*, teda súboru prosieb v byzantskej liturgii, nachádzajúci sa hneď na začiatku slávenia, kedy sa vyslovujú prosby, ako to poznáme dodnes v rámci byzantského obradu a odpovedá na tieto prosby akklamáciou *Hospodi pomiluj* (starosloviensky), resp. *Pane, zmiluj sa*, čo zodpovedá gréckemu originálu *Kyrie eléison*.

V roku 590, hneď po zvolení pápeža Gregora Veľkého, sa konala procesia za odvrátenie cholery.¹⁷ Pápež prechádzal medzi siedmymi rímskymi kostolmi a počas tejto procesie sa spievali litániové prosby, ktoré sa takto dostávajú do rímskej liturgie Eucharistie.¹⁸

Ján zo Syrakús však vyčítal pápežovi Gregorovi Veľkému, že zavádza v Ríme tieto grécke zvyky, medzi ktoré patrilo aj *Kyrie eléison*, načo pápež Gregor používa protiargument, že v Ríme sa modlí aj *Christe eléison*, teda *Kriste, zmiluj sa*, ktoré sa v gréckom prostredí nemodlí.¹⁹

Práve pápež Gregor zaviedol, aby sa v omši zvolávalo trikrát *Kyrie eléison*, tri razy *Christe eléison* a trikrát *Kyrie eléison*, čo symbolizovalo spev deviatich chórov anjelov, ktorý spievajú prichádzajúcemu a oslávenému Kristovi Pánovi, ktorý prichádza v osobe kňaza alebo biskupa.²⁰

V stredoveku má toto zvolanie trinitárny charakter, kedy sa k jednotlivým zvolaniam trópy smerom k Otcovi, Synovi a Duchu Svätému.²¹ Prvýkrát spieval toto zvolanie sólista, druhýkrát zbor a tretí raz ľud každé po trikrát.²² Už v 12. stor. sa ale stáva pravidlo, že dva chóry striedavo spievajú *Kyrie eléison*, *Christe eléison*, *Kyrie eléison*, z ktorých sa každé tri razy opakuje.²³ Neskôr dochádza k tomu, že prvý chór je nahradený kňazom a druhý chór miništrantom/miništrantmi, ako je uvedené v nasledujúcej tabuľke. Od 9. stor. do 16. stor. sa mení iba literárna a formálna stránka trópov.²⁴

1. chór/kňaz	2. chór/miništranti
1. <i>Kyrie eléison</i>	2. <i>Kyrie eléison</i>
3. <i>Kyrie eléison</i>	4. <i>Christe eléison</i>
5. <i>Christe eléison</i>	6. <i>Christe eléison</i>
7. <i>Kyrie eléison</i>	8. <i>Kyrie eléison</i>
9. <i>Kyrie eléison</i>	

¹⁶ JUNGSMANN, Joseph Andreas. *Missarum sollemnia*, s. 430.

¹⁷ ŠTRBÁK, Martin. *Liturgia Eucharistie*, s. 35.

¹⁸ ŠTRBÁK, Martin. *Liturgia Eucharistie*, s. 35.

¹⁹ JUNGSMANN, Joseph Andreas. *Missarum sollemnia*, s. 436.

²⁰ ŠTRBÁK, Martin. *Liturgia Eucharistie*, s. 35 – 36.

²¹ ŠTRBÁK, Martin. *Liturgia Eucharistie*, s. 36.

²² ŠTRBÁK, Martin. *Liturgia Eucharistie*, s. 36.

²³ JUNGSMANN, Joseph Andreas. *Missarum sollemnia*, s. 442 – 443.

²⁴ JUNGSMANN, Joseph Andreas. *Missarum sollemnia*, s. 443.

Dnes, po liturgickej reforme II. Vatikánskeho koncilu, spieva sólista raz a opakuje všetok Ľud. Profesor liturgie Teodor Schnitzler upozorňuje, že sa tým stratil symbol Najsvätejšej Trojice a označuje túto skutočnosť ako tragédiu *Kyrie eléison*, pretože sa často nesprávne chápe ako súčasť úkonu kajúcnosti, ale *Kyrie eléison* je slávnostným zvolávaním a patrí k uznaniu slávy v oslavnej piesni *Sláva Bohu na výsostiach*.²⁵ Domnievam sa, že túto symboliku by bolo možné navrátiť tak, že by sme sa v rámci liturgie vrátili k zvolávaniam, kedy by sa zachoval trinitárny charakter oslavného zvolávania a zároveň sa rešpektovala ekleziológia II. Vatikánskeho koncilu, ktorý sa vracia k ekleziológii skoršieho kresťanstva. Konštitúcia Sacrosanctum concilium hovorí, že liturgické úkony sú príslušné celému Kristovmu telu a sú úkonmi celého Kristovho tela. (porov. SC 26)²⁶ Preto navrhujeme riešenie, kedy by sa vrátilo k tradícii spevu trikrát *Kyrie eléison*, tri razy *Christe eléison* a trikrát *Kyrie eléison* tak, aby sa striedal kantor (v prípade slávenia Eucharistie bez spevu kňaz) a Ľud, ako to uvádzame v tu uvedenej tabuľke.

kántor/kňaz	Ľud
1. <i>Kyrie eléison</i>	2. <i>Kyrie eléison</i>
3. <i>Kyrie eléison</i>	4. <i>Christe eléison</i>
5. <i>Christe eléison</i>	6. <i>Christe eléison</i>
7. <i>Kyrie eléison</i>	8. <i>Kyrie eléison</i>
9. <i>Kyrie eléison</i>	

V rámci samotnej liturgie ide o skutočnosť, kedy voláme k Pánovi, ktorý prichádza ako ten istý, ktorý vstúpil do Jeruzalema ako Kráľ, aby bol zabitý pre naše hriechy a vzkriesený pre naše ospravedlnenie. (*Rim 4:25*) Ján po Zmŕtvychvstaní hovorí Petrovi: „To je Pán.“ Rovnako aj my v rámci liturgie voláme *Kyrie eléison*, ako oslavný spev vzkriesenému Kristovi.

Z dosiaľ uvedených skutočností môžeme vnímať, aký vplyv majú na kresťanskú bohoslužbu pohanské náboženstvá a ako kresťania prijímajú zvolanie *Kyrie eléison* z kultu Slnka, avšak Slnko už pre nich nie je predmetom uctievania, ale symbolom Krista, ktorý vychádza z výsosti ako slnko spravodlivosti. Tak, ako nesú cisára z paláca do senátu alebo zo senátu, ako bolo vyššie spomenuté a zároveň na znak úcty padajú na kolena, volajú *Kyrie eléison* na slávu prichádzajúcemu cisárovi, tak volajú aj kresťania Kristovi, ktorý prichádza na slávenie Eucharistie v osobe biskupa alebo kňaza,²⁷ ktorý koná v slávení Eucharistie „in persona Christi“, resp. ako „alter Christus.“

Zaujímavý je súvis faraóna Achnatona, u ktorého si môžeme všimnúť silný zmysel pre monoteizmus. Aj keď Achnaton nemal pred očami kresťanského Boha, predsa bol „neobyčajným veriacim.“ Aj keď nás delí 3389 rokov, je zjavné, že faraón Achnaton nebol ďaleko od našej viery v jediného Boha, ktorému aklamujeme *Kyrie eléison*.

²⁵ ŠTRBÁK, Martin. *Liturgia Eucharistie*, s. 36.

²⁶ *Sacrosanctum concilium*. (SC 26). DH 4026.

²⁷ ŠTRBÁK, Martin. *Liturgia Eucharistie*, s. 36.

Záver

Tento príspevok túži byť prínosným pre lepšie pochopeniu kultu Slnka v predkresťanskom období. V predstavení „egyptského náboženského fenoménu“ sme dospeli k záveru, že monoteizmus, aj keď v krátkom rozmedzí rokov, jestvoval v polyteizmom ovládaným Egyptom. Dovoľme si povedať, že Egypt zažil monoteizmus skôr, ako bol v izraelskom národe definitívne prijatý v jeho absolútne čistom chápaní. Ďalej sme prišli k zisteniu, že solárny kult je prítomný nielen v rôznych náboženstvách, ale aj k zisteniu, že ešte v 7. – 8. stor. je prítomný solárny kult dokonca v judaizme, v ktorom až neskôr dochádza k prijatiu zjavenia v jedného jediného Boha, Adonaj. Tu by sme taktiež poukázali na skutočnosť, že nie je vhodné v rámci liturgie používať znenie *Tetragramu*, ako sme to doložili v danom odseku, kedy sme sa venovali tejto problematike a zároveň vyjadrujem vlastný názor, že nie je vhodné používať vlastné Božie meno ani v bežnom jazyku, resp. teologických prednáškach, prirodzene, ak nejde o biblické komentáre, resp. prednášky týkajúce sa vlastného znenia *Tetragramu* a pod. Následne sme dokázali skutočnosť, kedy je zvolanie *Kyrie eléison* spojené s kultom Slnka, a taktiež s cisárskym ceremoniálom. Kresťanstvo prijíma toto slávnostné zvolanie do svojej bohoslužby, ako nám to dokazujú vyššie uvedené svedectvá. Ďalej konštatujeme, že sme dospeli k zisteniu, kedy rímska liturgia Eucharistie prijíma do svojho *orda* zvolanie *Kyrie eléison* z byzantského rítu a nakoniec je prijaté do rímskej liturgie Eucharistie vďaka pápežovi Gregorovi Veľkému (540 – 607). Následne sme poukázali, ako sa toto oslavné zvolanie v liturgii Eucharistie vyvíjalo až do dnešnej podoby liturgie po II. Vatikánskom koncile a navrhli sme, ako vrátiť aklamáciu jej trinitárny charakter a zosúladiť tento oslavný spev so súčasnou ekleziológiou. Avšak, taktiež sa domnievame, že sme dokázali, že nemožno úplne chápať ani toto oslavné zvolanie bez jeho historického vývoja a kontextu. Rovnako chceme týmto článkom demonštrovať, že jednotlivé časti liturgie Eucharistie a ich teologicko-spirituálny význam, v tomto prípade oslavnej aklamácie *Kyrie eléison*, možno plnšie pochopiť pri vnímaní ich historického vývoja. Pevne veríme, že tento príspevok pomôže k správne mu pochopeniu aklamácie *Kyrie eléison* ako oslavného zvolania smerovaného ku Kristovi v rámci rímskeho obradu liturgie Eucharistie.

BIBLIOGRAFIA

- BLENKINSOPP, Joseph. *Introduction to the Pentateuch*. In KECK, Leander E. (ed.) *The New Interpreter's Bible Commentary. Volume I*. Nashville: Abingdon Press. 2015. ISBN 978-1-4267-3578-3.
- BRUNNER, Hellmut. *Echnaton*. In KASPER, Walter. eds. *Lexikon für Theologie und Kirche. Volume I*. 3. vyd. Freiburg: Verlag Herder. 2006. ISBN-13: 978-3-451-22012-8.
- DENZINGER, Heinrich. *Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*. Freiburg: Verlag Herder. 2017. ISBN 978-3-451-34797-9.
- DÖLGER, Franz Joseph. *SOL SALUTIS Gebet und Gesang im christlichen Altertum Mit besonderer Rücksicht auf die Ostung in Gebet und Liturgie*. [online]. Münster: Verlag der Aschendorfschen Verlagsbuchhandlung. 1925. Dostupné na internete: <https://archive.org/details/solsalutis0000doel/page/20/mode/2up>.

EGERIA. *Pút' do Svätej zeme*. 24.4 – 5.

JUNGMANN. Joseph Andreas. *Missarum sollemnia*. 4. opr. vyd. Viedeň: VERLAG HERDER. 1958.

LEWIS, Clive Staples. *Úvahy o žalmoch*. Bratislava: Porta libri. 2019. ISBN 978-80-8156-150-4.

MERLO, Paolo. *Náboženstvo antického Izraela*. Bratislava: Vydavateľstvo Minor. 2023. ISBN 978-80-89888-29-0.

ŠTRBÁK, Martin. *Liturgia Eucharistie*. Svit: Katolícke biblické dielo. 2009. ISBN 978-80-89120-21-5.

Adresa autora:

Jakub Ronald Gedeon O.Praem.

Rehoľný dom premonštrátov

Hlavná 67, 040 01 Košice

e-mail: jakub@opatstvojasov.sk

RECENZIE / REVIEWS

Varga, Ladislav a kol. *Ekumena Košice 1994 – 2023. Ekumenické spoločenstvo cirkví a náboženských spoločnosti na území mesta Košice 2023. Typopress: Košice-Myslava 2024. ISBN 978-80-99915-24-5, 135 s.*

Cieľ a zámer publikácie

Publikácia je tematicky a spracovaním ojedinelá. Na 135 stránkach popisuje, no predovšetkým obrazom dokumentuje Ekumenické spoločenstvo na území mesta Košice v rokoch 1994 – 2024. Popisuje jednotlivé subjekty Spoločenstva, včítane pozorovateľa – Židovskej náboženskej obce. Vyčerpávajúco dokumentuje ich modlitby a bohoslužby, kultúrne a sociálne podujatia i spoluprácu s mestom, s VÚC a ďalšie aktivity. Cieľom je oslava Pôvodcu a radosť z nájdeného pokladu ekumenickej spolupráce. *Ekumenické spoločenstvo cirkví a náboženských spoločností na území mesta Košice* vzniklo r. 1994 dobrovoľne, neformálne. Popudom vzniku bolo viacročné stretávanie predstaviteľov cirkví v komisii cirkví pri Mestskom zastupiteľstve Košice. Do Ekumenického spoločenstva patria v Košiciach tieto subjekty: Apoštolská cirkev, Bratská jednota baptistov, Cirkev bratská, Československá cirkev husitská, Evanjelická cirkev a.v., Gréckokatolícka cirkev, Reformovaná kresť. cirkev a Rímskokatolícka cirkev. Pravoslávna cirkev a Židovská náboženská obec majú štatút pozorovateľa a zúčastňujú sa ekumenických aktivít primerane obsahu svojej viery.

Usporiadanie a obsah publikácie

Publikácia detailne predstavuje niekoľko významných bohoslužieb a aktivít ekumenického spoločenstva. Sú to: Ekumenická bohoslužba koncom januára, Pašiový sprievod na Veľký piatok a ďakovná bohoslužba slova za úrodu v jeseni. Mesto Košice už tradične pripravuje Festival sakrálneho umenia, do ktorého aktívne vstupujeme koordinovanými bohoslužbami v rámci každej cirkvi. K spoločným aktivitám patrí i Kultúrny program ekumenického spoločenstva v rade predvianočných programov v meste Košice pod názvom Adventný večer Božieho slova a hudby. V mesiaci júni Ekumena Košice sa zúčastňuje na spomienke na výročie počiatku deportácií židov z mesta na Židovskom cintoríne.

Obálka publikácie Ekumena Košice 1994 – 2023

V Ekumenickom spoločenstve v Košiciach sa pevne rozhodli chrániť a rozvíjať bratské spoločenstvo a vzťahy, ktoré medzi nimi vyrástli už 30 rokov. V tomto zmysle má Ekumenické spoločenstvo ako spoločný záväzok na dialóg a spoluprácu. Ekumenické spoločenstvo nemá však dogmaticko-magisteriálny ani cirkevnoprávny charakter. Jej záväznosť sa odvodzuje skôr od dobrovoľného záväzku zo strany cirkví a náboženských spoločností na území mesta Košice spoločne budovať ekumenickú kultúru dialógu a hľadať možnosti k vzájomnej spolupráci na rôznych pastoračných projektoch.

Celkové zhodnotenie a odporúčania

Podľa môjho zhodnotenia publikácie je zjavné, že Ekumenické spoločenstvo na území mesta Košice v rokoch sa chce naďalej zasadzovať za dôstojnosť ľudskej bytosti, stvorenej na Boží obraz a prispievať k zmiereniu medzi národmi a kultúrami, a to je jasný prínos, ktorý približuje predmetná publikácia. Vrelo ju čitateľom odporúčam.

Ekumenické spoločenstvo Košice 2023

Adresa recenzenta:

doc. ThDr. Radoslav Lojan, PhD.
Katolícka univerzita v Ružomberku,
Teologická fakulta v Košiciach
Hlavná 89, 041 21 Košice
e-mail: radoslav.lojan@ku.sk

KRONIKA / *CHRONICLE*

Samizdatové dielo Jána Chryzostoma Korca

(správa z podujatia)

V dňoch 20.1. – 29.2. 2024 sa v priestoroch Teologickej fakulty v Košiciach konala výstava s názvom Samizdatové dielo Jána Chryzostoma Korca, ktorú organizovala Knižnica samizdatu ako súčasť Múzea obetí komunizmu v spolupráci s Teologickou fakultou Katolíckej univerzity v Košiciach, pri príležitosti 100. výročia narodenia kardinála Jána Chryzostoma Korca. Výstava bola sprevádzaná odbornou konferenciou, na ktorej bol v jednotlivých príspevkoch predstavený život kardinála počas totality a po roku 1989 a jeho samizdatové dielo, ktoré sa považuje za najväčšie samizdatové dielo na Slovensku.

Ján Chryzostom Korec sa narodil 22.1. 1924 v obci Bošany. Ako pätnásťročný vstúpil do Spoločnosti Ježišovej. Štúdiá absolvoval v Kláštore pod Znievom, Ružomberku, Trnave a v Brne. Po nástupe komunistickej diktatúry bol vedúcou osobnosťou tajnej podzemnej cirkvi na Slovensku a vďaka svojej vernosti kresťanskej viere sa stal symbolom nádeje pre ľudia prenasledovaných režimom. Počas komunistického režimu bol väznený a po prepustení z väzenia sledovaný štátnou bezpečnosťou. Nakoľko mu bol odobratý štátny súhlas, nemohol vykonávať kňazské povolanie, a tak vykonával rôzne robotnícke povolania. Po roku 1989 sa vracia do služby cirkvi najprv ako rektor kňazského seminára v Bratislave, následne v roku 1990 ho pápež sv. Ján Pavol II. vymenoval za nitrianskeho biskupa a 28. júna 1991 ho menoval za kardinála.

Na úvod konferencie sa prítomným prihovorel doc. Radoslav Lojan, dekan TF KU. Vo svojom krátkom príhovore vyzdvihol osobnosť kardinála Korca, jeho samizdatové dielo, ako aj pozitívnu spoluprácu teologickej fakulty a Múzea obetí komunizmu na zorganizovaní výstavy a konferencie.

Následne vo svojom príhovore arcibiskup Cyril Vasiľ označil život kardinála Korca, ako život vzostupov a pádov, vzhľadom na pohnutú dobu, v ktorej kardinál žil. Zdôraznil, že aj vďaka samizdatovému dielu kardinála Korca sa cirkvi na Slovensku dostalo množstvo cenných a pravdivých informácií, ktoré formovali vtedajšiu generáciu. Arcibiskup Vasiľ spomenul aj udalosť menovania Jána Chryzostoma Korca za kardinála, na ktorej bol účastný ako jezuitský novic a dodal, že spolu s kardinálom Jozefom Tomkom to boli dvaja veľkí muži, ktorí zviditeľnili tak malý národ, ako je Slovensko – jeden vo Vatikáne a druhý zo svojej domoviny. V závere príhovoru ocenil prínos múzea, najmä z hľadiska uchovávaní a zveľadňovania pamäte národa.

Riaditeľ Múzea obetí komunizmu Pavol Hric vo svojom príhovore priblížil dôvody usporiadania a uskutočnenia vernisáže. Pripomenul, že ťažiskom života kardinála Korca bol predovšetkým jeho duchovný život, vďaka ktorému mohol formovať mnoho laikov pre laický apoštolát, ale aj tých, ktorí sa rozhodli pre zasvätený život.

Následne so svojím príspevkom *Fenomén samizdatu v období 70. a 80. rokov* vystúpil Ján Šimulčík. Zdôraznil, že samizdat sa stal pre ľudí žijúcich v totalitnom režime akýmsi svetlom na konci tunela a pomáhal prejavovať vnútornú slobodu ľudí, ktorí boli v obkľúčení normalizačnej štátnej moci. Samizdat bol núdzovým prostriedkom pre odovzdávanie a uchovávanie informácií a taktiež na prežitie duchovnej kultúry národa. Okrem dôležitosti

svojho obsahu sa vyznačoval najmä opravdivosťou vzťahov, dôverou, solidaritou a skutočným stretnutím ľudí, ktorí tvorili samizdat, alebo ho distribuovali, či prepisovali. Išlo zväčša o prepis kníh zo zahraničia alebo publikovaných do roku 1969 v Československu. Ďalej poukázal na osobu kardinála Korca, ktorý od roku 1969 do roku 1989 vydal 68 samizdatových diel v rozsahu 10 369 strán, pritom bol tento biskup rôznymi spôsobmi perzekvovaný, obmedzovaný na slobode, či väznený. V závere príspevku zdôraznil, že na Slovensku neexistuje väčší samizdatový autor, ako bol kardinál Korec.

V ďalšom príspevku Milan Hudáček priblížil Samizdat J. Ch. Korca a jeho tematické zameranie. V úvode zdôraznil silnú vieru kardinála Korca, ktorú si kardinál pravidelne obnovoval prostredníctvom duchovných cvičení. Početnosť samizdatov pripisoval starobylej zásade rehoľníkov, ktorej sa držal aj kardinál Korec *sine die, sine linea*, teda nech ani jeden deň nie je bez čiarky, stále treba niečo urobiť a zapísať. Jeho prvá samizdatová publikácia z roku 1952 má názov *Idem sa obnoviť*, a má 80 strán. Koncom 50. rokov v dôsledku procesov s rehoľníkmi v písaní poľavil a v roku 1960 bol sám zatknutý. Po prepustení z väzenia v roku 1968 sa vracia k svojim aktivitám. V roku 1969 Korec vycestoval do Ríma, kde sa osobne stretol s pápežom Pavlom VI. a spoznal pokoncilové výzvy cirkvi, a tak sa zrodil samizdat *Bob, Kristus a cirkev*. Samizdatom *Nad vznikom a vývojom života* vystupuje proti marxistickej filozofii, ktorá negovala náboženský svet. Samizdat O kompetencii vied je žánrovo zostavený tak, aby rozlíšil kompetencie vied a náboženstva, tento samizdat vychádza neskôr v Kanade, či v Ríme. Korec vo svojich samizdatoch ďalej rieši filozoficko-teologické témy, ako aj osobu Ježiša Krista, či misijnej a sociálnej úlohy Cirkvi. Samizdatové diela Korca boli venované Božiemu ľudu, teda širokej veriacej verejnosti žijúcej v kontexte 80. rokov 20. storočia. Okrem spomínaných tém, Korec vo svojich samizdatoch reflektoval aj vtedajšiu náboženskú i politickú situáciu so zreteľom na správnu interpretáciu dejín, ako aj vierouky, ktorá bola poznačená a často napádaná marxistickou ideológiou.

Následne so svojím príspevkom vystúpil Jerguš Sivoš, predseda správnej rady ÚPN, v ktorom poukázal na väznenie a prenasledovanie kardinála Korca ŠtB. Prenasledovanie kardinála Korca trvalo takmer po celú dobu komunistického režimu, pričom začalo už v 50. rokoch, keď Korca, ešte ako bohoslovca, internovali v internačných kláštoroch. Záujem orgánov ŠtB o osobu Korca zosilnel po tajnej kňazskej i biskupskej vysviacke. Od roku 1958 ŠtB viedla spis s krycím menom Rektor na štyroch členov jezuitskej rehole, vrátane Korca, pričom na každého viedla osobný zväzok, s cieľom ukončiť prípad Rektor podaním návrhu na trestné stíhanie. ŠtB zadržala korca v marci 1960 a o mesiac neskôr už bola navedená žaloba zo spáchania velezrady, za čo bol následne odsúdený v máji 1960 na 12 rokov väzenia a stratu občianskych práv. Výsluch Korca pred ŠtB trval 15 hodín, no voči obvineniu podal sťažnosť. Vo výkone trestu tak bol do roku 1968, kedy bol z väzenia prepustený a okamžite sa zapojil do obnovy náboženského života vo vtedajšej ČSSR. To sa však normalizačnej moci nepáčilo, a tak sa Korec so svojimi spolupracovníkmi opäť ocitli pod drobnouľadom ŠtB. Od roku 1970 bol teda Korec vedený ŠtB ako nepriateľská osoba prvej kategórie. V roku 1989 bol zväzok vedený na Korca skartovaný, čo znemožňuje vyskladať detailný obraz činnosti ŠtB voči Korcovi, a tak represívne aktivity ŠtB môžeme aspoň sčasti poznať vďaka samizdatovému dielu Korca.

Ing. Pavol Hric – riaditeľ Múzeja obetí komunizmu

Účastníci podujatia

Vladyka Cyril Vasil'

Ján Šimulčík – historik a publicista

*František Novajovský a Milan Hudáček SJ v rozhovore s Mgr. Jergušom Sivošom,
predsedom správnej rady ÚPN*

Prebliadka

Napokon s príspevkom vystúpil František Novajovský, ktorý bol osobne tajne vysvätený J. Ch. Korcom, a ktorý svoj príspevok zamerl na Korcove tajné vysviacky a poslanie takto vysväcovaných kňazov. V úvode spomenul zásady pri vykonávaní tajných vysviacok kardinálom Korcom, akými boli ukončené štúdiá kandidáta a začlenenie kandidáta do nejakej komunity, ktorá sa za daného kandidáta zaručovala. Z bezpečnostných dôvodov museli takto svätení kňazi zachovávať prísne mlčanie ohľadom svätenia, a to aj pred ich najbližšími. S anonymitou vysviacky ďalej súvisela aj zmena bydliska, resp. pôsobenia, a to v okruhu 150 až 200 km od miesta, kde sa kandidát pôvodne zdržiaval. Takéto vysviacky prebiehali v tajnosti, na vopred dohodnutých miestach, zvyčajne bytoch a jednalo sa iba o obrad samotnej vysviacky, ktorý prebiehal za takých podmienok, aby bol orgánmi ŠtB, ktorí väčšinou odpočúvali byty, nezistiteľný a nepreukázateľný. Po roku 1989, resp. 1990, keď už bolo jasné, že sa komunistická moc nevráti, boli takto svätení kňazi poslaní do pastoraácie a zaradili sa do riadneho kňazského života v obnovenej katolíckej cirkvi na Slovensku.

Po odznení príspevkov nasledovala diskusia a samotná vernisáž k samizdatovému dielu Jána Chryzostoma kardinála Korca.

Adresa autora správy:

Mgr. Stanislav Dzuričko

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: stanislav.dzuricko94@gmail.com

RECENZENTI PRÍSPEVKOV / REVIEWERS

RECENZENTI PRÍSPEVKOV | REVIEWERS

prof. ThDr. Cyril HIŠEM, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: cyril.hisem@ku.sk

ThDr. Daniel BOLEŠ, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: danielb.posta@gmail.com

doc. ThDr. Peter BORZA, PhD.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Filozofická fakulta

Moyzesova 9, 040 59 Košice

e-mail: peter.borza@upjs.sk

doc. PhDr. Jaroslav CORANIČ, PhD.

Gréckokatolícka teologická fakulta Prešovskej univerzity

Katedra historických vied

Ul. biskupa Gajdiča 2, 080 01 Prešov

e-mail: jaroslav.coranic@unipo.sk

prof. ThDr. PaedDr. PhDr. Jozef JURKO, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku

Teologická fakulta

Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: jurko@ktfke.sk

doc. Viktor Vasilovič KICHERA, PhD.

Uzhhorod National University

Faculty of History

Universytets'ka St, 14, Uzhhorod,

Zakarpats'ka oblast, Ukrajina, 88000

email: vkichera@ukr.net

ThDr. Angelus Štefan KURUC O.Praem., PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: stefan.kuruc@gmail.com

prof. PhDr. ThDr. Štefan LENČIŠ, PhD.
Katólická univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach
Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice
e-mail: stefan.lencis@ku.sk

prof. ThDr. Gabriel RAGAN, PhD.
Katólická univerzita v Ružomberku
Teologická fakulta
Hlavná 89, 041 21 Košice
e-mail: gabriel.ragan@ku.sk

prof. PaedDr. ThDr. Ambróz Martin ŠTRBÁK O.Praem., PhD.
Rehoľný dom premonštrátov
Hlavná 67, 040 01 Košice
e-mail: martin.strbak@gmail.com

Mgr. Ladislav VARGA, STL
Pontifical University of St. Thomas Aquinas
Largo Angelicum 1
00184 Rome RM, Italy
email: ladislavjvarga@gmail.com

prof. PaedDr. ThLic. Martin WEIS, ThD.
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Kněžská 8, 370 01 České Budějovice
e-mail: weis@tf.jcu.cz

Notitiæ historiæ ecclesiasticæ

vedecký recenzovaný časopis | *Scientific peer-reviewed journal*

ročník | *Volume 13, číslo | Issue 1, rok | Year 2024*

Adresa vydavateľa | *Address of Editorial Publisher:*

© 2024 VERBUM – vydavateľstvo KU

Hrabovská cesta 1A, 034 01 Ružomberok

web: www.ku.sk

Adresa redakcie | *Address of Editorial Office:*

© Inštitút cirkevných dejín, Teologická fakulta

Katolícka univerzita v Ružomberku

Hlavná 89, 041 21 Košice

web: www.icd.ktfke.sk

email: icd@ktfke.sk

Tlač | *Print:*

EQUILIBRIA, s.r.o.

Textilná 4, 040 12 Košice

Pokyny pre autorov | *Instructions for Authors*

www.icd.ktfke.sk

Na prednej obálke:

Panna Mária Dobrá pastierka – stredo európsky maliar, 2. polovica 18. storočia.

Na zadnej obálke:

Detail z obrazu Panna Mária Dobrá pastierka – nápisová páska *Sub Tuum praesidium*

(Pod tvoju ochranu) – stredo európsky maliar, 2. polovica 18. storočia.

Foto:

Zdroj Web umenia https://www.webumenia.sk/dielo/SVK:GMB.A_418,

Galéria mesta Bratislavy.

ISSN 1338-9572 (Print), ISSN 2730-0153 (Online)

Evidenčné číslo: EV 4697/12

IČO vydavateľa: 37 801 279

Dátum vydania periodickej tlače: jún 2024